

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

Leylâ KARAHAN

AKÇAĞ

15.
BASKI

Türkçede Söz Dizimi

Prof. Dr. Leylâ Karahan

*Akçağ Yayınları / 58
Türk Dili ve Dil Bilimi / 1*

ISBN: 978-975-338-279-3

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

©Bu kitabın bütün hakları Akçağ A.Ş.'ne aittir.

15. BASKI

*Kapak: Emin Bebek
Sayfa Düzeni: Akçağ Dizgi Ünitesi
Baskı: Erek Matbaası - 342 31 01
15. Baskı / Ankara 2010*

*Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 11382*

*Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
Tuna Cad. No. 8/1 Kızılay-Ankara
Tel: (312) 432 17 98 – 433 86 51
Faks: 432 28 52*

AKÇAĞ

*www.akcag.com.tr
akcag@akcag.com.tr*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

5/1/1

Leylâ KARAHAN

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI.....	7
TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ.....	9
I. CÜMLE.....	9
1. CÜMLENİN ÖGELERİ.....	13
YÜKLEM	14
ÖZNE	18
NESNE	25
YER TAMLAYICISI	29
ZARF	32
2. CÜMLE DIŞI ÖGELER	36
II. KELİME GRUPLARI.....	39
1. İSİM TAMLAMASI.....	42
2. SIFAT TAMLAMASI	48
3. SIFAT-FİİL GRUBU	53
4. İSİM-FİİL GRUBU:.....	55
5. ZARF-FİİL GRUBU	57
6. TEKRAR GRUBU	60
7. EDAT GRUBU	62
8. BAĞLAMA GRUBU	65
9. UNVAN GRUBU	68
10. BİRLEŞİK İSİM GRUBU.....	69
11. ÜNLEM GRUBU	70
12. SAYI GRUBU.....	72
13. BİRLEŞİK FİİL	73
14. KISALTMA GRUPLARI	79

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

III. CÜMLELERİN BAĞLANMA ŞEKİLLERİ	85
1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler	85
2. Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler	91
3. Ortak Kip / Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler	92
4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler	94
IV. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER.....	96
1. FİİL CÜMLELERİ.....	96
2. İSİM CÜMLELERİ	96
V. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER.....	100
1. KURALLI (DÜZ) CÜMLELER	100
2. DEVRİK CÜMLELER.....	100
VI. CÜMLELERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ.....	103
1. OLUMLU ve OLUMSUZ CÜMLELER.....	103
2. SORU CÜMLELERİ.....	107
VII. CÜMLE TAHLİLLERİ	111
KISALTMALAR.....	183
KAYNAKLAR.....	187

SÖZ BAŞI

Bu kitap, bugünkü Türkiye Türkçesinin söz dizimi özelliklerini tanıtmak amacıyla hazırlandı ve ilk baskısının yapıldığı 1991 yılından itibaren pek çok üniversitede ders kitabı olarak okutuldu. Hâlâ da okutulmaktadır. Aradan geçen zaman içinde kitabın çeşitli baskıları yapıldı. Bu baskılarda önemli bir değişikliğe gidilmedi. Ancak özellikle cümlelerin yapı bakımından sınıflandırılması konusunda değişen bazı yaklaşımların artık kitaba yansıtılması bir ihtiyaç hâline gelmişti. Bu sebeple kitabın içeriği, yeni yaklaşımların ışığında tekrar ele alındı. Bilgiler ve terimler yeniden gözden geçirildi. Bazı örnekler çıkarıldı, yeni örnekler eklendi. Kitabın düzeninde az da olsa bazı değişiklikler yapıldı. Elinizdeki baskı, işte bu değişiklikleri kapsamaktadır.

Kitapta, Türkçenin söz dizimi kuralları, çeşitli edebî metinlerden seçilmiş örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Yedi bölümlük bu çalışmanın ilk altı bölümünde cümle ögeleri ile kelime gruplarının yapısı, görevleri, ve çeşitleri, cümlelerin bağlanma şekilleri, yüklem yeri ve türüne göre cümlelerin gösterdiği özellikler ele alınmış, ayrıca olumluluk, olumsuzluk ve soru kavramları çerçevesinde cümlelerin anlam özellikleri incelenmiştir. Bu bölümde, her yapı, her görev, her sınıflandırma ve her özellik, genellikle edebî eserlerden alınan bir veya birkaç örnekle açıklanmıştır. Kitabın uygulamaya ayrılan yedinci bölümünde ise değişik tür ve yazarlardan seçilmiş cümleler, diğer bölümlerde verilen bilgilerin ışığında tahlil edilmiştir.

Kitap hazırlanırken, hocam Prof. Dr. Muharrem Ergin'in "*Türk Dil Bilgisi*" kitabından ve Türk dili hakkında yazılan çeşitli eserlerden yararlanılmış ve bunlar "*Kaynaklar*" bölümünde gösterilmiştir.

Bu kitap, 1991 yılında meslektaşım Prof. Dr. Mustafa İsen'in teşvikleriyle hazırlandı, hocam Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun tarafından titizlikle gözden geçirildi. Araştırma görevlisi Dilek Ergönenç kitabın dizgisinde yardımcı oldu. Kendilerine teşekkür borçluyum.

Bugüne kadar yapılan eleştiriler, tavsiyeler kitabın yeni baskısında dikkate alınmıştır, bundan sonra da dikkate alınacaktır. Türk dili üzerinde düşünen bütün meslektaşlarıma katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Ankara 2004

Leylâ Karahan

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

Yan yana dizilen kelimeler, ya yargı bildirerek cümleyi, ya da varlık, kavram ve hareketleri karşılayarak kelime gruplarını meydana getirir. Bu diziliş, belirli kurallara dayalı bir diziliştir. Kurallar dillere göre farklılıklar gösterse de diller arasında *söz dizimi* yapıları bakımından bazı ortaklıklar ve benzerlikler bulunabilir. Bunların oranı, o diller arasındaki köken ilişkilerinin derecesine göre değişmektedir. Hatta aralarında hiç ilişki olmadığı kabul edilen diller arasında bile birtakım evrensel ortaklıklar görülebilir. Bütün bunlara rağmen her dil az veya çok farklı bir *söz dizimi* yapısına sahiptir.

Türkçede söz diziminin en belirgin özelliği, kelime gruplarında ve cümlede ana unsurun genellikle sonda bulunmasıdır. Bu özellik Türkçeyi diğer birçok dilden, meselâ Hint-Avrupa dillerinden ve Arapçadan ayırır, Moğolca, Mançu-Tunguzca gibi bugün köken birliği tartışılan bazı dillere yaklaştırır.

“*Söz- dizimi*”nin konusu, yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı bir anlatım birimi olan cümlenin yapısı, işleyişi, görevleri ve anlam özellikleridir. Cümlelerin bağlanma şekilleri ile bağlanan cümleler arasındaki şekil ve anlam ilişkileri de söz diziminin konusudur.

I. CÜMLE

Bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine *cümle* denir.

Cümle, dilin en küçük anlatım birimidir. Duygular, düşünceler, olaylar ve durumlar, cümle veya cümlelerden meydana gelen dil birlikleri ile karşılanır.

Özellikleri:

a. Cümle, yargı bildiren kelime ve kelime grupları ile kurulur. Cümlelerin kurulabilmesi için yargı bildiren çekimli bir fiil veya isim yeterlidir. En küçük cümle, bu özelliğe sahip tek kelimelik cümledir. Bu cümlelerin anlamları, metin içinde önceki ve sonraki cümlelerin yardımıyla tamamlanmaktadır.

- *Doğruldu. ÖS*
- *Titredi. AHM*
- *Zordur. SÇ*
- *Yorgunum. PS*

b. Varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri karşılayan bütün kelime ve kelime gruplarına, ekle veya eksiz olarak yargı yüklemek ve böylece bu yapıları cümleye dönüştürmek mümkündür. Meselâ;

- “-Adın ne?
- *Rüstem.*” HEA

örneğinde “*Rüstem*” kelimesine eksiz olarak yargı yüklenmiş ve bu kelime cümleye dönüştürülmüştür.

- “-Bu adamlar nerede?
- *Bizim evde.*” ÖS

örneğinde ise “*bizim evde*” kelime grubuna eksiz olarak yargı yüklenmiş ve bu kelime grubu cümleye dönüştürülmüştür.

c. Bir soruya karşılık olarak kullanılan “*evet, hayır*” gibi sözler de cümle değerindeki yargılı sözlerdir.

- -Kuzum... *Bir şeye mi darıldın?*
-Hayır! *PS (Bir şeye darılmadım.)*
- -Gazete geldi mi?
- *Evet... KT (Gazete geldi.)*

ç. Cümlede yargı bildiren öge, yüklemdir. Cümle, yüklem üzerine kurulur. Bu öge, ihtiyaca göre başka öğelerle desteklenir.

- *Yakalamışlar.*
- *Himmet çocuğu / yakalamışlar.*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *Düşmanlar, / Himmet çocuğu / yakalamışlar.*
- *Bu uğursuz derede / düşmanlar, / Himmet çocuğu / yakalamışlar.*
- *Üç ay önce / bu uğursuz derede / düşmanlar, / Himmet çocuğu / yakalamışlar. HEA*

d. Bir metin içinde geçen bazı cümlelerle karşılıklı konuşmalarda kullanılan soru ve cevap cümleleri, bazen sadece yüklemden meydana gelebilir. Böyle bir cümlenin anlamı, yanındaki veya yakınındaki bir cümle ile tamamlanır.

- *-Sen çok güzel Türkçe biliyorsun.*
-Biliyorum. (Ben çok güzel Türkçe biliyorum.) ÖS
- *-Bugün o doktorun annesi gelmedi mi?*
-Geldi. (Bugün o doktorun annesi geldi.) PS
- *-İhsan nerede?*
-Odasında. (İhsan odasında.) AHM
- *Evvelâ koltuk değneği geldi. Kullanmasını beceremedim.*
Öğrettiler. (Kullanmasını öğrettiler.) PS

e. Yüklemin anlamı, “özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf” adı verilen öğelerle tamamlanır. Geçişli fiil cümleleri, bütün öğeleri alabilir.

- *Türklük (ö), / beş yüz seneden beri (z) / İstanbul’u ve Boğaziçi’ni (n) / bütün beşeriyetin hayaline (yt) / böyle (z) / nakşetti (y). YKB*
- *Hiçbir zaman (z), / kader (ö) / bizi (n) / senden (yt) / ayırmasın (y). YKB*

f. Cümlelerin ikinci derecede önemli ögesi *özne*dir. Öznenin varlığı, tek kelimelik bir cümlede dahi yüklem taşıdığı şahıs ifadesinden anlaşılabilir. Meselâ “*Geldik.*” cümlesinde “-k” şahıs eki “*biz*” öznesini; “*Gel.*” cümlesinde teklik 2. şahıs emir kipindeki yüklem de “*sen*” öznesini işaret eder. Ancak cümleler, aşağıdaki örnekte olduğu gibi öznesiz de kurulabilmektedir.

- *İkinci kata yayvân ve geniş merdivenlerle çıkılır. AŞH*

g. Nesne, geçişli fiil cümlelerinde bulunur ve bu cümlelerin zorunlu ögesi veya öğelerinden biridir. İsim cümlelerinde ve geçişsiz fiil cümlelerinde nesne bulunmaz.

- *Ben de (ö) / bir vârisin olmakla (z) / bugün (z) / mağrurum (y). YKB*
- *Bütün ova (ö), / billur döşenmiş gibi (z) / parlıyordu (y). AHT*

ğ. *Yer tamlayıcısı ve zarf*, cümlede yüklem niteliğine göre, zorunlu veya yardımcı öge olarak yer alır.

- *Birden (z) / yanında (yt) / Türkçe bir lâkırdı (n) / işitti (y). RHK*

Yüklemi isim olan cümlelerde yer tamlayıcısı ve zarf, genellikle yardımcı, bazen de zorunlu öğelerdir.

h. Öğelerin dizilişindeki genel eğilim şöyledir: *Yüklem, cümlenin sonunda bulunur. Belirtisiz nesne ve bazı zarflar, yüklem yanında yer alır. Diğer öğelerin yeri değişkendir. Genellikle vurgulanmak istenen öge, yüklem yanında bulunur.* Bu genel eğilime rağmen, değişkenlik, cümlenin bütün öğelerini kapsayabilir. Aynı kelimelerle kurulmuş birden çok cümledeki anlam farkı, öğelerin söz dizimindeki yerlerinden anlaşılmaktadır.

- *Yiğit bu akşam tiyatroya gidecek (Başka yere değil, tiyatroya).*
- *Bu akşam tiyatroya Yiğit gidecek (Başkası değil, Yiğit).*
- *Yiğit tiyatroya bu akşam gidecek (Başka zaman değil, bu akşam).*

Öğelerin dizilişindeki bu hareketlilik, bu esneklik, Türkçenin anlatım imkânlarını genişleten önemli bir özelliktir.

- *Bu şehrin çilesini ben çekerim yıllardır,
Hasretini ben duyarım. YBB*
- *İhtiyar bekçi, yolda beyaz köşkün tarihini kısaca anlattı. ÖS*
- *Rabia onu arabada açtı. HEA*
- *Gürültü avludan geliyordu. KT*

- *Benim kitaptan okuduklarımı ve o gün okuyamadıklarımın hepsini bir de babam anlattı. AHA*
- *Geceler toprağa benimle inmiş. NFK*

1. Cümle vurgusu, sözlü anlatımda anlamın belirlenmesine yardım eder ve genellikle yüklem üzerinde bulunur. Vurgu, gerektiğinde belirtilmek istenen öge üzerine çekilebilir. Aynı kelimelerden oluşan ve öge dizilişi aynı olan cümlelerde, cümle vurgularının yerini değiştirerek farklı anlamlar elde etmek mümkündür.

- *Zeynep bu romanı okudu (Başka romanı değil, bu romanı okudu.).*
- *Zeynep bu romanı okudu (Başkası değil, Zeynep okudu).*

1. CÜMLENİN ÖGELERİ

Cümlenin yapısında bir yüklem ile yüklem anlamını çeşitli bakımlardan tamamlayan başka ögeler bulunur. “Özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf” adı verilen bu ögelerin varlığı, sayısı ve yeri, yüklem anlamına, soy ve çatı bakımından niteliğine ve ihtiyaca göre değişir. Ögeler, cümle içinde zorunlu veya yardımcı öge olarak görev yaparlar.

“Zorunlu ögeler”, fiilin ortaya çıkabilmesi için gerekli olan ögelerdir. Bunlar cümle içinde bir kelime veya kelime grubu olarak yer almasalar da varlıkları bağlamdan anlaşılır. Meselâ, “O, sever.” cümlesinde yüklem, eksiz veya –I ekli zorunlu bir nesneyi (O çiçek / çiçeği sever.) ister. “Sev-“ fiilinin nesne olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Yüklem, zorunlu olarak “O, kızar.” cümlesinde –A ekli (O, buna kızar.), “O, korktu.” cümlesinde –DAn ekli (O, bundan korktu.) bir yer tamlayıcısını, “O, dans etti.” cümlesinde ise –LA ekli (O, bununla dans etti.) bir zarfı istemektedir. Birden fazla zorunlu öge isteyen fiiller de vardır. Meselâ “Bana kitap yolladı.” cümlesindeki –A ekli ve eksiz iki öge, “yolla-“ fiilinin iki zorunlu ögesidir. Yüklem bildirdiği anlamın gerçekleşebilmesi için bu ögelere ihtiyaç vardır.

Yardımcı ögeler ise yüklemi yer, zaman, tarz vb. bakımlardan tamamlayan ögelerdir. Meselâ “O, büyüdü.” cümlesinde yüklem, zorunlu bir öge istemez. Bu cümlede yüklem ve özne yeterlidir. Ancak ihtiyaç duyulduğu takdirde cümleye “O, çabuk büyüdü.”, “O, burada büyüdü.” örneklerinde olduğu gibi yüklemi çeşitli bakımlardan tamamlayan “yardımcı ögeler” katılabilir.

YÜKLEM

Cümlede yargıyı üzerinde taşıyan öge, yüklemidir. Kılış, oluş ve durum yüklem tarafından karşılanır. Yüklem, cümlenin ana ögesidir. Diğer ögeler, yüklem anlamını çeşitli bakımlardan tamamlamak üzere cümlede yer alır.

Özellikleri:

a. Yüklem, ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmiş bir fiil veya isim-dir.

- *İhtiyar, ağlayarak Cem'in eski kahramanlıklarını anlattı. ÖS*
- *Akşehir'de sonbahar kısa sürer. TB*
- *Ömrüm oldukça gönül tahtıma keyfince kurul. YKB*

Yukarıdaki üç cümlenin yüklemi de, çekimli birer fiildir. Bu cümlelerdeki “*anlat-*” fiili görülen geçmiş zaman kipinde çekime girmiştir. *Sür-*” fiili geniş zaman kipinde ekle, “*kurul*” fiili de emir kipinde eksiz çekimlenmiştir.

- *İçimde en güzel duygular saklı. YBB*
- *Gökyüzünün başka rengi de varmış. CST*

Bu cümlelerin yüklemi, birer isimdir. Birinci cümlenin yüklemi “*saklı*”, geniş zaman kipinde eksiz olarak; ikinci cümlenin yüklemi “*varmış*”, ek-fiilin öğrenilen geçmiş zaman kipinde *-mış* ekiyle çekime girmiştir.

b. Yüklem, genellikle cümlenin sonunda bulunur. Ancak bir anlamı öne çıkarma, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirde ahenk endişesi vb. sebepler, diğer ögelerin olduğu gibi yüklem de yerini değiştirebilmektedir.

- *Sakla samanı, gelir zamanı. (Atasözü)*
- *Gülme komşuna, gelir başına. (Atasözü)*
- *Birden kapandı birbiri ardınca perdeler. YKB*
- *Düşmez bir damla yağmur, kavrulur toprak,
Ve çıplak ayaklar basamaz yere. YBB*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *Sen git dedi, ben **gelmeyeceğim** bu akşam. TB*
- *Çoğu geceler **uyur kalırmışım** kitabımın başında. AHA*

c. Bir cümlede birden fazla özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf bulunabilir. Ancak yüklem tektir. Bir söz dizisi içindeki yüklem sayısı, cümle sayısını gösterir.

- *Yağız atlar **kişnedi**, meşin kırbaç **şakladı**,
Bir dakika araba yerinde **durakladı**. FNÇ (3 cümle)*
- *Keskin bir sigara dumanı **vardı; tıkanı**, **öksürdü**. EI (3 cümle)*
- *Yer **güzel**, önümüz **su**, gölge **ılık**, hava **sakin**. MŞE (4 cümle)*
- *Yol **onun**, varlık **onun**, gerisi hep **angarya**,
Yüz üstü çok **süründün**, **ayağa kalk** Sakarya! NFK (5 cümle)*
- *Bir gün çıkıp **gelsen**, **vursan** kapıma,
Atılsan boynuma kollarını açarak,
Otursan dizlerime yaramaz bakışlarla,
Konuşsan yine öyle yarım yamalak. YBB (5 cümle)*
- *Yalnız başıma bir köşeye **ilişirdim**, **kumıldamazdım**, **susardım**,
beklerdim, korkudan **büzülürdüm**, rengimin **uçtuğunu hissederdim**. PS (6 cümle)*

ç. Yüklemin yapısı diğer cümle öğelerinin de belirleyicisidir. Meselâ yüklemi geçişsiz fiil veya isim olan bir cümle, nesne almaz.

- *İki üç günden beri sert bir kış rüzgârı **esiyor**. AH*
- *Elleriyle duvarlara tutunarak yürürken içinde hemen **düşmek üzere olduğu** bir uçurumdan kurtulmuş olanların sevinci vardı. HEA*

d. Bazı cümlelerde yüklem, kelime veya kelime grubu olarak yer almaz. Böyle cümlelerin anlamı bağlamdan anlaşılır ve cümle, dinleyenin, okuyanın muhayyilesinde tamamlanır. Bu cümleler, **kesik cümleler**dir.

- *Şimdi korkunç bir sükût... İki genç boyunları bükülmüş, kalpleri durmuş, gözleri fırlamış düşünüyorlardı. AHM*
- *Dehlizin sonlarında, görünmeden açılıp kapanan bir kapının gıcirtısı. Muşambalara sürtünen bir ayak sesi. Köpüklenerek uçan ve uzaklarda kaybolan bir beyaz gömlek. PS*
- *Bir nefes dinlenmeden yıllarca koşmak sana,
Aramak her tarafta, bulmamak asla seni. FNÇ*
- *Sevgi süzgecinden geçirmek kavuniçi ufukları,
Bütün kıyıları, karaları, suları
Yumuşak ellerle okşamak,
Yeryüzünün rengine içimizden renk katmak,
Gülümsetmek, konuşturmak dağı, taşı,
Sözlerin en güzelini söylemek. CE*

Bazı kesik cümlelerde anlam, önceki cümlelerin yardımı ile tamamlanır.

- *Bilmiyorum aradan ne kadar zaman geçti. Belki altı ay... Belki bir yıl. ÖS*
- *Ben onu buraya gelmeden evvel tanıdım. Sirkeci'de, garda, tren beklerken. PS*
- *Buralarda hiç yol yoktur. Hatta keçi yolu bile... ÖS*
- *Bir baca üstünden ufka çizilen bir leylek şekli, muhayyileye neler hatırlatmaz: Maviliği içi bayıltan, sonsuz, derin gökyüzü... Yeşil bir vadide gizlenmiş minareli, küçük, beyaz bir şehir... AH*
- *Doğu'yu Batı ile zenginleştirecektik, ama Doğu'nun büyük değerlerini tanıdıktan sonra. CM*
- *Mahalle kahvesinin önündeki setin üstü sanki ufak bir bahçecikti. Ortada küçük bir havuz, içinde gazoz şişeleri, etrafında biraz çimen, kına çiçekleri. MŞE*
- *Çocuk büyümek ister,
Kuş kanatlanmak, çiçek açılmak,
Ağaç boy vermek. CE*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

Daha çok karşılıklı konuşmalarda kullanılan yüklemsiz cümleler de birer *kesik cümle*dir. Böyle cümlelerde yüklem, önceki cümleden anlaşılabilir.

- -*Ne yazıyorsun?*
- *Bu odada gördüklerimi (yazıyorum). PS*
- -*Nerede oturuyorsun?*
- *Şehzadebaşı'nda (Şehzadebaşı'nda oturuyorum). HEA*
- - *Hiç vakit kaybetmeden çiftliğe gideceğiz.*
- *Hangi çiftliğe (gideceğiz) ?*
- *Semra Hanımın çiftliğine (gideceğiz.). KT*

e. Art arda sıralanmış bazı cümlelerde yüklem veya yüklem bir parçası ortak olabilir.

- *Rüzgâr onun saçlarını benimkilerine (karıştırıyor), teninin kokusunu denizinkine karıştırıyor. PS*
- *Senelerden beri hasretini çektiği şehir bu şehir (değil mi idi), senelerden beri acısını ruhunda taşıdığı ev bu ev değil mi idi? YKK*
- *Eşyalarımız birer sandıkta (durur), sandıklar da birer odada durur. ÖS*

f. İsim veya fiil cinsinden kelime grupları yüklem olabilir.

- *Bin yıldan uzun bir gecenin bestesidir bu. YKB (yüklem: isim tamlaması)*
- *Dönülmez akşamın ufkundayız. YKB (yüklem: isim tamlaması)*
- *Yay ve ok, at sırtında yaşayan, bir yerde oturmak ve kök salmaktan hoşlanmayan atlı göçebenin sembolüdür. MKA (yüklem: isim tamlaması)*
- *Bunların çoğu, toza toprağa bulanmış, silâhlarını taşımaktan bıkmış yorgun düşman askerleri idi. YKK (yüklem: sıfat tamlaması)*
- *Bin yıl sürecek zannedilen kar sesidir bu. YKB (yüklem: sıfat tamlaması)*

- *Edebî eser, malzemesi dil olan; duyguya, hayale ve estetik heyecana dayanan uyarımlar yoluyla zihinde yer edebilme gücüne sahip bulunan sözlü ve yazılı kompozisyonudur. ST (yüklem: sıfat tamlaması)*
- *Güneş, bütün gün insana doğru fakat acı şeyler söyleyen bir arkadaştır. AH (yüklem: sıfat tamlaması)*
- *Kökü mazide olan atiyim. YKB (yüklem: sıfat tamlaması)*
- *Bir serin rüzgârın yüzüme vuran
Yüreğimi yakan bir avuç korsun. YBB (yüklemler: sıfat tamlaması)*
- *Akdeniz'in esatir yuvası nihayetsiz ufuklarına bakan küçük tepe mini mini bir çiçek ormanı gibiydi. ÖS (yüklem: edat grubu)*
- *Güzel yüzü, geniş bir gülümseyişle ışıl ışıldı. TB (yüklem: tekrar grubu)*
- *Karşımda kandillerin titrek ışığında dönen, değişen, süzülen, âdeta maddî varlıklarından ayrılan bu insanlar, gerçekten aşk şehitleri olmuşlardı. AHT (yüklem: birleşik fiil)*
- *Paşa, bir iki kahkaha ile bana taraftarlığını ilân etmişti. PS (yüklem: birleşik fiil)*
- *Diriliş, şaşırtıcı ve düşündürücüydü. SÇ (yüklem: bağlama grubu)*
- *Bedbahtlar, ölümü düşünmeğe vakit bulanlardır. FRA (yüklem: sıfat-fiil grubu)*
- *Genç Kalemler'de başlatılan ve Gökalp tarafından sistemleştirilen sadeleşme akımının ana prensibi, yazı dilini konuşma diline yaklaştırmaktır. ABE (yüklem: isim-fiil grubu)*

ÖZNE

Cümlede yapanı veya olanı karşılayan öge, *öznedir*. Özne, yüklemün gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu üzerine alır.

Özellikleri:

a. Özne; yüklemi isim olan cümlelerde, edilgen fiilli cümlelerde ve yüklemi oluş bildiren fiil cümlelerinde “*olan*”ı, diğer cümlelerde “*yapan*”ı karşılayan ögedir.

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *Hava durgundu. HEA (özne: olan)*
- *Muayene odasının kapısı açılır. PS (özne: olan)*
- *Rabia , çabuk iyileşti. HEA (özne : olan)*
- *Sokak kapısına çıktığı zaman ortalık kararıyordu. TB (özne : olan)*
- *Cevdet Bey, bahçeyi suluyordu. SÇ (özne: yapan)*

b. Özne, fiile çokluk, iyelik ve aitlik eki dışında çekim eki almadan bağlanır.

- *Gurbet çeken gönüller, kuşatmıştı ocağı. FNÇ*
- *İkisi de ağlaya ağlaya abdest aldılar. AHM*
- *Otobüstekiler buna benzer didişmelere alıştıkları için aldırmadılar. AHA*

c. Bir cümlede birden fazla özne bulunabilir.

- *Her saz, / her ot, / her kanat çırpınışı, bütün kenarlar ve renkler gibi gümüş bir parıltı içinde erir. AHT*
- *Bu şehirde ufak bir yıkıntı, / bir küçük ihmal, / yerine konulması unutulmuş bir taş, / kapatılmamış bir çukur yok mu? AH*
- *Çiğnenmiş / kara kalpaklar, / temiz duvaklar. YBB*
- *Uzak bir iklimin ılık havasında
Güneş, / yer, / gök, / deniz iç içe kaynaşır. CST*
- *Otomobiller, / atlar, / arabalar coşkun bir sel uğultusu ile geçiyordu. YKK*
- *Karısı, / kızları, / çocukları korkudan sapsarı kesildiler. ÖS*
- *Tenha korular, / sevinçli mazilere benzeyen gölgeli yollar, / dallarda geçmiş bir saadetin canlı hatıraları gibi uçuşan kuşlar, bana ilâhî bir teselli füsunu ile tesir eder. ÖS*

ç. Bazı cümlelerde öznelerden biri, diğerlerinin açıklayıcısıdır.

- *Deniz, / tehlikeli deniz uslu bir fil gibi hortumunu toplamış, toprağın çıplak çocuklarını sırtında eğlendiriyor. AH*

- *Eyüp, / Türklerin ölüm şehri Eyüp, Avrupa toprağının bittiği sahilde İslâm cennetinin bir bahçesi gibi yeşil duruyor. YKB*
- *Etrafa hoş ve olgun bir koku, / yeni kesilmiş geçkince bir karpuz kokusu yayıldı. RHK*
- *Tarih, / sanat eserleri, / gelenekler, / hepsi, cemiyetin süreklilik şuurudur. AHT*
- *Bu sayfalarda, / hayatımın bütünü, / yani / bütün sevgilerim, / bütün kinlerim, / bütün tecrübelerim var. CM*
- *Bahar, / şu arkamdaki bahar bizi sevinçten deli ederdi. ÖS*
- *Sıcak yaz günü evde kim varsa, / küçük büyük, / çoluk çocuk toplandılar. MŞE*

d. Özne, bazı cümlelerde, bir kelime veya kelime grubu olarak yer almaz. Cümlelerin öznesi, yüklem taşıdığı şahıs ekinden anlaşılır. Şahıs ekinin işaret ettiği zamir, cümlelerin öznesidir.

- (ben) *Uçurumun başına çöktüm. HEA*
- (sen) *Şu ışıklar içinde görünüp kaybolan kadınlara bak. AH*
- (o) *Karanlığın, yağmurun, rüzgârın içinde dört nala uzaklaştı. ÖS*
- (biz) *Geniş merdivenden yukarı kata çıktık. AHM*
- (siz) *Katran çamlarının gölgesine kavuşabilmek için katır sırtı arayacaksınız. FRA*
- (onlar) *Gölgelerinde koyunlar otlayan badem ağaçlarının altından geçtiler. ÖS*

Şahıs zamirleri, öznenin vurgulanması gerektiğinde cümlede yerlerini alırlar.

- *Gece, kurda ve hırsıza karşı koyunlarımızı onlar korurlar. AH*

e. Geçişsiz-edilgen fiillerle kurulan cümlelerde özne bulunmaz. Bu fiillerin yalnız 3. şahsı kullanılır.

- *Rihtımdan yalıya, mermer iki üç basamakla çıkılır, basıkça tavanlı, loşça, mermer döşeli büyük bir avluya girilirdi. AŞH*
- *Bu yoldan ikinci bir sofaya gelinir ve bunun sağ tarafındaki ilk kapıdan bu odaya girilirdi. AŞH*

Gereklilik kipinin teklik 3. şahsının bazı kullanışlarında ve aynı işlevdeki *-mAk lâzım / gerek* kalıplı cümlelerde de özne bulunmaz.

- *Sokağa çıkmalı, bir kahveye gitmeli, İstanbul'a inmeli mi, inmemeli mi diye düşünmeli, sonra ortalık kararınca, bastona dayana dayana eve dönmeli. Oturmalı, okumalı. SFA*
- *Aydın olmak için önce insan olmak lâzım. CM*

Yüklemi birleşik fiil olan bazı cümlelerde özne, yüklem içinde yer alır. *Özneli yüklem*ler, yüklem ve öznenin anlamca kaynaşmasından, deyimleşmesinden meydana gelmiştir.

- *Biraz önce onlara güzel bir oyun oynamaya karar verdiğim hâlde şimdi beni sezmelerinden ödüm kopuyordu. RNG*
- *Arkadaşlarım arasında salıncağa önce binmek yüzünden kavga çıkmıştı. RNG*
- *Başka âlemin, yabancı hayatların bizim halkta alâka uyandıracığına bir türlü akli ermiyordu. HEA*
- *Geceleri beni uyku tutmuyor. MŞE*
- *Hesaba da aklım erer. MŞE*
- *Anamı, babamı göreceğim geldi. SFA*
- *Bir aralık yanımdaki evin penceresine gözüm ilişti. RNG*

f. Hitap unsurları, yükleme bağlanmadıkları için özne değil cümle dışı ögedir. Bu ögenin anlam bakımından her zaman özne ile örtüşmesi şart değildir.

- *Şair! Sen üzüldükçe ve öldükçe yaşarsın. FNÇ (özne: sen)*
- *Bir gün sılaya geldiğimde
Bir şeyler sezersen hâlimde
Hiç şaşmayasın anacığım. CST (özne: sen)*
- *Ne şirin komşumuzdun sen Fahriye abla. AMD (özne: sen)*
- *Islak geceyi örtün kalbim, uyu. AMD (özne: sen)*
- *Ulu mabet, seni ancak bu sabah anlıyorum. YKB (özne: ben)*
- *Bahara geç kavuşur, sevgilim, büyük dağlar! FNÇ (özne: büyük dağlar)*

g. Arka arkaya sıralanmış bazı cümlelerde özne ortak olabilir.

- *Doktor etrafına bakındı ve masaya doğru yürüdü. Aydın'ın kitapları ve karalanmış rakamlarla dolu kâğıtları arasında bir yer buldu, çantasını açtı ve hazırlığa başladı. PS*
- *Ahmet çırağa surat ederdi. Yüz vermez, konuşmazdı. Hatta bazen homurdanırdı. SFA*
- *Arkamda açık duran balkon kapısından hafif bir rüzgâr giriyor, salona ıhlamur ve gül kokusu getiriyordu. PS*

ğ. İsim cinsinden kelime grupları özne olabilir.

- *Türklerin bu yalçın kayalar üstüne ne zaman konuştuğu bilinmez. FRA (özne: isim tamlaması)*
- *İlkbaharın tatlı rüzgârıyla sarhoş olan martılar, çılgın naralarla havayı çınlatıyorlardı. ÖS (özne: sıfat tamlaması)*
- *Köpekleri hiç sevmeyişimi bilen dostlarımdan bir avcı, geçen gün bana yolda rast geldi. AH (özne: sıfat tamlaması)*
- *Sesin bir perde alçalmasından, heyecanının zirveden aşağı düşmeye başladığını sezen Besim, telkin dozunu bu inişin derecelerine göre ayarlayarak ablasına yaklaştı. PS (özne: sıfat tamlaması)*
- *Yıldız Hanım, bu gece siyah tüllerine büründü. AHM (özne: unvan grubu)*
- *Abdülhak Hamit, gelen kuşaklarla tanışmayı âdet etmiş olanlardandı. FRA (özne: birleşik isim)*
- *Sevgiyi tanımayanlar, ayrılığın acısını da bilmezler. MKA (özne: sıfat-fiil grubu)*
- *Bu temel kitabı okumak, Türk aydını olmanın ilk şartlarındandı. ABE (özne: isim-fiil grubu)*
- *Merhametlerin birer şaşkın güvercin telâşıyla bu mahir avcının kurduğu tuzağa düşmek için nasıl kanat çırpıklarını görmek, benim her sabahki eğlencemdir. AH (isim-fiil grubu)*
- *Orada, kocaman vahşî kayalar, tuhaf kuşlar ve derin uçurumlar vardır. SFA (bağlama grubu)*
- *Çoluk çocuk, banliyölerde duran trenlere ellerini uzatıp, yine kalem, kâğıt, para isterler miydi? SÇ (özne: tekrar grubu)*

h. Cümle tahlillerinde yükleme sorulan *kim, ne* soruları, özneyi bulmaya yardım eder.

- *Kamyon karanlık bir vadiden geçiyordu. HEA (Geçen ne? Ne geçiyor?)*
- *Anadolu Hisarı'nda bir gün geçiren insan, Türk ruhunu derinden derine öğrenir. YKB (Öğrenen kim? Kim öğrenir?)*

1. Cümlede özne ile yüklem arasında her zaman teklik-çokluk bakımından paralellik aranmaz.

Özne olan çokluk insan isimleri, teklik ve çokluk yükleme bağlanır.

- *Güneşin sıcaklığından kaçanlar, deniz sularının serinliğine sığınıyor. AH*
- *Sapanca'da kadınlar ve çocuklar elma satıyorlar. HEA*

Öznesi çokluk ekli bitki veya hayvan ismi olan bir cümlede, yüklem genellikle teklik, bazen de çokluktur.

- *Berrak suyun içinde kırmızı balıklar uyuyorlardı. ÖS*
- *İri ve azgın köpekler arkasından koşuyor ve havlıyorlardı. ÖS*

Özne olan çokluk cansız isimleri, genellikle teklik, bazen de çokluk yükleme bağlanır.

- *Bu göz alıcı ışık yağmurunun altında bayraklar, bayraklar, bayraklar dalgalanıyordu. TB*
- *Ankara'nın ışıkları artık çok gerilerde kalmıştı. TB*
- *Kasabanın doğuya meyilli sokaklarında sağlıklı sollu ırmaklar peyda olmuştu. TB*

Özne olan çokluk organ isimleri, teklik yükleme bağlanır.

- *Mavi gözleri birdenbire bulutlanmıştı. ÖS*
- *Küçük Ağa'nın şakaklarındaki adaleler titreyip duruyor. TB*

Özne olan çokluk soyut isimler, genellikle teklik yükleme bağlanır.

- *Günler, belki aylar geçti. HEA*
- *Dağların doruklarından aşan bakışlar, hür maviliklerde kaybolur. AHA*

Özne olan teklik veya çokluk topluluk isimleri, teklik yükleme bağlanır.

- *Dışarıda karmakarışık bir kalabalık, dalgalanarak, kaynaşarak akıp gidiyordu. ÖS*
- *Halk, kaldırımlara, caddenin ortasındaki çimenliğe sıralanmıştı. TB*

Özne olan çokluk hareket isimleri, teklik yükleme bağlanır.

- *Dışarıdan bağrıışmalar duyuluyordu.*

Öznesi sayı sıfatlarıyla veya *birkaç, birçok* gibi belirsizlik sıfatlarıyla kurulmuş bir sıfat tamlamasında yüklem genellikle teklik, bazen çokluktur.

- *Bu kırk yılın içinde şu yamaçlarda kimbilir kaç bin dal sürmüş, kaç ağaç devrilip toprak olmuş, kaç yeniden yetişip boy atmıştı? TB*
- *İki zaptiye, mescidin önündeki dibek taşına oturmuş, konuşuyorlardı. TB*

i. Özne ile yüklem arasında şahıs bakımından bir uygunluk bulunur. Öznesi değişik şahıslardan oluşmuş bir cümlede öznenin yükleme uyumlu olması gerekir.

Öznesi teklik veya çokluk birinci ve üçüncü şahıs olan cümlelerin yüklemi, çokluk birinci şahıstır.

- *Ben ve dostlarım bin zahmetle ancak üçüncü tren için bilet alabildik. AH*

Öznesi teklik veya çokluk birinci ve ikinci şahıs olan cümlelerin yüklemi, çokluk birinci şahıstır.

- *Sen ve ben, gözyaşıyla ıslanmış hamurdanız. NFK*

Öznesi teklik veya çokluk ikinci ve üçüncü şahıs olan cümlelerin yüklemi, çokluk ikinci şahıstır.

- *Sen ve o, bu işi yapmalısınız.*

Öznesi teklik veya çokluk birinci, ikinci ve üçüncü şahıs olan cümlelerin yüklemi, çokluk birinci şahıstır.

- *Biz, siz ve onlar, bu işi halletmeye çalışacağız.*

NESNE

Cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen öge, *nesne*dir. Nesne, sadece yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde bulunur. Geçişli fiiller, nesneye yönelerek onu etkiler. Nesne, geçişli fiil cümlelerinin zorunlu ögesidir. Yani geçişli fiilin gösterdiği hareketin *nesne* olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Geçişsiz fiillerde ise kılış ve oluş öznenin üstündedir. Böyle fiiller nesne istemez.

- *Burada son fırtına son dalı kırıyordu. FNÇ (geçişli fiil)*
- *Gül yanaklar ayva gibi sarardı. HEA (geçişsiz fiil)*

Özellikleri:

a. Nesne, fiile eksiz veya yükleme hâli eki ile bağlanır.

- *Günler kısaldı, Kanlıca'nın ihtiyarları.*
Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları. YKB
- *Yeşil pencereden bir gül at bana. AMD*

b. Yükleme hâli eki taşımayan nesneler *belirtisiz nesne*dir; genel bir varlığı, bir türü karşılar.

- *Adam, ağacın altına gelişigüzel bırakılmış sandıklara kuru ot dizdi. SÇ*
- *Vedia, ona sigara uzatıyordu. PS*

Bazı belirtisiz nesneler de anlamca belirli bir varlığı işaret ederler.

▪ *Onun yerine Türkçeyi bir mevlit gibi âdeta tecvitle telâffuz eden bir hoca, beş mumluk petrol lâmbası ışığında Battal Gazi okuyordu. AHT*

- *"Küçük bir çırak tutmalıyız." derdi. SFA*
- *Atalar, "Otu çek, köküne bak." demişler. AHA*

c. Yükleme hâli eki taşıyan nesneler *belirtili nesne*dir; bilinen bir varlığı karşılar.

- *Ben elli senedir onu kovalıyorum. HEA*
- *Onun neşesi daima bu evi sessizliğin fırtınalarından kurtarmıştır. PS*

- *Bütün bu yalılar eski Boğaziçi hatıralarını sayıklarlar. AŞH*
- *Duvarları kaplayan yeşil çiniler, bu mabedin içine esrarengiz bir deniz altı aydınlığı veriyordu. AH*

ç. Belirtisiz nesne yüklemnin yanında yer alır. Belirtisiz nesne ile yüklem arasında daimî bir ilişki vardır. Bu sebeple yüklemle belirtisiz nesne arasına *da / de, dahi, bile* gibi kuvvetlendirme edatları ve soru eki dışında genellikle başka bir öge giremez.

- *Senelerden beri leylek görmüyordum. AH*
- *Son gece Tevfik küçük seyircilerine bedava şeker dağıttı. HEA*
- *Yirmi dört saatte üç mevsim değiştirirsiniz. AH*
- *Kahveci yeni gelene hâlâ bir çay olsun getirmiyordu. SFA*
- *Fikret eline fırça da almıştı. NSB*
- *Sana yan mı baktılar, bir şey mi söylediler? NFK*

“*Bir kitap sen al, bir kitap da ben alayım.*” gibi sıralama, karşılaştırma amaçlı bazı bağlı yapılarda, sıfat tamlaması kuruluşundaki belirtisiz nesne yükleminden uzaklaşabilmektedir.

d. Belirtili nesnenin cümle içindeki yeri değişkendir. Yükleme hâli eki, nesneye sadece belirlilik değil aynı zamanda söz dizimi içindeki yeri bakımından bağımsızlık da kazandırır.

- *Bunu bana bir çocuk anlattı. HEA*
- *Cesur Arslan Bey, kır atını ileriye sürdü. ÖS*

e. Bir cümlede birden fazla nesne bulunabilir. Ancak bu nesneler belirtili veya belirtisiz aynı cinsten olmalıdır. Belirtili ve belirtisiz nesneler aynı cümle içinde yer alamaz.

- *Gurbette duyduğum sonu gelmez hüznüleri /
Yaprakların döküldüğü hicranlı günleri,
Andım birer birer, acıdım kendi hâlime. YKB*
- *Her çağ kendi rüyalarını, / kendi emellerini söyletmiş kelimeye. CM*

- *Dağılmış eşyaları, / titreyen çocukları, / oraya buraya şaşkın koşuşan kadınları buğulu buğulu gördüm. EI*
- *Sırma bohçayı, / altın kılıcı, / murassa topuzu sedirin üstüne bıraktı. ÖS*
- *Yarım saat sonra jandarmalar, Mahmut Ağayı, / Selim'i, / Kâmil'i karakola götürdüler. EI*
- *Acaba hiç üstü kapalı bir ev, / bir dam altı bulamayacak mıyız? YKK*
- *Yüzlerce kişi haftalarca her gün taze yemiş, / taze sebze, / taze balık yiyor. FRA*

f. Bazı cümlelerde nesnelerden biri diğerlerinin açıklayıcısıdır.

- *Ansızın bir çığlık, / kendi sesine benzer bir feryat işitmişti. AHM*
- *Surların önünde, kemerlerinde hâlâ o ilk girişten bir akis saklayan kapılara bakarak Türk tarihinin en güzel ve en büyük iklimlerinden biri olan o "Mayıs günü"nü, / bize bu şehri ve onun emsalsiz güzelliklerini hediye eden günü beraberce yaşadık. AHT*

g. Art arda sıralanan bazı cümlelerde nesne ortak olabilir.

- *Alçak düşman, bu güzel memleketi topa tutmuş, zapta kalkmıştı. ÖS*
- *İki sütun üzerine, kırmızı ve ince çiçekler içine yazılmış olan bu satırları daima okur, hatta ezberlerdi. ÖS*
- *Fatma, beni bohça gibi sırtına bağlar, kızgın güneşin altında dolaştırır, hurma ağaçlarının tepesine çıkarırmış. RNG*

ğ. İsim cümleleri nesne almaz. Ancak kural dışı örneklerle de rastlanır.

- *İstanbul fatihi, büyük hükümdarlığını böyle bir babanın oğlu oluşuna borçludur. YKB*

h. İsim cinsinden kelime grupları cümlede nesne görevi yapabilir.

- **Her doğan günün bir dert olduğunu**
İnsan bu yaşa gelince anlarmış. CST (nesne: isim tamlaması)
- **Şimdi eline yüzüne bulaşan bu toprakların bir gün ayakları altında gevşeyip açılacağını düşündü. El** (nesne: isim tamlaması)
- **Eski ve marifetli âşık, daha birkaç hafta evvel o kadar hırpaladığı, yerden yere çaldığı, âdeta dört bir tarafa dağıttığı sevgilisini durmadan süslüyor, güzelleştiriyor. AHT** (nesne: sıfat tamlaması)
- **Masalın içeriği, muhayyilenin gönlünce kanat oynatabileceği bir olağanüstüler dünyasını yansıtır. HT** (nesne: sıfat tamlaması)
- **Kenan, on senedir içinde yuvarlandığı esirlik uçurumunun hâlâ dibinde bulunduğunu ve buradan kurtulmanın pek güç olduğunu görüyordu. ÖS** (nesne: bağlama grubu)
- **Arkadaşımın teker teker etraftaki dağları, küçük tepeleri ve şurada burada, birdenbire sıcakta bir tas serin su vehmiyle bozkırın ortasında yemyeşil bir gölge yapan küçük köyleri sayıyoruz. AHT** (nesne: bağlama grubu)

Aşağıdaki örneklerde nesneler cümle kuruluşundadır:

- **Şark için "Ölümün sırrına sahiptir." derler. AHT**
- **Dağlı çobanlar "Size prenslerimizi gösterelim." dediler. AH**

1. Cümle tahlillerinde yükleme sorulan *ne*, *neyi* ve *kimi* soruları, nesneyi bulmaya yardım eder.

- **Kuşu hicran getirir, dalgası hüsrân götürür. FNÇ** (Ne getirir? Ne götürür?)
- **Yeşilin hasretini Türk işledi çiniye. FNÇ** (Neyi işledi?)
- **Yalıda, hizmetçi, Orhan'ı ikinci kata çıkardı. PS** (Kimi çıkardı?)

YER TAMLAYICISI

Cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge, yer tamlayıcısıdır. Bu öge, bazı cümlelerin zorunlu, bazıların da yardımcı ögeleridir.

- *Baş ucumdaki lâmbayı yakıp saate baktım. FRA (zorunlu öge)*
- *Sağ taraftan çingirak sesleri geliyordu. FNÇ (yardımcı öge)*

Özellikleri:

a. Bu öge, yükleme yönelme (-A), bulunma (-DA), uzaklaşma (-DAn) hâli ekleriyle bağlanan bir kelime veya kelime grubudur. Yer tamlayıcısı mutlaka bu eklerden birini taşımalıdır.

- *Körfezdeki dalgın suya bir bak, göreceksin.*
Geçmiş gecelerden biri durmakta derinde. YKB
- *Hafız'ın kabri olan bahçede bir gül varmış. YKB*
- *Bir büyük boşlukta bozuldu büyü. CST*
- *Bakışlarını iç dünyasına çeviren insan, şuurun mağarasında kendi gölgesiyle karşılaşır. CM*
- *Köpüklü fallarda yudumlanır kader.*
Kaynar bir cezvede kaygılar durmadan FH
- *Başımın üstünden yorgun bulutlar geçer. YBB*
- *Yamacı dolu dizgin inen atların burun deliklerinden duman tü-tüyordu. TB*

b. Bir cümlede birden fazla aynı veya ayrı cinsten yer tamlayıcısı bulunabilir.

- *Ben, bizim dut ağacının dibinde, / mahalle çocuklarına / o günkü oynadığımız oyundan, sudan ve su kenarından bahset-mekteydim. SFA*
- *Ormanlardan, / derelerden, / köprülerden, / tepelerden, / uçurumlardan şimşek gibi geçti. ÖS*
- *Tozlu yollarından geçtiğim uzak*
İklimden şarkılar getirdim sana. AMD

- *Gökalp ve arkadaşları, hem edebî eserlerinde, hem de Türkçeyi sadeleştirmek için ortaya koydukları prensiplerde / halka yö-neldiler. ABE*
- *Bütün gün kırlarda, / deniz kenarlarında dolaştık. AH*
- *Çalılığın üstünde, / tatlı avının etrafında, / havada birkaç defa dolandı. AHM*
- *Güneş eski el aynalarını andıran bu göllerde, / dehasını sadece peyzaj kabartmasına sarf etmekten hoşlanan eski zaman usta-sına benzer. AHT*

c. Bazı yer tamlayıcıları, kendilerinden önceki yer tamlayıcılarının açıklayıcısıdır.

- *Derme çatma bir kır bahçesinde, / genç bir dut ağacının gölge-sinde oturdum. AH*
- *Anasını kucakladıktan sonra karşı kahveye, / arkadaşlarının yanına koştu. SFA*
- *Benim odamda, / kapının arkasında iki büyük kutu var. ÖS*
- *Gerilerde, / kapıya yakın bir yerde dururdum. MK*

ç. Yönelme ve uzaklaşma hâli ekli yer tamlayıcıları, isim cümlele-rinde çok az kullanılır. Bulunma hâli ekli yer tamlayıcıları ise her cümle-de bulunabilir.

- *Hâlbuki, bu sergilerin getireceği sanat ve güzellik terbiyesine bilhassa biz muhtacız. AHT*
- *Her şeyde kimsenin bilmediği bir eksiklik vardı. ŞK*

d. Yönelme, bulunma ve uzaklaşma hâli ekli tarz, zaman ve miktar zarfları yer tamlayıcısı değildir.

- *Tek başına tek odalı bir evde otururdu. EI*
- *Görüş günü olmadığı hâlde biraz sonra teyzelerim beni görmeye geldiler. RNG*
- *Sisli havalarda vapur ve sis düdüklelerinin seslerine dikkat ettiniz mi? AHT*
- *Odalara çoktan karanlık basmıştı. TB*

e. Art arda sıralanan bazı cümlelerde yer tamlayıcıları ortak olabilir.

- *Günün birçok saatlerinde, **dar sokaklarında** başıboş dolaşır, eski Anadolu evlerini seyrederdim. AHT*
- *Bu ağaç, bin yıl boyunca **bu topraklar üzerinde** büyümüş, gelişmiş ve meyvalarını vermiştir. MKA*

f. İsim cinsinden kelime grupları yer tamlayıcısı olabilir.

- *Bir aydır, İstanbullunun hayatı **altını, gümüşü, her cins kıymetli taşı, firuze ve zümrüdü, mineyi hiç esirgemeyen bu eski ustanın atölyesinde** Hurrem Sultanın mücevherleri gibi dövülüyor. AHT (yer tamlayıcısı: isim tamlaması)*
- *İnsanoğlu **bir tarihin, bir coğrafyanın, bir geleneğin, bir dilin, bir kültürün içinde** yer alır. MKA (yer tamlayıcısı : isim tamlaması)*
- *Konak, **çamurlu ve bozuk bir yolun sağında** kurulmuştu. ÖS (yer tamlayıcısı: isim tamlaması)*
- *Ocağın başına asılmış **isli bir yağ kandili gölgesinde** yemeğimi yedim. MŞE (yer tamlayıcısı: isim tamlaması)*
- *Kızarmış **ekmek kokan odada** semaver ne güzel kaynardı. SFA (yer tamlayıcısı: sıfat tamlaması)*
- *Kuleye çıkınca, **sabah güneşinin henüz dağıtmadığı hafif sislerle örtülü ufka** dikkatle baktı. ÖS (yer tamlayıcısı: sıfat tamlaması)*
- *Kapıdan çıkmak üzere olan **yengemin piyano üstünde bir şey aramak bahanesiyle odada kaldığına ve benim cevabımı beklediğine** dikkat ettim. PS (yer tamlayıcısı: bağlama grubu).*
- *Siyah kelebek, **felâkete, matem ve ölüme** delâlet ederdi. ÖS (yer tamlayıcısı: bağlama grubu)*
- *Toprağın gübreli taşkınlığından üç beş karınca çıkıp **sağa sola** dağıldılar. SÇ (yer tamlayıcısı: tekrar grubu)*
- *Ayağını **toprağa basmaktan** ürküyordu. RHK (yer tamlayıcısı: isim-fiil grubu)*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

g. Cümle tahlillerinde yükleme sorulan *kime, kimde, kimden, neye, nede, neden, nereye, nerede, nereden* soruları bu ögeyi bulmayı kolaylaştırır.

- *Kabirde böceklerle ezberletirim güzelliğini. CST (Neye, nerede ezberletirim?)*
- *Sabahları cıvıldaayan tarla kuşlarının saklandığı ekin deryaları içinde yürürdü. ÖS (Nerede yürürdü?)*
- *Doktor sardığı sigarayı doğrulup mumdan yaktı. TB (Neden yaktı?)*

ZARF

Zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle ögesi, *zarftır*. Zarf, cümlelerin genellikle yardımcı ögesidir. Seyrek olarak bazı cümlelerde zorunlu öge olabilir.

- *İnsan, âlemde hayal ettiği müddetçe yaşar. YKB (yardımcı öge)*
- *Yalnız ara sıra teyzeme benzeyen bir büyük hanımla konuşuyorum. RNG (zorunlu öge)*

Özellikleri:

a. Zarf görevi yapan kelime ve kelime grupları yüklemi zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek tamamlar.

- *Bu şiiri yağmur yağarken yazdım. YBB (zaman)*
- *Toprak derin derin ürperdi. AHT (tarz)*
- *Bir deva bulmak için bağrındaki yaraya*
Toplanmıştı garipler şimdi kervansarayla. FNÇ (sebep, zaman)
- *Soğuk bir kış günü / karanfil almak için çiçekçi dükkânına girdim. AH (zaman, sebep)*
- *Ben resim çekmeyi de çok seviyorum. SÇ (miktar)*
- *Taşlığın üstünde deminden beri rastgele itişip kakışan çocuklar, Atlıboğaz'dan çıkan köycüleri görür görmez, / her zamanki gibi / ihtiyar çama doğru atıldılar. ŞK (zaman, tarz, yön)*

- *Canlandı o meşhur ova at kışnemesiyle. YKB (vasıta)*
- *Bu hastahane de aylarca kalırsa, / üç beş ameliyata dayanırsa, kurtarmaya çalışırız. PS (şart)*

b. İsimler eksiz veya yön, eşitlik, vasıta hâli ve diğer bazı hâl ekle-riyle; fiiller de zarf-fiil ekleriyle cümlede zarf görevi yaparlar.

- *Kurduğun devlet asırlarca / muzaffer yürüdü. YKB*
- *Kapıcı söylene söylene içeri giriyordu. SFA*
- *Ankara, uzun tarihinin şaşırtıcı terkipleriyle doludur. AHT*
- *Hana sağ indi, ölü çıktı geçende. FNÇ*
- *Kulak verdin mi yürekten kavala saza. YBB*
- *Solfasol köyünden iki kadın, beni görmeye gelmişlerdi. HEA*
- *Karşılık gelmeyince, Kerim Çelebi hayvanın başını çayıra çevir-di. KT*

c. Bir cümlede aynı veya ayrı türden birden fazla zarf bulunabilir. Aynı cinsten zarfların bir arada bulunduğu bir cümlede, genellikle zaman zarfı diğer zarfların önünde yer alır. Miktar bildiren zarflar ise yüklem- in hemen yanındadır.

- *İri mavi gözlerinde parlayan iştah- tan, yüzünün niçin güldüğünü onu hiç tanımayanlar da bir bakışta anlayabilirlerdi. PS*
- *Ankara'ya geldiği zaman, Hacı Bayram'ı müritleriyle ovada mahsul toplarken gördü. AHT*
- *Mağlûpken ordu, / yaslı dururken bütün vatan Rüyama girdi her gece bir fatihane zan. YKB*
- *Bekir boş, / yorgun, / kimsesiz bakakaldı. EI*
- *Şaşkınlığı çok sürmedi. ÖS*
- *Ölgün yaz denizini seyrederken, bu ezayı ruhu pençeleyen bir kuvvetle hissettim. AH*
- *Araba köşk kapısının önünden hareket etti mi, evde kalanlar- dan biri hemen kapıdan sokağa birkaç kova su dökerdi. AŞH*

- *Genç adamın bu hareketi ve bu sözü, Seniha'yı heyecanlandırarak yerde kızdırdı. YKK*
- *Gece, bülbül ağaran vakte kadar ağlarmış
Eski Şiraz'ı hayal ettiren ahengiyle. YKB*
- *İstanbul'un fethinin beş yüzüncü yıldönümüne ait bahislerin gazetelerde sık sık yer aldığı bu günlerde, bu gazel, bana birdenbire, / bu fethin genç yaşlarıma karışmış canlı bir hatırası gibi göründü. AHT*
- *Yumurtaları ilk gördüğünde / çok sevinmişti. ŞK*
- *Atlarımızdan inip / kendilerine bir kovuk arayan kurtlar gibi dolaşıyoruz. YKK*
- *Ayağımdaki terliklerle sokağa fırladığım hâlde yetişemedim. RNG*
- *Ertesi günü öğleye doğru odasına gelen Sekine Hanım, onu yataкта, bu kat kat örtüler altında kaybolmuş buldu. YKK*
- *Seniha, kalbinin bu bir günlük imtihanından epeyce değişmiş çıktı. YKK*
- *Cihanın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun. MAE*
- *Rabbim isterse sular büklüm büklüm burulur.
Sırtına Sakarya'nın Türk tarihi vurulur. NFK*
- *Bir gün bir selâm gütse Anadolu'mdan
O şehirden sınımsız bin selâm gelir. YBB*
- *Türklerin medenî kabiliyeti çok yüksek olmasaydı, bu viraneyi o kadar çabuk imar edebilirler miydi? YKB*
- *Havaya bakarsam hava alırım!
Toprağa bakarsam dua alırım,
Topraktan ayrılısam nerde kalırım
Benim sadık yârim kara topraktır. AV*
- *Her bir yandan desteklemeseydik, dalları kırılacaktı. MK*
- *Başını onun göğsüne dayasa, ağrısının dineceğini, serinleyeceğini, ferahlayacağını sanıyordu. RHK*

- **Artık demir almak günü gelmişse zamandan**

Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan. YKB

NOT : “İstek” bildiren şart ekli fiiller yargı taşır.

- *Bir gün olup kucağına ulaşısam,
Gözlerimden döksem sevinç yaşını,
Sancağının gölgesinde dolaşısam,
Öpsem, öpsem toprağını, taşını! OSO*

ç. Bazı zarflar, kendilerinden önceki diğer zarfların açıklayıcısı olabilir.

- **Balkan harbinin sonunda, / iki felâketli muharebe arasındaki o kısa, azaplı soluk alma yılının başında, babamın memur bulunduğu bir şark sancağından dönüyorduk. AHT**

d. Art arda sıralanan bazı cümlelerde zarf ortak olabilir.

- **Bulutlar bize küsünce nehirler kurur, tarlalar ölür. AH**
- **Yaz bir sevgili gibi yüzüme saçlarını yaklaştırmış, ruhuma sarılmıştı. AH**
- **Oyunda canım yanarsa ağlamayacak, onu kimseye şikâyet etmeyecektim. RNG**
- **Bütün bir yaz / bir kez olsun plaja inmemiş, denize girmemişti. MK**

e. Zaman, tarz, sebep, vasıta, miktar, yön ve şart bildiren bütün kelime grupları cümlede zarf görevi yapabilir.

- **Tuna boyuna yaklaştıkça** içinizde yepyeni bir hissin ürpermeğe başladığını duyarsınız. FRA (zarf: zarf-fiil grubu)
- **Geçmiş ola bir kez yumuldu mu** gözlerimiz. CST (zarf: zarf-fiil grubu)
- **Günün güzel gözlere benzeyen aydınlığı, akşamın tadını duymağa başlayan bir gönlün hüznünde ezilince, ruha ve gözlere,**

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

bu göklerden ve sulardan gelme serin bir mavilik serilirdi. AŞH
(zarf: zarf-fiil grubu)

- *Erzurum'a yağmurlu bir günde, / Zakir Beyin bahsettiği bu bitmez tükenmez mezarlığın arasından geçerek girdim. AHT*
(zarflar: sıfat tamlaması, zarf-fiil grubu)
- *Hayata beraber başladığımız*
Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir. CST (zarf: tekrar grubu)
- *İlâhî tabiatın ortasında bir buhurdan gibi tüten Bizans'a doğru yürüdü. YKB* (zarf: edat grubu)
- *İnce ve kırmızı bakır levhalarını döven bu işçiler, bana daima, / İstanbul akşamlarını ve sabahlarını gözümün önünde hazırlayan mitolojik mahlûklar gibi görünmüştür. AHT* (zarf: edat grubu)

f. Cümle tahlillerinde yükleme sorulan *nasıl, ne zaman, ne ile, kiminle, hangi şartlarda, kim tarafından, niçin, ne kadar, hangi yöne* gibi sorular, zarf ögesini bulmayı kolaylaştırır.

- *Karanlık çökünce / heyecanla kabak çekirdekçiyi bekliyordum. HEA* (Ne zaman bekliyordum? Nasıl bekliyordum?)
- *Uçar gider yüreğimiz kuşlarla / İklimden iklimlere doğru. YA* (Ne ile gider? Nereye doğru gider?)
- *Bu insanları biraz tanıdım. PS* (Ne kadar tanıdım?)

2. CÜMLE DIŞI ÖGELER

Cümlelerin herhangi bir yerinde bulunan, ancak kuruluşuna katılmayan ve dolaylı olarak cümlelerin anlamına yardımcı olan öğelerdir. Cümle dışı öğeler, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf gibi yüklem tamamlayıcısı değildirler. Bu öğeler, yüklem tamamlayıcısı olan öğelerin aksine açıklama, pekiştirme vb. işlevlerle cümleye yardım eder ve cümleleri çeşitli anlam ilişkileri çerçevesinde birbirine bağlarlar.

Özellikleri:

a. Ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, bağlama edatları cümle dışı öğelerdir.

- *Ey mermeri nakış nakış işleyip konuşturan
Ulularım, neredesiniz? YBB (hitap-ünlem grubu)*
- *Neden böyle düşman görünürsünüz.
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar. CST (hitap-sıfat tamlaması)*
- *Sana dün bir tepeden baktım, aziz İstanbul. YKB (hitap-sıfat tamlaması)*
- *Sarı çiçek, / cemresiz yaylaların hüznü
Saldın içime dağ benizlerin türküsünü. YA (hitap-sıfat ve isim tamlaması)*
- *Varsın sonunda bizzat yarattığımız bu eser bizi inkâr etsin. AHT (bağlama edatı)*
- *Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor.
Lâkin vatandan ayrılışın ızdırabı zor. YKB (bağlama edatı)*
- *Bilindiği gibi ilk şiirler, asırlarca hatta çağlarca musikî aletle-
rinden çıkan seslerle birlikte söylenmiştir. NSB (bağlama edatı)*
- *Havuzun başında Nüzhet'le geceleyin oturduğumuz demir kane-
peye oturdum. Fakat bahçeyi göremiyordum. PS (bağlama edatı)*
- *Ne olurdu, çocukluğumda tanıdığım o her şeyi bilen, bir kere
öğrendiğini bir daha unutmayan meraklı ihtiyarlara benzesey-
dim. AHT (bağlama edatı)*
- *Bereket versin benim de düşünce saatlerim çok nadirdir. RNG (bağlama edatı)*

b. Açıklama cümleleri ve ara sözler de cümle dışı öğedir. Açıklama cümlelerine, yazılı anlatımda iki çizgi veya iki virgül arasında, parantez içinde rastlıyoruz. Ki bağlama edatı da açıklama cümlelerinin başında yer alabilmektedir.

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *İstanbul ve Boğaziçi mimarîsini – galiba bu sonuncusu bugün pek az kaldı – tanıyan ve seven bir insan, Paris’te kolay kolay mağlûp olmaz. AHT*
- *Eski duvarlar, dikkat ettiniz mi, hep birbirine benzer. AŞH*
- *Cihan yıkılsa, emin ol bu cephe sarsılmaz. MAE*
- *O gece Allah inandırırsın hiç uyuyamadım. MŞE*
- *Bu ezanlar ki şahadetleri dinin temeli
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli. MAE*

c. Cümle dışı ögeler, cümlelerin her yerinde, başında, ortasında, sonunda bulunabilir.

- *Varsın tan ağarmadan kumral saçın ağarsın. FNÇ*
- *Evet, her şey bende gizli bir düğüm. NFK*
- *Ruhumun senden İlâhî şudur ancak emeli. MAE*
- *Nereden geldi sana yavrum ölüm korkusu? FNÇ*
- *Esmâ zaten evin çocuğu gibidir. RNG*
- *Benim mi Allah’ım bu çizgili yüz? CST*
- *Geniş kanatlarım da gösteriyor ki Rabbim
Ben bir dağdan bir dağa koşmak için doğmuşum. FNÇ*
- *Roma’nın şarkını fethettiğin andan sonra
Yüce dağlar gibidir gördüğün iş Türk oğlu. YKB*
- *Şu kopan fırtına Türk ordusudur ya Rabbî. YKB*
- *Eski gazeteleri bana verir misin teyze? HEA*
- *Akşamın en güzel saatindeyiz çocuğum. CE*
- *Oysa, ne masal, ne efsane.
Evet! Su içtiği bir gerçek,
Türk atlılarının
Yüzyıllar boyu Tuna’dan,
Eze eze, tekrar yenmişiz.
Yolumuza çıkana, evvelallah! NE*

II. KELİME GRUPLARI

Kelime grubu, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir.

Kelime grupları;

1. Tek kelime ile karşılanamayan varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri karşılar.

Meselâ *bilgisayar, akciğer, yarımada, ipek böceği, fotoğraf makinesi, telefon etmek, yok etmek, kör olmak, söz vermek* gibi nesne ve kavramların dilimizde tek kelimelik karşılıkları yoktur. “*Hastalanmak / hasta olmak, iyileşmek / iyi olmak*” gibi bazı kavramların da hem tek kelimelik, hem de iki kelimelik karşılıkları bulunmaktadır. Türkçede varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketler, kelime ve kelime grupları ile karşılanır. İki dil birliği arasındaki fark, kelime grubunun bir kelimeler topluluğu oluşudur.

2. Varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri, anlamlarını genişleterek, belirterek, niteleyerek, pekiştirerek karşılar.

“*Çocuk çiçeği arkadaşına uzattı.*” cümlesini, “*Küçük çocuk elindeki kır çiçeklerini çok sevdiği arkadaşına uzattı.*” şeklinde varlıkların niteliklerini belirterek de kurabiliriz.

Özellikleri :

a. Kelime grupları yargısız dil birimleridir.

- *Seni istikbal için önce gelmek cihana,
Ve başkasından almak sonra geliş müjdeni,
Bir nefes dinlenmeden yıllarca koşmak sana,
Aramak her tarafta bulmamak asla seni. FNÇ*

b. Kelime grupları, cümle ve diğer kelime grupları içinde, tek kelime gibi; isim, sıfat, zarf ve fiil görevi yapar.

- *Dallarda uzanan hıştırlar, / ağaçtan ağaca sürüklenerek, / ormanın kızıl derinliklerinde / kayboluyordu. AH*

Bu cümlede, birinci ve üçüncü kelime grubu isim, ikinci kelime grubu zarf, dördüncü kelime grubu da fiil görevi yapmaktadır.

c. Kelimelerin grup içindeki sıralanışı kurallıdır. Görev bakımından birbirine denk olmayan unsurların bulunduğu bir kelime grubunda ana unsur, genellikle grubun sonundadır. “Yemyeşil ovalar” ve “kuş sesleri” tamlamalarında, grubun ana unsurları olan “ovalar” ve “sesleri” kelimeleri sonda, yardımcı unsurları olan, “yemyeşil” ve “kuş” kelimeleri ise baştadır. Fiile dayalı gruplarda bu düzen, aynı zamanda hareketin oluş sırasını gösterir. “Gülü koparıp koklayınca” kelime grubunda, “kopar-“ fiili, “kokla-“ fiilinden önce gerçekleştiği için, başta bulunmaktadır. Sadece birleşik fiil ile edat grubunda, ana unsur başta bulunur. Bu gruplarda ikinci unsur, bir çekim unsurudur.

ç. Kelime gruplarında unsurların sırası, özellikle konuşma ve şiir dilinde değişebilir.

- *Hakkıdır Hakk’a tapan milletimin istiklâl. MAE (Hakk’a tapan milletimin hakkıdır.)*
- *Gönlümü Maraşlının yaktı kara haberi. FNÇ (Maraşlının kara haberi)*
- *Açılan bir gülsün sen yaprak yaprak. AMD (yaprak yaprak açılan bir gülsün)*
- *Kandilli yüzerken uykularda. YKB (Kandilli uykularda yüzerken)*
- *Sırtına Sakarya’nın Türk tarihi vurulur. NFK (Sakarya’nın sırtına)*
- *Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin. YKB (engin denizlerin tuzu)*

- *Öğretmenin gözüne öyle girmişti ki. (gözüne girmişti)*
- *Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl. MAE (helâl olsun)*

d. Kelime gruplarının diğer kelime ve kelime gruplarıyla ilişkisi grubun sonundaki hâl ekleriyle sağlanır. Hâl eki, bağlandığı kelimeye değil, o kelime grubuna aittir.

- *Çalışan insan, / kendi varlığında hüküm süren bir ahengi / bütün kâinata / nakleder. AHT*

Bu cümlede, birinci kelime grubu çekim eki almamış, ikinci kelime grubu *-i* yükleme hâli eki ile, üçüncü kelime grubu da *-a* yönelme hâli eki ile fiile bağlanmıştır.

e. Fiile dayalı sıfat-fiil, isim-fiil ve zarf-fiil gruplarında fiilin anlamı, cümlede olduğu gibi özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlanır. Ancak bu gruplar yargı bildirmediikleri için cümle değildir.

- *tarla yapmak için (z) / yaban ormanının bir parçasını (bln) / yakan (y) FRA*
- *hazan yaprağı gibi (z) / titreyerek (y) RNG*
- *bîçareleri (bln) / er geç kaybedecekleri bu rüyadan (yt) / uyan-dırmamak (y) RNG*

f. İkiiden fazla kelimeli kelime gruplarında iç içe geçmiş, birbirini tamamlayan başka kelime grupları da bulunur.

“*Küçük odadaki mumun / soluk ışığı*” isim tamlamasının birinci ve ikinci unsuru sıfat tamlamasıdır. “*Küçük odadaki / mum*” tamlamasının birinci unsuru “*küçük oda*” da bir sıfat tamlamasıdır.

g. Kelime gruplarının vurgusu grubun yapısına göre değişir. Vurgu, başta, sonda veya sondan bir önceki kelime üzerinde olabilir. Bazı gruplarda, bütün unsurların vurgusu aynıdır.

Türkçede başlıca şu kelime grupları bulunmaktadır:

1. İSİM TAMLAMASI

İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Bu kelime grubunda iki isim unsuru *aitlik, içinde bulunma, sınırlandırma, belirtme* vb. anlam ilgileri çerçevesinde birbirine bağlanır.

Özellikleri:

a. İsim tamlamasında birinci unsurun ikinci unsurla bağlantısı, zaimlerde ekli, isimlerde ise ekli veya eksizdir. Tamlamanın ikinci unsuru daima iyelik eki taşır.

isim unsuru (+ ilgi hâli eki) + isim unsuru + iyelik eki = isim tamlaması

- *köy + yol + u = köy yolu*
- *ova + nın + yeşil + i = ovanın yeşili*
- *biz + im + ses + (i)miz = bizim sesimiz*

b. Bu tamlamada ana unsur sonda bulunur. Birinci unsur tamlayan, ikinci unsur tamlanandır.

- *çoban (ty) / çeşmesi (tn) FNÇ*
- *sabrın (ty) / acı meyvesi (tn) AHT*
- *mayısın (ty) / taze rüzgârı (tn) YKB*
- *uzak bir iklimin (ty) / ılık havası (tn) CST*
- *benim (ty) / sadık yârim (tn) AV*
- *gurbet (ty) / duygusu (tn) MKA*
- *erik ağaçlarının (ty) / pembe, beyaz çiçekleri (tn) HEA*
- *köhne Üsküdar'ın (ty) / dost ışıkları (tn) YKB*

c. Birinci unsur ilgi hâli eki taşıyan isim tamlaması *belirtili isim tamlamasıdır*.

Çiçeğin (ty) / kokusu (tn), kuşun (ty) / sesi (tn) tamlamalarında tamlayan belirli bir nesneyi göstermektedir. Bu tamlamada birinci unsur *belirtme* görevi yapar. Belirtili isim tamlamasında tamlayanla tamlanan arasında ekle sağlanan geçici bir ilişki kurulmuştur.

- *savaşın (ty) / kartalı (tn) ANA*
- *şehrin (ty) / kenar evleri (tn) FNÇ*
- *eylül meyvelerinin (ty) / baygın kokuları AH*
- *türbenin (ty) / rengârenk çini bahçesi (tn) AH*
- *çınar ve dut ağaçlarının (ty) / gölgesi (tn) AH*
- *çifte direkli yeşil çadırın (ty) / kapısı (tn) ÖS*

ç. Belirtili isim tamlamasının unsurları yer değiştirebilir.

- *Kimse duymaz çilesini tütmeyen ocakların. YBB (tütmeyen ocakların çilesi)*
- *Bıraktım ardını yıllarca koştüğüm hevesin MÇ (yıllarca koştüğüm hevesin ardı)*
- *Gördün mü dehşetini tipinin, karın? YBB (tipinin, karın dehşeti)*

d. Belirtili isim tamlamasının unsurları arasına başka unsurlar da girebilir.

- *Acaba bahar atların da mı kanını zehirliyor? AH*
- *O böyle söylerken yanında bulunanların korkudan benzi sararır, birer birer yanından sıvıştırlardı. YKK*
- *Tahsilin ticarete yeri yok. MK*
- *Şehrin artık dışındayız. AH*
- *Başımda kumruların duydum kanat sesini. FNÇ*
- *Aranızda yaşadığım bunca yıldan beri sizin de bazılarınız, çoluk çocuklarınızı ve daha başka sevdiklerinizi kaybettiniz. RNG*
- *İkisinin de tek tek yaşantıları, onların birleşmesini zorunlu bir hâle getirecek. OA*

e. Belirtili isim tamlamasının tamlayan unsuru da belirtili isim tamlaması olabilir. Böyle bir yapıda üç isim unsuru bulunduğu düşünülmemelidir.

- *elbisenin yakasının / düğmesi*
- *halının saçağının / rengi*
- *denizin sularının / serinliği*
- *Makedonya dağlarının eriyen karlarının / serin ve genç suları*
FRA

NOT: Belirtili isim tamlamalarında ilgi hâli ekinin ikiden fazla tekrarı bir anlatım kusurudur.

f. Birinci unsurunda ilgi hâli eki bulunmayan isim tamlaması, *belirtisiz isim tamlaması*dır. Bu tamlama, belirsiz, genel bir nesneyi, bir türü karşılar.

- *çoban (ty) / çeşmesi (tn) FNÇ*
- *ishak (ty) / kuşu (tn) CST*
- *hayal (ty) / iklimleri (tn) AMA*
- *Ulu Cami (ty) / avlusu (tn) YBB*
- *ahududu (ty) / şerbeti (tn) AH*
- *azap (ty) / toprakları (tn) EI*
- *su ve ezan (ty) / sesleri (tn) AH*
- *ıhlamur ve gül (ty) / kokusu (tn) PS*
- *Âşık Kerem (ty) / devri (tn) ÖS*

g. Belirtisiz isim tamlamasının iki unsuru arasında daimî bir ilişki mevcuttur. Tamlamada iki unsur arasına başka bir unsur giremez ve unsurlar yer değiştiremez. Bundan dolayı nesne adı olarak kullanılmaya en elverişli kelime gruplarından biri belirtisiz isim tamlamasıdır. Meselâ “*buzdolabı, kahverengi, gökyüzü, atasözü, hanımeî, yüzbaşı, yayınevi*” gibi isimler, belirtisiz isim tamlaması kuruluşundadır.

Kadı Köyü, Top Kapısı, şiş kebabı gibi belirtisiz isim tamlaması kuruluşundaki bazı isimler bugün iyelik eklerini düşürerek *Kadıköy, Topkapı, şişkebab* şeklinde kalıplaşmıştır.

“*Millî Eğitim eski Bakanı, Konya eski Milletvekili*” gibi yapılar Türkçenin özelliklerine aykırıdır. *Eski* sıfatı iki unsurun arasında değil tamlamanın başında bulunmalıdır.

ğ. Belirtisiz isim tamlamalarının tamlayan unsuru bir cümle olabilir.

- “*Birleşme aşkın mezarıdır.*” iftirası ÖS
- “*Kiralıktır.*” levhası ÖS
- “*Zorlara dağlar dayanmaz.*” itikadında olan bir milletin azmi ile bu yalçın sahile, bu muazzam taş eserin temellerini atmış. TB
- *Arkasından bir de “Çakırsaraylı Akşehir’i basacakmış.” haberi çıkınca Hüseyin’e karşı duyulan tiksintiye kızgınlık karıştı.* TB

h. Bazı belirtisiz isim tamlamalarında tamlanan -II eki aldığında tamlamanın iyelik eki düşer.

- *asker şapkası - asker şapkalı*

ı. Her belirtisiz isim tamlamasını belirtili, her belirtili isim tamlamasını da belirtisiz isim tamlamasına dönüştürmek mümkün değildir. Meselâ “*öğle vakti, 1951 yılı, Türkiye Cumhuriyeti, Ankara şehri*” gibi belirtisiz isim tamlamaları ile “*onun elbisesi, gördüklerimin hepsi*” gibi belirtili isim tamlamalarında böyle bir yapı değişikliği olamaz. Değişikliği veya değişmezliği belirleyen tamlama unsurları arasındaki anlam ilişkisidir.

i. Bir isim tamlaması, başka bir isim tamlamasında tamlanan unsur olarak görev yaptığında kendi iyelik ekini değil ana tamlamanın iyelik ekini taşır.

- *çamaşır makinesi → benim çamaşır makinem*
- *duvar saati → bizim duvar saatimiz*
- *dünya görüşü → senin dünya görüşün*
- *şiir dünyası → onun şiir dünyası*

Son örnekte her iki tamlama da aynı iyelik ekini taşımaktadır.

j. Tamlanan unsuru sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olan bir isim tamlamasının tamlayan unsuru genellikle ilgi hâli eki taşır.

- *Bingöl çobanlarının / koyun otlatırken çaldıkları* AHT
- *asabî bir ağırlığın / göğsünden yükseldiği* ÖS
- *bu facianın / herkesi üzdüğü* KK
- *yılların / geçtiği* KK
- *çılgın fırtınaların / döve döve yosunlattığı* ÖS
- *önündeki mezarın / birden yeşil nurlarla tutuştuğu* ÖS
- *yavrusunun / bir kartalın pençeleri arasında bulutlara doğru süzülüp yükseldiği* AHM
- *parçaların / hızla kayarak etrafa yayıldığı* ŞK
- *ihtiyar kadının / battaniyeyi yanıma bıraktıktan sonra baş örtüsünün ucuyla gözlerini sildiği* RNG

Şu örnekteki tamlama, belirtisiz isim tamlamasıdır:

- *bu şehrin sonu gelmez güzellikleri / olduğu* AHT

k. Tamlananı sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olan isim tamlamalarında tamlananın bazı unsurları yer değiştirebilir.

- *bu gerçek ve yüksek kültürü bugünkü okulların veremediği* PS
(*bugünkü okulların / bu gerçek ve yüksek kültürü veremediği*)

1. İsim tamlamasının tamlayan ve tamlanan unsurları kelime grubu olabilir.

- *taşlara sürülen kumlu ayakkabıların (ty) / çitirtisi (tn) PS (tamlayan: sıfat tamlaması)*
- *Türkçenin (ty) / en son ve en mükemmel sonbahar şiiri (tn) AH (tamlanan: sıfat tamlaması)*
- *Türklüğün (ty) / ceylan yürekli töresi (tn) YBB (tamlanan: sıfat tamlaması)*
- *çakmak çakmak gözlerin (ty) / karanlığı yardığı (tn) SÇ (tamlayan: sıfat tamlaması, tamlanan: sıfat-fiil grubu)*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *aşkın (ty) / şeref diyarı (tn) YKB (tamlanan: isim tamlaması)*
- *bahçenin (ty) / ölüm ve ahiret kokusu dağıtabilmesi (tn) AH (tamlanan: isim-fiil grubu))*
- *gurbet duygusunun (ty) / hem kaynağı, hem de sembolü (tn) MKA (tamlayan: isim tamlaması, tamlanan: bağlama grubu)*
- *ömrün (ty) / muradımızca geçen mutlu günleri (tn) YKB (tamlanan: sıfat tamlaması)*
- *göğün ve denizin (ty) / gözleri ve ruhu alabildiğine çeken mavi-likleri (tn) AŞH (tamlayan : bağlama grubu, tamlanan : sıfat tamlaması)*
- *bu gece ağacın üstünde onunla yüz yüze gelmek (ty) / fikri (tn) RNG (tamlayan: isim-fiil grubu)*

m. İsim tamlamasında birden fazla tamlayan ve tamlanan unsur bulunabilir.

- *evin (ty) / kapısı (tn), penceresi (tn)*
- *göğün (ty), ovanın (ty) / rengi (tn)*
- *insanların (ty) / yapamayacağı (tn), erişemeyeceği (tn)*
- *göklerin (ty) / gülleri (tn), nergisleri (tn), sümbülleri (tn), yase-minleri (tn)*
- *yeni bir ümidin (ty), yeni bir emelin (ty), yeni bir tasavvurun (ty) / şulesi (tn) YKK*
- *savaşın (ty), kızıl ve korkunç facianın (ty) / nasıl olduğu (tn)*
- *yirmi senenin (ty) / yazları (tn), kışları (tn), fırtınaları (tn), güneşleri (tn) ÖS*

n. İsim tamlamaları söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar.

- *Süleymaniye Camii, / bir imanın eseridir. MKA (isim, isim)*
- *Ketenlik Yaylasının dimdik inen yamacında idiler. TB (isim)*
- *Vadide yaratılış öncesinin sessizliği vardı. TB (isim)*
- *Bitip tükenmeyecek gibi görünen beyazın en ağırı köyü bastır-mış, boğmuş. EI (isim)*

- *Pencerenin yakınındaki ağacın çiçekli dalları altında siyah bir kelebek uçuyordu. ÖS (isim)*
- *Hiçbir yerde, hiçbir kimse bana onun ne olduğunu, nereye gittiğini söylemedi. YKK (isim)*
- *Ocağın başına asılmış isli bir yağ kandili gölgesinde yemeğimi yedim. MŞE (isim)*
- *Meral'in bütün bunları kavrayabilecek bir sezgi dehasına sahip olduğunu umdum. PS (isim)*
- *Mesele diye karşımıza çıkan zorlukların çoğunu, / kendi ruhumuzun içinde halledebiliriz. PS (isim, isim)*
- *Toprakların en bereketlisini sende sürdürdüm. CST (isim)*
- *Kibleye karşı yüzükoyun uzanmış yatan bu şehidin büyük yeşil sarığı henüz bozulmamıştı. ÖS (isim)*
- *Ayşe'nin sofraya koyduğu çay ibriğinden çıkan dumanın kokusu, / burun kanatlarımı titretiyordu. PS (isim, isim)*
- *Fatih'in geçtiği kapı YKB (sıfat)*
- *sert rüzgârın savurduğu sağanak AHT (sıfat)*
- *el yazması eserler (sıfat)*
- *Bütün aile pazar günleri bir araya gelirdi. (zarf)*

o. Belirtili isim tamlamasında vurgu, her iki unsurda da aynı ölçüdedir. Belirtisiz isim tamlamasında ise vurgu birinci unsur üzerinde bulunur.

2. SIFAT TAMLAMASI

Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur.

sıfat unsuru + isim unsuru = sıfat tamlaması

- *verimli + topraklar = verimli topraklar*
- *bütün + insanlar = bütün insanlar*

Özellikleri:

a. Sıfat tamlamasında ana unsur isimdir, sonda bulunur. Sıfat, yardımcı unsurdur; ismin önünde yer alarak ismi tamamlar. Yani sıfat tamlayan, isim tamlanan unsurdur. Bu tamlamada, isim ve sıfat unsuru eksiz birleşir. İki unsur da gruplaşmayı sağlayan herhangi bir ek taşımaz.

- *kanlı / ağıt YBB*
- *açan / gül FNÇ*
- *biz / insanlar PS*
- *bizim / çocuklar*
- *uzak / hatıra YKB*
- *kurşun yüklü / bulutlar TB*
- *zahmetli / yolculuk YKB*
- *pembe çiçekli / bademlik HEA*
- *güneşle yıkanan / karşı tepeler CE*
- *çinilere sinmiş / Kur'an sesi AHT*
- *yeşil palmiye altındaki / kırmızı halılar HEA*
- *kadrini bilmediğim / günler MAE*
- *gecesi sümbül kokan / İstanbul NFK*
- *güneşin çenesini dayadığı / nokta ŞK*
- *kavuniçi bulutlara doğru süzülen / kırlangıçlar CE*
- *üzerindeki renkli resimlere parmağımla dokunmak istediğim / bir vazo RNG*

b. Tamlayanı sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olan bir sıfat tamlamasında nesne, hareket niteliği ile tamamlanır.

- *mavileşen / manzara YKB*
- *ilk sevgiye benzeyen / ilk acı FNÇ*
- *giriş kapısının yaylı kanatları üzerinde parlayan / buzlu camlar YKK*
- *uykuya varmış gibi görünen / yılan yollar FNÇ*
- *yıldızlı göklerin altında ateş böceği gibi yanan / çocuklar CE*
- *eserken yelken açmadığım / rüzgâr CST*
- *toprağın yeniden gençliğe kavuştuğu / bu mevsim AH*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *gecenin bitmeye yüz tuttuğu / an YKB*
- *ufukları ormanlarla, dağlarla çevrilmiş / ıssız vadi ÖS*
- *daha deniz görmemiş / bir çoban çocuğu KK*
- *kokusu parmaklarıma sinmiş / kekikler CE*

c. Bu tamlamada, unsurların biri veya hepsi kelime grubu olabilir.

- *mum rengi / çehreler ÖS (sıfat unsuru: isim tamlaması)*
- *yumuşak ve korkak / adımlar AHM (sıfat unsuru: bağlama grubu)*
- *ay ışığındaki / büyüğü şeffaflık ve nur HEA (sıfat unsuru: isim tamlaması, isim unsuru: sıfat tamlaması)*
- *o / hangi vazoya koyacağımızı şaşırdığımız çiçekler CE (isim unsuru: sıfat tamlaması)*
- *koklamadan attığım / gül demeti CST (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu, isim unsuru: isim tamlaması)*
- *bin yıl sürecek zannedilen / kar sesi YKB (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu, isim unsuru: isim tamlaması)*
- *İstanbul'un şurasında burasında tek başlarına yükselen / ihtiyar ve yüksek ağaçlar AHT (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu, isim unsuru: sıfat tamlaması)*
- *bahçelerde sarı çiçeklerin açtığı, havanın keskin incir yaprağı kokularıyla dolduğu, ufuklarda gümüş ve bakır bulutların anlaşılmaz işler hazırlamakla meşgul olduğu, akşam üstü otları kurumuş tepelerde yeşil eşarp, kırmızı örtü, beyaz veya lâcivert elbiselerle dolaşan genç kızların etekleri rüzgârda uçuştugu ve saçları çözülüp dağıldığı / bu mevsim AH (sıfat unsuru: bağlama grubu, isim unsuru: sıfat tamlaması)*

ç. Bir sıfat tamlamasında, ismi niteleyen aynı türden birden fazla sıfat unsuru bulunabilir.

- *ne serin , ne tuhaf / rüzgârlar SFA*
- *kırmızı kiremitli, beyaz badanalı / evler EI*
- *kırış kırış, kırmızı, sopsoguk / el TB*

- *kesici, dondurucu / bir karayel fırtınası HEA*
- *yavaş, vakur, tatlı / bir kadın sesi AHM*

Birden fazla isim unsuru da bir sıfat unsuru ile nitelenebilir.

- *fark olunmaz sisler altındaki / dağlar, korular, beyaz yalılar ÖS*
- *ipek yığınlarına sarılmış / sırmalar, tuğlar, sancaklar ÖS*
- *bu / şüphelerden, kuruntulardan PS*

d. Bir sıfat tamlaması, başka bir sıfat tamlamasının kuruluşuna sıfat veya isim unsuru olarak katılabilir. Tamlamaların iç içe girdiği bu yapıda unsurlar birbirine karıştırılmamalıdır.

“*Şu / gözlüklü adam*” sıfat tamlamasında, isim unsuru olan “*gözlüklü adam*” da sıfat tamlamasıdır. “*Şu*” sıfatı “*gözlüklü adam*”ı belirtmekte, “*gözlüklü*” sıfatı da “*adam*”ı nitelemektedir. Bu tamlamanın yapısını “*şu gözlüklü / adam*” şeklinde düşünmek doğru değildir.

“*Bacalara takılan / şu beyaz bulutlar*” CST sıfat tamlamasında isim unsuru olan “*şu beyaz bulutlar*”, bir sıfat tamlamasıdır. Bu tamlamanın isim unsuru olan “*beyaz / bulutlar*” da sıfat tamlamasıdır. Tamlamanın yapısı “*bacalara takılan, şu beyaz / bulutlar*” şeklinde düşünülemez.

Sıfat tamlamaları şu örneklerde de başka sıfat tamlamalarının içinde yer almıştır:

- *üç günlük / siyah bir ekmek parçası HEA*
üç / günlük: sıfat tamlaması
siyah / bir ekmek parçası: sıfat tamlaması
bir / ekmek parçası. sıfat tamlaması
ekmek / parçası: isim tamlaması
- *arkada zincirlenen / yüksek Toros Dağları FNÇ*
yüksek / Toros Dağları : sıfat tamlaması
Toros / Dağları: isim tamlaması
arkada / zincirlenen: sıfat-fiil grubu
- *bir / engin seher musikîsi YKB*
engin / seher musikîsi : sıfat tamlaması
seher / musikîsi : isim tamlaması

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *o / eski çocukluk günleri MNS*
eski / çocukluk günleri : sıfat tamlaması
çocukluk / günleri : isim tamlaması

e. Nesnenin neden yapıldığını belirten “*demir kapı, cam bardak, mermer köşk, gümüş kemer*” gibi tamlamalar, isim tamlaması değil sıfat tamlamasıdır. Bu tamlamaları, “*demirden kapı, demirden yapılmış kapı, camdan bardak, camdan yapılmış bardak*” şeklinde ve yine sıfat tamlaması kuruluşunda genişletebiliriz.

- *Fatma’nın burnunda, yanaklarında, bileklerinde dövmeden süsler vardı. RNG*

f. Sıfat ve zarfların anlamlarını, miktar ve derece bakımından tamamlayan zarfların meydana getirdikleri kelime grupları da bir sıfat tamlamasıdır.

- *en / tatlı, çok / güzel, pek / doğru, daha / gösterişli*

g. “*Akdeniz, akciğer, karabiber, başbakan, atardamar*” gibi birleşik kelimeler, sıfat tamlaması kuruluşundadır.

ğ. Sıfat tamlamalarında sıfat ve isim unsurları arasına “*da / de*” edatı ve *-ml* soru eki girebilir.

- *Yanımda bir de kılavuzum vardı. PS*
- *Her file ikişer yolcu, ikişer de avcı yerleştirdiler. FRA*
- *Burada üç mü kitap var?*

h. Sıfat tamlaması, söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar.

- *Bu yumuşak ve pembe tenli avı, pençesinde sıkarak yükseldi. AHM (isim)*
- *Aydın, kendi kafasıyla düşünen, kendi gönlüyle hissedeni kişi. CM (isim)*
- *Sabah ezanı okunurken başlayan yağmur, birdenbire sağnak hâlini aldı. TB (isim)*

- *Zaman korkunç daire*
Bazı geriden gelen yüz bin devir ilerde. NFK (isim, sıfat)
- *Ağacın dibindeki adam gölgelere bürünmüştü. SÇ (isim)*
- *Bütün insanlara kapısı ve gönlü açık olan eski Türk evi, / bu hayat felsefesinin canlı olarak yaşandığı bir çevreydi. MKA (isim, isim)*
- *Rüyama girdi her gece / bir fatihane zan. YKB (zarf, isim)*

1. Grubun vurgusu birinci unsur üzerindedir.

3. SIFAT-FİİL GRUBU

Bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur.

Özellikleri :

a. Grubun ana unsuru sıfat-fiildir, genellikle sonda bulunur. Fiile dayalı bütün gruplarda olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan sıfat-fiilin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlanır. Yüklem olan sıfat-fiil yargı bildirmez.

- *eski İstanbul'un güzel semtlerini (bln) / yaratan (y) (Türklük) YKB*
- *Şems-i Sivasî'nin mübarek türbesinde (yt) / kandil kandil (z) / yanan (y) AHT*
- *bu anı (bln) / ışıklarla (z) / Türk eden (y) (sizlersiniz) YKB*
- *her içine girdiği odaya (yt) / bir şefkat serinliği (bsn) / getiren (y) (bu kız) AH*
- *sonbahar aylarında (z) / kendisiyle birlikte (z) / تنها Yakacık kırırlarında (yt) / al meyveli koca yemişi fidanları arasında (yt) / dolaştığımız (y) (bir Fransız dostum) AH*
- *yüksek burcun demir saçaklı küçük penceresinden (yt) / ufukları ormanlarla çevrilmiş ıssız vadiye (yt) / dalgın dalgın (z) / bakan (y) (Barhan Bey) ÖS*

b. Sıfat-fiilin grup içindeki yeri özellikle konuşma ve şiir dilinde değişebilir.

- **Çiçeklendiği gün sabır ağacı**
Gerçeklenir dilde bütün dilekler. CE
- **Kimse bilmez nasıl özlediğimi**
Küçük şehirdeki dostlarımı. CE

c. Bu grupta özne az kullanılır. Özne olan unsur iyelik eki taşır.

- *bütün hayalleri / yıkılmış (insanlar)*

ç. Ortak bir sıfat-fiille kurulmuş bazı gruplarda sıfat-fiil tekrar edilmez.

- *Tiyatroya sık sık (giden), sinemaya da ara sıra giden (gençler)*

d. Sıfat-fiil grubu, söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar.

- *Sıcak yaz aylarını geçirmek için deniz kenarlarına, kırlara, tepelere kaçanlar, şimdi birer birer kışlıklarına dönüyorlar. AH (isim)*
- *mısralarında nağme hissedilmeyen bir manzume YKB (sıfat)*
- *Bu eseri tamamlamak için ne kadar çabaladığını hiç kimse bilmiyordu. (isim)*
- *Kızının Samim'den ayrılmayan düşünceli gözlerinde şüpheye, öfkeye, meraka benzeyen tuhaf bakışlar uçuşuyordu. PS (sıfat)*
- *Türk hayalinde daima bir irade ve himmet hamlesi gibi kalacak bu tablo YKB (sıfat)*
- *her mevsimiyle insanı ayrı ayrı saran bunca güzellik CST (sıfat)*
- *Unutmadım yolda kalmış gözlerdeki vefayı*
Sabrından saray yapan sultanları bilirim. YA (sıfat, sıfat)
- *Her varışında "Kara gözlü yavrum gelmiş" deyip yerinden fırlayan, sevincinden âdeta göklere yükselen anam, bu kez donuk donuk bakıyor yüzüme. OÇ (sıfat, sıfat)*
- *Başını öne eğmiş oturuyordu. (zarf)*

e. “*Vatansever, çöpçatan, cankurtaran*” gibi bazı birleşik kelimeler, sıfat-fiil grubu kuruluşundadır.

f. Grubun vurgusu, sıfat-fiilden önceki unsur üzerindedir.

4. İSİM-FİİL GRUBU

Bir hareket ismi ile ona bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur.

Özellikleri:

a. Hareket ismi, *-mAk, -mA ve -Iş* ekleri ile yapılır. Grubun ana unsuru hareket ismidir, genellikle sonda bulunur. Fiile dayalı bütün gruplarda olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan hareket isminin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen ögelerle tamamlanır. Yüklem olan isim-fiil yargı bildirmez.

- *onu (bln) / biraz sonra çekeceği acıya (yt) / hazırlamak (y) PS*
- *millî ruhu (bln) / bugünkü neslin sağlam insanlarında yahut eski kitapların sahifelerinde (yt) / aramak (y) A*
- *Suda, rüzgârda, kuşta senin sedanı duyup (z) / Seni (bln) / beyaz çiçekli dallar içinde (yt) / sanmak (y) FNÇ*
- *şiiir duygusunu (bln) / lisan hâline getirinceye kadar (z) / yoğurmak (y) YKB*
- *bütün bu acı efsaneyi (bln) / kavalına (yt) / ağlatarak (z) / söyletmek (y) HEA*
- *övdüğü şeyin yazısı kadar güzel olduğuna (yt) / herkesi (bln) / inandırma (y) AH*
- *halk sanatına,(yt) / halk ağzına,(yt) / halk hayatına (yt) / daima (z) / açık olma (y) AHT*
- *cinayetin azabını (bln) / daima (z) / çekme (y) AHM*
- *uzun bir ayrılıktan sonra (z) / sılaya (yt) / dönüş (y) MKA*
- *etrafına (yt) / bir keklik gibi (z) / ürke ürke (z) / bakış (y) AHM*
- *İstanbul’u alarak (z) / Bizans İmparatorluğunun yerine (yt) / yerleşiş (y) YKB*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

b. Ortak bir isim-fiille kurulmuş bazı gruplarda, isim-fiil tekrar edilmez.

- *Tavır ve hareketlerine heyecanlı bir üslûp (verebilmek), sesine ve bakışlarına hissî bir ahenk verebilmek YKK*
- *Göçebelikten yerleşik medeniyete (geçiş), Şamanlıktan İslâmiyet'e geçiş MKA*

c. Bu grupta isim-fiilin yeri özellikle konuşma ve şiir dilinde değişebilir.

- *Seni istikbal için önce **gelmek** cihana,
Ve başkasından **almak** sonra geliş müjdeni. FNÇ*

ç. Bu grup, söz dizimi içinde isim görevi yapar.

- *Birinci vazifen, **Türk istiklâlini, Türk cumhuriyetini** ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. A*
- *Başkalarının sözleriyle yetinmek, / her konuda başkasının anlayışına, başkasının fikirlerine başvurmak, alışkanlıkların en kötüsü. CM*
- *Maksadım, onun bana bilgileriyle tahakküm etmesine meydan vermemekti. PS*
- *Vatan coğrafyasının mantıklı bir çerçeve olabilmesi için Anadolu'daki Beylikleri ilga etmek, / bütün Türkleri birleştirmek, / bir tek devlete bağlı kılmak zarurî idi. YKB*
- *Bir faciadır böyle bir âlemde uyanmak /
Günden güne hicranla bunalmış gibi yanmak. YKB*
- *Beklediğimi bilmek, onu da telâşlandırıyor. OA*
- *Hele yüz sayıncaya kadar üç sandal geçmesi pek nadirdir. PS*
- *Deryada sonsuzluğu fikretmeye ne zahmet!
Al sana, derya gibi sonsuz Karacaahmet! NFK*
- *Padişah, İskender Paşaya, çıkıp gizlice ordunun içine girmesini, / nümayiş alayında bağırarlardan rastgele üç kişi tutup huzuruna getirmesini irade etti. ÖS*

- *Onu mukaddes bir emanet olarak kabul etmek ve kendi yapısına uygun olarak kullanmak gerekir. ABE*
- *Her sabah ilk işi, o günkü yemek listesini tanzim etmektir. AŞH*

d. Grubun vurgusu, hareket isminden önceki unsur üzerindedir.

5. ZARF-FİİL GRUBU

Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur.

Özellikleri:

a. Grubun ana unsuru zarf-fiildir. Zarf-fiil, genellikle grubun sonunda bulunur. Fiile dayalı sıfat-fiil ve isim-fiil gruplarında olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan zarf-fiilin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlanır. Yüklem olan zarf-fiil yargı bildirmez.

- *son gülün karşısında (yt) /son bülbül (ö) / ah ederken (y) FNÇ*
- *bu yaman dağların hayalini (bln) / hatırımdan (yt) / silince (y) AH*
- *güneş (ö) / batacağı yere (yt) / iyice (z) / yaklaşıncaya (y) AHT*
- *fetih gecesini (z) / sabaha karşı (z) / Akşemseddin (ö) / bir tepenin üzerinden (yt) / kanatlarını açan kocamış bir kartal gibi kollarını açarak (z) / “Ya müfettihü’l-ebvab” nidasıyla (z) / bağırırken (y)YKB*
- *beşer onar rast geldiği eşkiyalarla (z) / tek başına (z) / vuruşarak (y) ÖS*
- *sabah namazından sonra (z) / sarayının selâmlığında (yt) / Hint kumaşından ağır perdeli, küçük, loş bir odada (yt) / kâtibin bıraktığı kâğıtları (bln) / okurken (y) ÖS*
- *Kardan (yt), / yağmurdan (yt), / rüzgârdan (yt) / sora sora (y) YA*

b. Hâl ekleriyle çekime girmiş bazı sıfat-fiiller, cümlede zarf görevi yapar. Bu sıfat-fiillerle kurulan gruplar da birer zarf-fiil grubudur.

- *Müzik başladığında, bütün salon bir sessizliğe gömüldü.*
- *Üstat, ehliyetin son olgunluk merhalesini ifade ettiğinden, yaş, baş ve sakal mefhumlarını da içine alırdı. AH*
- *Sudur, akar kendi bildiğince. CST*
- *Pencere, en iyisi pencere,
Geçen kuşları görsün hiç olmazsa,
Dört duvarı göreceğine. OVK*
- *Klâsik şiir yıkıldıktan sonra yerine başka türlü bir tarif ve yeni bir mecelle geleceğine, bilâkis birçok tarifler tecelli ediverdi. YKB*

c. “-r /-mAz”, “-DI mF”ve “-DI / -AlF” vb. kalıplarla kurulan gruplar da birer zarf-fiil grubudur.

- *Çamlıca’nın bu asıl çevresine girer girmez, artık eniştemizin köşkünün tılsımlı duygularını tatmaya koyulurduk. AŞH*
- *Bu mektubun sonunda imzayı görür görmez kimbilir ne kadar şaşıracaksın ? YKK*
- *Mevsim geçti mi, İnterlaken yine Alplerin kucığında kendi rüyasına dalıyordu. YKB*
- *Bir parıltı gördü mü gözler hemen dalıyor. FNÇ*
- *Ben bu gurbet ile düştüm düşeli
Her gün biraz daha süzülmekteyim. NFK*

ç. Bu grupta zarf-fiilin yeri özellikle şiir dilinde değişebilir.

- *Kuracakken yuvamı bulut ermez bir dağa
Kafeslerde geçirdim bunca yıllık zamanı. FNÇ*
- *Herkesin ayağı toprağa basardı açınca kapısını. CE*

d. -ken ve -sA eki ile kurulan ve yan yana sıralanan birden fazla zarf-fiil grubunda zarf-fiil eki sadece sondaki grupta bulunabilir.

- *Öteki çocuklar, mahalle aralarında topaca kamçı sallar(ken),
çatal dala lâstik bağlar(ken), dut ağaçlarından dut toplarlarken
ben deniz kıyısına kaçırdım. HB*

- *Havuz başında, ayakta kahve içer(ken), kendisini avutmak için manasız şeyler söylerken, yanlarına kumandan geldi. MŞE*
- *Üzerinde düşünülür (ise), ilham alınır (ise), işlenir (ise), derinleştirilir ise din, en yüksek ve bereketli bir kültür kaynağı olabilir. MKA*

e. Zarf-fiil grubu, söz dizimi içinde zaman, tarz, sebep, şart, bağlama, karşılaştırma vb. işlevlerle zarf görevi yapar.

- *Mübarek kanının izleri üzerinden yürüyerek kasabaya girdik. HEA*
- *Geçirdiği kırk günlük azabı birden hatırlayınca, yeni bir tokat yemiş gibi Köse Vezirin yüzü kıpkırmızı oldu. ÖS*
- *Kadın, ağır vücudunu aşağıdakilere duyurmadan sessizce bu merdivenden indirmenin imkânsız olduğunu düşünüürken, yaklaşan bir düdük sesi duydu. PS*
- *Bahar gelesi kargalar sınırsız bir neşe içinde. AH*
- *Yokuşu çıkar çıkmaz nereden geldiğini bilmediğimiz bir rüzgâr, kurumuş başak tarlalarını altüst etmeye başladı. HEA*
- *Eniştemiz, dargınlığını unutup onunla barışmak istiyor. AŞH*
- *Su birikintilerine dikkat etmeden yürüyorlardı. SFA*
- *Sen şu tombul zeytinleri nereden aldığını söylersen daha ciddi bir bahse girmiş olursun. PS*
- *Orhan yatağın üstünde iki battaniye görünce, Necati'nin ona dair bildiklerinin hepsini annesine anlatmış olacağını düşündü. PS*

Zarf-fiil grubunun şu örnekte cümlemin yüklemi olarak kullanıldığını görüyoruz.

- *Âlemde gündüz gönlümüze işkencedir;
Bence bayram ufukta gün bitince. CST*

f. Grubun vurgusu, zarf-fiilden önceki unsur üzerindedir.

6. TEKRAR GRUBU

Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur.

▪ *eğri büğrü, çoluk çocuk, er geç, senli benli, ezildi büzüldü, deli dolu, şırıl şırıl, içli dışlı*

Özellikleri:

a. Grupta yer alan kelimeler arasında hem şekil, hem de anlam ilişkisi vardır.

Unsurları aynı olan tekrar grupları:

▪ *mışıl mışıl, yavaş yavaş, koşa koşa, ılık ılık, geze geze*

Unsurları yakın anlamlı olan tekrar grupları:

▪ *doğru dürüst, eğri büğrü, kılık kıyafet, dayalı döşeli, güle oynaya*
m ünsüzünün kelime başına ilâvesi ile yapılan tekrarlar da bu gruba dahildir. *m* ünsüzü, ünlü ile başlayan bir kelimenin başına eklenir. Bu ünsüz, ünsüzle başlayan bir kelimenin de ilk ünsüzünün yerini alır.

▪ *okul mokul, oyun moyun, halı malı, çanta manta*

“*Mâsa musa, masa filân*” örneklerinde olduğu gibi “*m*” ünsüzü ile başlayan kelimelerde tekrar, ya kelimenin yapısı değiştirilerek yapılır, ya da böyle kelimeler için “*filân*” kelimesine başvurulur.

Unsurları zıt anlamlı olan tekrar grupları:

▪ *bata çıka, irili ufaklı, ölüm kalım*

b. Tekrarlar, anlamı kuvvetlendirir; nesne ve harekete çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamı kazandırır.

▪ *mini mini çocuklar* (anlamı kuvvetlendirme)

▪ *Diyar diyar dolaştım.* (çokluk)

▪ *Yaza yaza usandı.* (süreklilik)

▪ *İyi kötü bir şeyler yaptı.* (beraberlik)

c. Bağlama ve çekim edatları dışında bütün kelimelerle tekrar grubu kurulabilir. Ünlemler, tekrara elverişli kelimelerdir.

- *ah vah, oh oh, fısıf fısıf, şırıl şırıl, zıp zıp, yavaş yavaş, sabah sabah, baka baka, gide gele, olmaz olmaz, bitmez tükenmez, demet demet, öbek öbek, ona buna*

ç. Grubu meydana getiren unsurlar çekim eki taşıyabilir.

- *evi barkı, sağa sola, işinde gücünde, varını yoğunu, dereden tepeden, oradan buradan*

d. Grup içindeki kelimeler, eş görevlidir. Genellikle kelimeler arasında belirli bir ses düzeni bulunur. Bundan dolayı, tekrar gruplarının birçoğunda unsurların yeri değiştirilemez. Meselâ "*eğri büğrü*" tekrar grubu, "*büğrü eğri*" şeklinde ifade edilemez.

e. Grupta yer alan kelimelerden biri, zaman içinde tek başına kullanımdan düşmüş olabilir.

- *ele güne, bet beniz, soy sop, yorgun argın, boy bos*

f. Tekrar grupları, söz dizimi içinde isim, sıfat, zarf ve fiil görevi yapar.

- *Dişi arslan bu mini miniyi kendi yavruları yanında görünce, onu da doğurduğunu sandı. AHM (isim)*
- *Kahve mahve yapmam sana ben. TB (isim)*
- *Havuzda su şırıl şırıldır. CST (isim)*
- *Takınsam kanat manat*
Kuş muş olsam seğirtsem. NFK (isim, isim)
- *Sürü sürü kargalar, hisarın üstünden uçarken acı acı bağıırıyordu. ÖS (sıfat, zarf)*
- *Maviliğin çeşmesi gürül gürül,*
Ardından bir ses kopar. Artık durul. MNK (isim)
- *Gök mavi mavi gülümsüyordu,*
Yeşil yeşil dallar arasından. CST (zarf, sıfat)

- *Bu kubbe kubbe ezanlar. FH (sıfat)*
- *Yorgun argın dönüyorum her akşam eve. YBB (zarf)*
- *Çamurlara bata çıka yürüdü. El (zarf)*
- *Sevdiklerim göçüp gidiyorlar birer birer. YKB (zarf)*
- *Her sabah yeniden ezan sesiyle müslüman müslüman uyanan şehir. YBB (zarf)*
- *Çözülüyor yüreğimden bir hüznün iplik iplik. YBB (zarf)*
- *Sesler perde perde susar. Renkler damla damla erir. Çizgiler ağır ağır silinir. Uzaklıklar yavaş yavaş inceler. AŞH (zarf, zarf, zarf, zarf)*
- *Deniz kenarından Bebek Bahçesine veya Baltalimanı'na gider gelirdik. AŞH (fiil)*
- *Tavan arasından sokağa, kayıkhaneden havuzun iki karış suyuna kadar her yeri arayıp taramışlar. RNG (fiil)*
- *Yalıya ara sıra bir doktor gelip giderdi. RNG (fiil)*
- *Köşk, boyacılar, dülgerler, terziler, uzak semtlerden gece yatısına gelmiş akrabalarla dolup boşalıyordu. RNG (fiil)*
- *Duvarın arkasında, komşu bahçelerinde başka insanlar da yiyip içiyorlar. HEA (fiil)*

Aşağıdaki cümlede geçen bağlama edatı kalıplaşmış bir tekrar grubudur:

- *Olsa olsa bir yaşlılık hastalığıdır bu. SÇ*

g. Bu grupta her unsur kendi vurgusunu taşır. Kelimeler arasına virgül konmaz.

7. EDAT GRUBU

Bir isim unsuru ile bir çekim edatından meydana gelen kelime grubudur.

isim unsuru + çekim edatı = edat grubu

- *yaşadığım + gibi = yaşadığım gibi*
- *çocuklar + için = çocuklar için*

Özellikleri:

a. Bu grupta isim unsuru başta, çekim edatı (*ile, için, kadar, göre, diye, rağmen, karşı, doğru, gibi, dolayı* vb.) sonda bulunur.

- *insan / gibi, çalışmasına / rağmen, bir demet çiçek / ile*

b. Bu grupta birleşme, isim unsurunun ve edatın türüne göre ekli veya eksiz olur.

- *yaşamak / için (eksiz)*
- *senin / gibi (-in eki)*
- *denize / doğru (-e eki)*
- *bundan / dolayı (-dan eki)*

c. “*Onun gibisi, onun gibiler, onun kadarı*” örneklerinde olduğu gibi, edat unsuru isim çekim eki alan edat grupları, cümlede isim olarak kullanılır.

- *Fakat ben, bu kadarından da memnundum. RNG*

ç. Edat grubunda, isim unsuru kelime grubu olabilir.

- *hür maviliğin bittiği son hadde / kadar YKB (isim unsuru: sıfat tamlaması)*
- *karanlık kıyılarına doğru ilerlediğimiz ölüm denizinden sıçrayan köpük serpintileri / gibi AH (isim unsuru: sıfat tamlaması)*
- *en çok düşündüğümüz kelimeyi en az kullanmaya bizi mecbur eden gururumuzu aldatmak / için PS (isim unsuru: isim-fiil grubu)*
- *bozulup dağılmak / üzere FRA (isim unsuru: isim-fiil grubu)*
- *ilk uçuştan sonra yuvaya dönmeyi başaran yavru serçeler / gibi AHA (isim unsuru: sıfat tamlaması)*
- *ıslak yapraklarda yuvarlanan yağmur taneleri / gibi CE (isim unsuru: sıfat tamlaması)*
- *düşen yaprakların arkasından çırpınan bir dal / gibi FNÇ (isim unsuru: sıfat tamlaması)*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

Şu örneklerde isim unsuru, bir cümledir:

- **"Eyyah ki savaşı önce kendimize karşı kazanmak zorundayız."**
diye düşündü. TB
- **İhtiyar sipahiler "Biz burasını imdat gelmeden alamaz mıyız?
İki top yetmez mi? Ne duruyoruz?" diye çadırlarında dedikodu
yapıyorlardı. ÖS**
- **Seni göremedim diye bu bahar**
İçimde bin türlü duygunun isyanı var. YBB

d. İsim unsuru zarf-fiil veya zarf-fiil grubu olan edat grupları da vardır.

- **Babam şehirden çıkalı / beri somurtmuştu. SFA**

e. Bu grupta birden fazla isim unsuru bulunabilir.

- *yorgunluğuna, uykusuzluğuna / rağmen*
- *bir avuç buğday, bir tutam ot, bir karış toprak / için YBB*

f. Edat grubu, söz dizimi içinde, sıfat, zarf ve isim görevi yapar. Grup, yapısındaki edatın türüne göre zaman, yön, durum, benzetme, sebep, miktar, şart vs. bildirir.

- **Bizim perişanlığımız, gönülleri toplamak içindir. AHT (isim)**
- **Devleti sadece idare edenlerin sorumluluğuna bırakmak ve bir daha onu düşünmemek, sosyal şuura sahip olmamak demektir. MKA (isim)**
- **O, savaşta arslan gibi kardeşini kaybetti. (sıfat)**
- **Derenin sağ tarafındaki sırtta on beş yirmi kadar çadır vardı. ÖS (sıfat)**
- **Vücudum, büyük bir korku ile / öne doğru eğildi. PS (zarf, zarf)**
- **Keskin bir ışık, etrafımızda bir zafer borusu gibi çınlıyor. AHT (zarf)**
- **Dokuzuncu Hariciye Koğuşuna doğru ağaçların bile sıhhatine imrenerek yürürdüm. PS (zarf)**

- *Denize ve denizciliğe ait sözler, birkaç yıl önce deniz kıyısı kumlarının üzerinde deniz böceklerinin sedefli ve pırıltılı kabuklarını ilk bulduğum zamanki kadar beni sevindiriyordu. HB (sıfat, zarf)*
- *Bir korku sarayının simsiyah koridorlarında dolaşan yalnız ve mahpus bir kraliçe gibi gözleri karanlığı emiyor. PS (zarf)*

g. Grubun vurgusu, isim unsuru üzerindedir.

8. BAĞLAMA GRUBU

Bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur.

Özellikleri:

a. Bağlama edatı (ve, veya, ile, ilâ, fakat, ama, değil vb.) isim unsurlarının arasında bulunur. İsim unsurları, grubun kuruluşuna eşit olarak katılırlar.

isim unsuru + bağlama edatı + isim unsuru = bağlama grubu

- *kırmızı + ve + siyah = kırmızı ve siyah*
- *babalar ile oğulları,*
- *olmak + veya + olmamak*
- *üç ilâ beş, çalışkan fakat şanssız, para değil mutluluk, güzel ama vefasız, Ayaşlı ve Kiracıları*

b. İçinde ikiden fazla isim unsuru bulunan bir bağlama grubunda "ve" bağlama edatı, son iki isim unsurunun arasında yer alır.

isim unsuru + isim unsuru + bağlama edatı + isim unsuru = bağlama grubu

- *okumak + anlamak + ve + uygulamak = okumak, anlamak ve uygulamak*
- *ufak tefek + sinirli + ve + inatçı = ufak tefek, sinirli ve inatçı*
- *masmavi bir gök + masmavi bir göl + ve + yeşilin, sarının, kızılın her çeşidi ile süslenmiş yamaçlar TB*

c. "ne... ne...", "hem... hem...", "...da ...da", "ister... ister...", "ya... ya.." "...mi ...mi", "gerek...gerek..." gibi bağlama edatlarıyla kurulan bir bağlama grubunda edatlar, isim unsurlarının başında veya sonunda bulunur.

bağlama edatı + isim unsuru + bağlama edatı + isim unsuru + = bağlama grubu

- *ne + sevinç + ne + üzüntü = ne sevinç ne üzüntü*

isim unsuru + bağlama edatı + isim unsuru + bağlama edatı + ... = bağlama grubu

- *eli + de + ayağı + da = eli de ayağı da*

Bu yapıdaki bir bağlama grubunda, isim unsurunun sayısı kadar bağlama edatı bulunur.

- *ne mendil, ne de bir kol YKB*
- *ne yer, ne yâr YKB*
- *O manevranın bir kayıkta yapıldığını görmek sevincinden, ben de ustam da yoksunduk HB*
- *hem Hediye Hanım, hem Şevket Bey, hem de çocukları*
- *zengin mi fakir mi*
- *ya bunu, ya şunu, ya da onu*
- *Kâh pencereden teneffüs bahçesini seyrederek, kâh duvardaki levhaların karışık yazılarını okumaya çalışarak yarım saate yakın onu bekledim. RNG*
- *Seniha öteden beri giyinişinde olsun, yaşayışında olsun herkese benzemekten korkardı. YKK*

ç. "İle" bağlama edatının ekleşmiş şekli olan -(y)lA bağlama eki de isim unsurlarını bağlayabilir. Bu yapı, iki unsurlu bir yapı olup, birinci unsur -(y)lA eki taşır.

- *Kadın sabahlığını çıkarıp kahverengi bir pantolonla sarı bir kazak giyindi. SÇ*
- *Babam, annemle beni bu köye getirmeye mecbur kalmış. RNG*

d. Bu grupta isim unsurları kelime grubu olabilir.

- *İçeri girmek ve annesinden niçin kovulduğunu sormak istedi.* ÖS (isim unsurları: isim-fiil grubu)
- *Bursa ovasında her bahar açan nergislere bakarken ve her akşam uzak dağların üstünde batan güneşi seyrederken neler düşünürdü?* AHT (isim unsurları: zarf-fiil grubu)
- *Hicranla ağaran bu saçlar değil sevgisiz kalan kalp ihtiyarlar-mış.* FNÇ (isim unsurları: sıfat tamlaması)
- *Defterdar Mehmet Paşa ile Erzurum'a gelen ve orada gümrük kâtipliği yapan Evliya Çelebi* AHT (isim unsurları: sıfat-fiil grubu)
- *O gece Yıldız Dağının eteğinde yatarken, benim çocuk hayalim bugün bile ne olduğunu bilmediğim fakat hangi derin kaynaklardan geldiğini az çok tahmin edebildiğim bu tesirin altında idi.* AHT (isim unsurları: sıfat-fiil grubu)
- *Gelenekler arkasından başkaları geldiği için ve kendilerine ihtiyaç kalmadığı için giderler.* AHT (isim unsurları: edat grubu)
- *Fırtınaya karşı yaprak değil kökünü toprağın derinliğine salmış çınar dayanır.* AHT (ikinci isim unsuru: sıfat tamlaması)
- *Ne gülen, ne el sallayan ne de bir çift lâf eden oldu.* TB (ikinci ve üçüncü isim unsuru: sıfat-fiil grubu)

e. Bağlama grubu içine cümlelerin başka öğeleri girebilir.

- *O, benim yüzüme değil hiçbir şey görmeden sağ veya sol tarafa bakmaktadır.* PS

f. Bağlama grubu, söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar.

- *“Çoluk çocuğu kırk yılda bir görecektim, belki de görmeyecek ol-duktan sonra, onlara da kendime de ecel terleri döktürmenin anlamı yok.” dedi.* HB (isim)
- *O vakit elimde ne gül, ne karanfil, ne menekşe ve ne yasemin kalırdı.* AŞH (isim)

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *Naim Efendi, yeni sazdan, yeni şarkılardan zevk almak şöyle dursun son senelerde artık yazılan ve konuşulan Türkçeyi de anlamıyordu. YKK (sıfat)*
- *Tenha sokakta kaldım oruçsuz ve neşesiz. YKB (zarf)*

g. Bu grupta her unsur kendi vurgusunu taşır.

9. UNVAN GRUBU

Bir şahıs ismiyle, bir unvan veya akrabalık isminden kurulan kelime grubudur.

şahıs ismi + unvan veya akrabalık ismi = unvan grubu

- *Fevziye + Hanım = Fevziye Hanım*
- *Osman + dayı = Osman dayı*

Özellikleri:

a. Bu grupta şahıs ismi başta, unvan ve akrabalık ismi sonda bulunur. İki unsur, eksiz birleşir.

- *Çağrı Bey, Ülkü Hanım, Bilge Kağan, Mehlika Sultan, Türkân Hatun, Oğuz Han, Enver Paşa, Fatma nine, Ali dede, Kemal amca*

b. Unvan grubunda şahıs ismi, birleşik isim olabilir.

- *Mehmet Akif Bey, Halide Nusret Hanımefendi, Kâzım Karabekir Paşa*

c. Bu grup, söz dizimi içinde isim görevi yapar.

- *Zafer yolunda unutamayacağım yüzlerden biri, Hatice ninenin yüzüdür. HEA*
- *Perviz Efendi cevap vermedi. ÖS*
- *Döner dönmez de artık iyice yaklaşmış olan atlıların önünde Tuğrul Beyle Çağrı Beyi seçti. MNS*
- *Kaleden elli kişi ile bir anda kopan Mahmut Ağa, kale kapısının ta karşısındaki tepeye fırlayıverdi. ÖS*

- *Mehmet Çavuş, benim babacığımıdır. AHM*
- *Ey Ayşe Kız! Sen bu şaheseri nasıl meydana getirdin? AHM*
- *Yunan muharebesi sıralarında Mehmet Emin Bey, Türkçe Şiirlerini çıkardı. YKB*
- *Eniştem bazen Hacı Vamık Beyefendi diye çağrıldığı hâlde, çok kere de Deli Vamık Bey diye yâd edildi. AŞH*

ç. Birinci unsuru unvan veya akrabalık ismi olan “Sultan Orhan, De-de Korkut Hoca Nasrettin, Doktor Murat, Hemşire Selma, Albay Şadan, Baba Necmi” gibi kelime grupları, unvan grubu değil, birleşik isimdir. Birleşik isimlerin vurgusu sonda, unvan gruplarının vurgusu başta bulunur.

10. BİRLEŞİK İSİM GRUBU

Bir şahsa özel ad olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğudur.

isim + isim + ... = birleşik isim grubu

- *Ziya + Gökalp = Ziya Gökalp*
- *Yahya + Kemal + Beyatlı = Yahya Kemal Beyatlı*

Özellikleri:

a. İki veya daha fazla kelimeli bütün şahıs adları birleşik isim grubu yapısındadır. Bu grupta isimler eksiz birleşir.

- *Reşit Rahmetî Arat, Muharrem Ergin, Arif Nihat Asya, Yavuz Sultan Selim, Ali Şir Neval*

b. Tamlananı özel isim olan sıfat tamlamaları zamanla bir şahsa ad olmak üzere “birleşik isim grubu”na dönüşebilir. Sıfat tamlamasında başta bulunan vurgu, birleşik isim grubunda ikinci unsur üzerine kayar. Şu örnekler sıfat tamlaması değil, birleşik isim grubudur:

- *Ulubatlı Hasan, Deli Dumrul, İkinci Selim, Deli İbrahim, Çiroz Ali (AHT), Çobanoğullarından İbrahim, Uzun Ali'nin Emine*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

c. Unvan grupları da zamanla birleşik isme dönüşebilir.

- *Evliya Çelebi, Yusuf Has Hacip*

ç. Bu grup, söz dizimi içinde isim görevi yapar.

- *Durup bir an Küpeli Hafız'ı süzdü. MNS*
- *Ömer Seyfettin'in, Yahya Kemal'in, Ahmet Haşim'in, Faruk Nafiz ve Orhan Seyfi'nin, Refik Halit'in, Reşat Nuri'nin eserlerinde kemalini bulmuş Türkçeye nasıl kıyıyoruz? NSB*
- *Ahmet Hamdi Tanpınar, kültürümüzün her sahasını yoklayan tecessüsü ile dikkati çeken bir fikir ve sanat adamıdır. CK*
- *Çivril yanında Düzbekli'de cereyan eden meydan muharebesini İkinci Kılıç Arslan kazandı. YKB*
- *Kâşgarlı Mahmut, devrinde büyük himmet göstermiş, abide eser yazmış, aziz vazife görmüş tam bir Türk büyüğüdür. NSB*
- *Bu ordu, 1936'da Tuna kenarında, Niğbolu'da, Yıldırım Bayezit'in eşsiz bir muzafferiyeti ile tarumar edildi. YKB*
- *Tevfik Fikret, Cenap Şahabeddin ve genç arkadaşları, ilk defa Türk kafiyesini cazibeli bir güzellikle değiştirdiler. YKB*

d. Vurgu son unsur üzerindedir.

11. ÜNLEM GRUBU

Bir ünlem ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur.

ünlem + isim unsuru = ünlem grubu

- *ey + Türk gençliği = ey Türk gençliği*

Özellikleri:

a. Bu grupta ünlem (*ey, ay, hey, bre, a, ya, yahu, be vb.*) başta, isim unsuru sonda bulunur. Ünlem ve isim unsuru, eksiz birleşir.

- *a / canım, be / kardeşim, bre / yalan dünya, hey / çocuklar*
- *ey / hanların gönlümü sızlatan duvarları FNÇ*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *ey / Türk istikbalinin evlâdı A*
- *a / benim aslan oğlum MK*

b. Bu grupta isim unsuru kelime grubu olabilir.

- *ey / mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü ANA (isim unsuru: isim tamlaması)*
- *ey / garip çizgilerle dolu han duvarları FNÇ (isim unsuru: sıfat tamlaması)*

c. Bu grupta birden fazla isim unsuru bulunabilir.

- *ey / dipsiz berraklık, ulvî mahkeme NFK*

ç. Cümlelerin kuruluşuna katılmayan bu grup, hitaplarda kullanılır. Cümle dışı öge olarak cümlelerin herhangi bir yerinde bulunabilir.

- *Hey Sakarya, kim demiş suya vurulmaz perçin? NFK*
- *Îlâhî bir kuvvetin, ebedî bir feyzin var, ey Türk. AHM*
- *Ey tatlı ve ulvî gece, yıllarca devam et. YKB*
- *Benim hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil matem. MAE*
- *Ya Rab, bu uğursuz gecenin yok mu sabahı? MAE*

Şu dördlük, içinde dört isim unsuru bulunan bir ünlem grubundan oluşmuştur. Dörtlükte cümle yoktur:

- *Ey / sevgi dalımda ilk açan tomurcuk,
Kanımın akışını yenileştiren damar,
Gül rengi ışıkları sevda dolu akşamlar,
İçime yeni bir fecir gibi dolan çocuk. OVK*

d. Grubun vurgusu ünlem üzerindedir.

12. SAYI GRUBU

Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur.

Özellikleri:

a. Gruptaki sayı isimlerinin dizilişi basamak sistemine göredir. Sayılar sondan başa doğru büyür. Küçük sayı sonda bulunur. Sayı isimleri eksiz birleşir. Sayı isimleri ayrı yazılır.

- *altmış dört, seksen dokuz, yüz yetmiş beş, beş yüz on iki*

b. Kelime grubu hâlindeki sayılar, sıfat tamlaması veya sayı grubu kuruluşundadır. Genellikle ana sayılar sıfat tamlaması, ara sayılar sayı grubudur. Vurgu, sıfat tamlamasında başta, sayı grubunda sonda bulunur.

- *iki yüz, beş bin, otuz milyon (sıfat tamlaması)*
- *on bir, doksan iki, yüz elli dört (sayı grubu)*

c. Sayı grubunda milyona kadar iki unsur vardır. Milyonlu sayılar üç, milyarlı sayılar dört unsurludur. Her unsur kendi içinde sayı grubu, sıfat tamlaması veya tek kelime olabilir.

- *yedi yüz / elli: sayı grubu (yedi / yüz: sıfat tamlaması).*
- *elli dört bin / altı yüz doksan: sayı grubu*
(elli dört / bin: sıfat tamlaması, elli / dört: sayı grubu, altı yüz / doksan: sayı grubu, altı / yüz: sıfat tamlaması)
- *üç milyon / sekiz yüz otuz bin / dokuz yüz: sayı grubu*
(üç / milyon: sıfat tamlaması, sekiz yüz otuz / bin: sıfat tamlaması, sekiz yüz / otuz: sayı grubu, sekiz / yüz: sıfat tamlaması, dokuz / yüz: sıfat tamlaması)
- *beş milyar / yedi yüz milyon / dokuz yüz elli bin / üç yüz on: sayı grubu*
(beş / milyar: sıfat tamlaması, yedi yüz / milyon: sıfat tamlaması, yedi / yüz: sıfat tamlaması, dokuz yüz elli / bin: sıfat tamlaması, dokuz yüz / elli: sayı grubu, dokuz / yüz: sıfat tamlaması, üç yüz / on: sayı grubu, üç / yüz: sıfat tamlaması)

ç. Sayı grubu, söz dizimi içinde isim ve sıfat görevi yapar.

- *Yirmi beşinde şöhretin zirvesine erişen şair, elli beşinde unutulmuştu. CM (isim, isim)*
- *Yaptığı sarayların adedi ise kırk iki idi. YKB (isim)*
- *Elime bin iki yüz kadar bir şey geçti. ÖS*
- *Düşman, altmış dört ceset bırakmış. ÖS (sıfat)*
- *İki senedir Goça taraflarını alan on altı bin kişilik Türk ordusundan, şimdi bu kalede yadigâr gibi yüz elli asker kalmıştı. ÖS (sıfat)*
- *Yüz bir odalı evin Haşmetli konukları. NFK (sıfat)*

d. Grubun vurgusu, küçük sayı ismi üzerindedir.

13. BİRLEŞİK FİİL

Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur. Bu işlevlerinden dolayı birleşik fiiller, “bir hareketi karşılayan birleşik fiiller” ve “bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller” olmak üzere iki grupta incelenebilir:

A. Bir Hareketi Karşılayan Birleşik Fiiller

Bu birleşik fiiller, bir isim ile bir fiil unsurunun birleşmesinden meydana gelmiştir. Fiil, ya bir ana yardımcı fiildir, ya da sözlük anlamı dışında kullanılan bir başka fiildir.

Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller:

Özellikleri:

a. Bu tip birleşik fiillerde “et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun-” yardımcı fiilleri kullanılır. Asıl unsur olan isim başta, yardımcı fiil sonda bulunur. Yardımcı fiil, bir çekim görevi yaparak anlamı üzerinde bulunduran isim unsurunu fiilleştirir.

isim unsuru + yardımcı fiil = birleşik fiil

- *dost + ol- = dost ol-*
- *yok+ et- = yok et-*

b. En işlek yardımcı fiiller, "et-" ve "ol-" fiilleridir. "yap-, bulun-" fiilleri de sıkça kullanılır. "kıl-" ve "eyle-" fiillerinin ise işlekliği azalmıştır.

- *şikâyet et-, memnun et-, hasta ol-, pişman ol-, kör ol-, spor yap-, var eyle-, mecbur kıl-, yazmış bulun-*
- *Kar, gecedен beri devam ediyordu. EI*
- *Onun çığlıkları üzerine koşup geldiğim için henüz kahvaltı etmemiştim. PS*
- *Ne mümkün vazgeçsin bu sevdadan
Bir kerre karar kıldık bu hayalde. CST*
- *Vatandaşların oylarına dayanan demokrasi, gemide bulunan herkesi onun kaderinden sorumlu kılıyor. MKA*
- *Paşanın sesini duymaz oldum. PS*
- *Kurtuluş Savaşımızın bu vakarlı simgesi, Orta Anadolu'muzun bu sağlıklı yaylası, bugün havası en kirli kentlerin listesinde dünya üçüncülüğünü kazanmış bulunuyor. HT*
- *Toprak ve orman kanunlarının meclisten geçip geçmediği üzerinde arkadaşlarla tahminde bulunuyoruz. FRA*
- *Gerçek yapıcılığın mevcudu muhafaza ile başladığını öğrendiğimiz gün mesut olacağız. AHT*

c. Tek başına kullanılmayan veya kullanıldıklarında aslî şekillerini koruyamayan bazı isimler, yardımcı fiile bitişik yazılır.

- *sabret- (sabr>sabır), hallet- (hall>hal), hisset- (hiss>his), affet- (afv>af), zannet- (zann>zan)*
- *Ona, hastalığımдан pek az bahsederdim. PS*
- *Bu meçhul ümitler beni aldatırlarsa mahvolacaktım. PS*

ç. Bu birleşik fiillerin isim unsuru, bir sıfat-fiil olabilir. Sıfat-fiil, "ol-" ve "bulun-" yardımcı fiilleriyle birleşir. *ol-* 'un sıfat-fiillerle kur-

duğu birleşik fiillerde; *-miş* ekli sıfat-fiiller, bitmiş, tamamlanmış bir hareketi, *-(I)r /-Ar* ekli sıfat-fiiller devam etmekte olan bir hareketi, *-AcAk* ekli sıfat-fiiller, niyet hâlinde ifade edilen bir hareketi; sıfat-fiil görevinde de kullanılabilen *-yor* ekli sıfat-fiiller ise, yakın geçmişte ortaya çıkan tamamlanmış veya devam etmekte olan bir hareketi karşılarlar.

- *Ocaklar yakılmaz oldu. SÇ*
- *Ses gelmez oldu bahçelerden. CST*
- *O günden sonra her akşam sergilikten, güneşin battığı yere bakar oldu. ŞK*
- *Böylece işleri tamamlanmış oldu.*
- *Akşam onunla konuşacak oldu, sonra vazgeçti.*
- *Senin gidiyor olman düşüncemi değiştirmez.*

d. Bu birleşik fiillerde birden fazla isim unsuru bulunabilir.

- *mutlu, başarılı ol-*

e. Bu birleşik fiillerin isim unsuru kelime grubu olabilir.

- *Gece yorgunluktan baygın düşünceye kadar gürültü ve yaramazlık ederdim. RNG (isim unsuru: bağlama grubu)*
- *Birden arkamızda garip bir fısıltıyı andıran bir hışırtı duyar gibi olduk. AH (isim unsuru: edat grubu)*
- *Pelitlerin bin bir zorlukla tutunduğu bu dik ve kayalık bayırı, irili ufaklı bir yığın dere dilim dilim etmişlerdi. ŞK (isim unsuru: tek-rar grubu)*

Diğer Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller:

Özellikleri:

a. Bazı birleşik fiillerde, “*ol-*, *et-*, *kıl-*, *yap-*, *bulun-*, *başla-*” yardımcı fiilleri yerine asıl fiiller kullanılır. “*Yol al-*, *para ye-*, *boş ver-*, *baş kal-dır-*, *yol ver-*, *şehit düş-*, *kan kustur-*, *türkü tuttur-*, *el koy-*, *diş bile-*, *yatağa düş-*” örneklerinde olduğu gibi bu yapıda yer alan kelimelerden biri veya hepsi, ya sözlük anlamlarının kaybetmiş, ya da deyimleşmiştir.

- *Ölüm kol gezer her yerde. YBB*
- *Bu dağlara gönül verdi. Köroğlu. NFK*
- *İnsan, ağaçlar gibi boy atmalıydı kendi toprağında. CM*
- *Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol. YKB*
- *Kadınlar, yaptıracakları kış elbiselerinin rengi hakkında ondan fikir alıyorlardı. RNG*
- *Derhal, benden bahsediliyormuş gibi kulak kabarttım. PS*
- *Uzaktan davul sesi duyuldu mu, duyan işini bırakıp kulak verir. KT*
- *Öğretmenin maddî ve manevî otoritesi buna imkân da vermez. MKA*

b. Bu birleşik fiillerin isim unsuru, isim çekim eki alabilir.

- *kendini kaybet-, hoşuna git-, deliye dön-, dile düş-, göze çarp-, göze gir-, küplere bin-, canı sıkıl-*
- *Otuz sene içinde hiçbir an ümidini kesmedi. ÖS*
- *Sözünde durmadı mavi gökler. CST*
- *Bir gün yine bahçede arkadaşlar arasında beni göklere çıkarıyordu. PS*
- *Birkaç ay sonra yollara düştü Nebahat Hanım. SÇ*
- *Dairenin yan kapısından çıkıp savuşmak aklına geldi. MŞE*
- *İntihara dair yeni tafsilat veren sabah gazetelerini de beraber gözden geçirdiler. PS*
- *Ön sıraları süsleyen ağırbaşlı sınıf birincileri hemen işe koyulmuşlardı. RNG*

c. Bu birleşik fiillerin bazılarında isim unsuru bir tamlayan ile genişler. Hatta bazen bu genişleme cümledeki bütün kelimeleri içine alabilir. Böyle cümleleri hem anlam, hem de şekil bakımından ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

- *Annemi yabancı bir toprakta bıraktıktan sonra, İstanbul'a dönmek babamın içine sinmemiş. RNG*

- *Yabancılar tarafından ayıplanacak bir vefasızlıkla Hüseyin'i çabucak yakadan silip atmıştım. RNG*

ç. Grubun unsurları, kelime grubu olabilir.

- *tası tarağı / topla- (isim unsuru: tekrar grubu)*

d. Grubun vurgusu, birinci unsur üzerindedir.

B. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller

Bu birleşik fiiller, zarf -fiil eki taşıyan bir fiil ile bir tasvir fiilinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Tasvir fiili, asıl fiile *yeterlik, ihtimal, tezlik, yaklaşma* vb. anlamlar katar.

Özellikleri:

a. Bu birleşik fiiller, zarf-fiil eki taşıyan bir fiil unsuru ile bir tasvir fiilinden kurulur. Ana unsur başta, tasvir fiili sonda bulunur. Anlamı üzerinde bulunduran bu unsur -A, -I, -Ip zarf-fiil eklerinden birini taşır.

fiil + zarf-fiil eki + yardımcı fiil = birleşik fiil

- *koş + a + bil- = koşabil-*
- *yaz + ı + ver- = yazıver-*
- *gez + ip + dur- = gezip dur-*

b. *Bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-, yaz-* yardımcı fiilleri asıl fiile *yeterlik, ihtimal, tezlik, devamlılık, beklenmezlik, yaklaşma* gibi anlamlar kazandırır.

bil-: yeterlik, ihtimal (yazabil-, okuyabil-)

ver-: tezlik, kolaylık (yapıver-, gidiver-)

git-, koy-, gör-, dur-: devamlılık (sürüp git-, gide koy-, yalvarı gör-, oturup dur-)

gel-, kal-: beklenmezlik (çıka gel-, şaşa kal-)

yaz-: yaklaşma (düşe yaz-)

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *Bu uysallık ve sessizlik, ancak bir tek cins hayvanı herkese yemlik ve av diye feda etmekle sağlanabilecekti. HEA*
- *Bel bağladığım tepelerden*
- *Gün doğmayabilir bir daha . CST*
- *Yemyeşil oluvermiş ağaçlar. CST*
- *Birkaç günden beri aşağı köylerdeki pirinç tarlalarında son sellerle yıkılmış bir arkın tamiriyle meşgul bulunan Hacı Ömer, havadisi ancak iki saat evvel Karabalçıklı'ya döndüğü zaman öğrenebilmişti. RNG*
- *Arkamda duran birinin kolları arasına düşüvermişim. PS*
- *O gün yıkadığı siyah saçlarını, kurusun diye iki kalın ve uzun örgü ile arkasına salıvermişti. HEA*
- *Bekir, kalakaldı. EI*
- *Ali emminin kırk yıllık kehribar tespihi, bir saat düzeniyle şak şak edip duruyordu. TB*
- *Öksüz bir ceylan gibi her akşam
Odadan odaya dolaşıp durur. YBB*
- *Ne dönüp duruyor havada kuşlar. CST*
- *Ova, beyaz yağışın altında sonsuzluğunu unutup gitmişti. TB*
- *Gitmiş, hasretli toprağa vermiş sazını da
Bakakalmış ardından güneş
Öyle yenik öyle mahcup. YA*

c. Bazı birleşik fiillerin birinci unsuru, bir kip eki taşır. Bu kip eki zarf-fiil ekinin yerini tutar.

- *Selim'in hiç uykusu yoktu, dolandı durdu sokaklarda. EI*
- *Nice güzellere bağlandım kaldım. AV*
- *Bir beyaz martı gibi çırpınır durur. YBB*
- *Bir çınar altında geçer her gecem
Konuşur dururum orda rüzgârla. FNÇ*

ç. Bu birleşik fiillerin birinci unsuru bir kelime grubu olabilir.

▪ *Maviliğin büyüdüğünü ve yaklaştığını yarım yamalak fark ede / biliyordu. PS*

d. Grubun vurgusu birinci unsur üzerindedir.

NOT: “başla-, çalış-, iste-“ gibi aslında yardımcı fiil olmayan bazı fiiller, “-mAyA başla-, -mAk iste- , -mAyA çalış-“ kalıpları içinde yardımcı fiil olarak da kullanılır ve birlikte kullanıldığı hareket isimlerini tasvir eder.

- *Sert adımlarla kapının önünde gezinmeğe başladı. ÖS*
- *O, meşhur karga ile tilki masalındaki tilki gibi ağacın altında sinsi sinsi dolaşmaya başladı. RNG*
- *Bu deftere ikinci kitabım hakkındaki düşüncelerimi yazmak istiyorum. OA*
- *Senelerden beri içimde birikmiş duyguları söylemek istedim. AHT*
- *Hayattaki ilk hatıralarınızı yazmaya çalışın. RNG*
- *Rüyayı hatırlamaya çalışıyordum. PS*

14. KISALTMA GRUPLARI

Kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır.

Özellikleri :

a. Bu gruplar genellikle isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiil gruplarından kısaltmış ve bunların bir kısmı kalıplaşmıştır.

- *karnı tok (olan): sıfat-fiil grubu*
- *başı açık (olarak): zarf-fiil grubu*
- *fikrine müracaat (etmek): isim-fiil grubu*
- *Seniha, gözleri yarı kapalı (olarak), uzun kirpikleri arasından Faik Beyi süzdü. YKK*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *Yüzünde peçeye benzeyen, örümcek ağından daha ince (olan) bir sis tabakası var. PS*
- *Rabia fırladı, dükkânı teftişe (teftiş etmeye) koyuldu. HEA*

b. Kısaltma grupları, iki isim unsurundan meydana gelir. Bu grupta ikinci unsur, genellikle bir nitelik ismidir. İkinci unsuru nitelik ismi olmayan kısaltma grupları da vardır.

- *cana / yakın (arkadaş), senden / ayrı (günler)*
- *el / ele (dolaşmak), başa / baş (gelmek)*

c. Kısaltma gruplarının unsurları da kelime grubu olabilir.

- *geleneklere / çok bağlı (adam) (ikinci unsur: sıfat tamlaması)*
- *sırt çantası / ağır (öğrenci) (birinci unsur: isim tamlaması)*

ç. Bu gruplar, söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yaparlar.

- *Eğlenceye düşkünler, zamanlarını hep burada geçirir. (isim)*
- *Ondan daha heyecanlıya hiç rastlamadım. (isim)*
- *Kaç gözü yaşlıyı teselli etti. (isim)*
- *Şu çenesi düşüğe sen aldırma. (isim)*
- *Sıgırmıyor başı boş gönlüm şu beton yığınlarına. MÇ (sıfat)*
- *Dili bir, gönlü bir, imanı bir insan yığını. YKB (sıfat)*
- *Akif'i döveceğinden emin üstüne yürüdü. MŞE (zarf)*
- *Saatlerdir kapıya dönük oturuyordu. (zarf)*
- *Yemeği gece yarısına yakın yerler. ÖS (zarf)*

d. Vurgu ikinci unsur üzerinde bulunur.

Kısaltma Gruplarının Yapısı:

a. Unsurlarında çekim eki bulunmayan veya sadece birinci unsurunda iyelik eki bulunan kısaltma grupları (*isnat grubu*)

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *baş / açık (olarak), ayak / yalın (olarak), eli / açık (arkadaş), sohbeti / tatlı (insanlar), canı / tez (çocuk), cebi / dolu (adam), gözü / açık (adam), başı / boş (hayvanlar), eteği / son moda (kadın), iki düğmesi / kopuk (palto)*
- *Gurbet akşamlarının bağı yanık yolcusuyum. FNÇ*
- *Hortumu kopuk, dişi kırık, bacağı sakat filler. HEA*
- *Yürekleri temiz, alınları ak.*
Duyguları bile haramdan uzak.
Sıcak analar bilirim. YBB
- *Bahçenin ötesine berisine dağılan tepesi sivri, altı geniş, kısa çamlardan birinin önünde durup anlattı. AH*
- *Bekir önce anlamadı, ağzı açık bir süre baktı. El*
- *uçurum kovuklarında iki büklüm baş aşağı yatan HEA*

b. Birinci unsuru yükleme hâli eki taşıyan kısaltma grupları (yükleme grubu)

- *insanı / takdir, memuru / teftiş*
- *küçük çocukları / af, evi / iyice tamir*
- *Yüzü aşkın insan meydanda toplanmıştı.*
- *Seni istikbal için önce gelmek cihana. FNÇ*
- *Burasını tayin, güçtür. AHT*

c. Birinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları (yönelme grubu)

- *oyuna / düşkün (çocuklar), geçmişe / bağlı (insanlar), sözüne / sadık (arkadaş), içe / dönük (çocuk), dile / kolay (işler), güzel sanatlara / meraklı (kız)*
- *Mehlika Sultana âşık yedi genç*
Gece şehrin kapısından çıktı. YKB
- *Yanında iki bine yakın muharibi vardı. ÖS*
- *Bizim köşke yakın bir bakkal dükkânı. HEA*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *Adam sırtklara bağı fasulyelerin küçük ürkek çiçeklerini gördü. SÇ*
- *Tanzimat'tan sonra Türk aydınları çağdaş medeniyete uygun yeni bir Türkiye'nin rüyasını görmüşlerdir. MKA*
- *Yaşama iradesi bu kadar büyük olan ve bütün varlığının devletin varlığıyla kabil olduğunu çok iyi bilen bir milletin cömertliğine müracaattan utanıyor muyuz? AHT*

ç. Birinci unsuru bulunma hâli eki taşıyan kısaltma grupları (bulunma grubu)

- *arada / bir, dörtte / üç, solda / sıfır, yükte / hafif, beş günde / bir*
- *Arada bir çocukluğumda çok işittiğim kahkahalarından birini atardı. PS*
- *Ekmeğin dörtte birini yanındakine uzattı.*
- *İşinde usta insanlarla bir arada çalışıyor.*
- *İkide bir avuçlarıma toz doldurarak yüzüne serperdim. RNG*

d. Birinci unsuru uzaklaşma hâli eki taşıyan kısaltma grupları (uzaklaşma grubu)

- *içten / pazarlıklı (çocuk), kendisinden / emin (adam), benden / gizli (iş), gözden / ırak (dostlar), yandan / çarklı (kahve)*
- *Camdan keskin, kıldan ince kılıcın*
Bir zehirli kıymık gibi beynimde. NFK
- *Evde çekirgeden bol bir şey yoktu. ŞK*
- *İşlenmemiş duygu, hayal ve düşünceye yönelmiş, estetik endişeden uzak eserleri edebî eser saymak oldukça güçtür. ST*
- *Bin yıldan uzun bir gecenin bestesidir bu. YKB*
- *Bir öğle paydosunda herkesten geç çıktı sınıftan. ŞK*
- *Yatağa yattıktan hemen sonra, yine o sesi duydum.*
- *Sakin ve kendisinden emin çalışıyor. PS*

- *Keder, sevinçten daha derin görüldüğü için, Fuzulî, Nedim'den daha büyük görünür. YKB*
- *Taşlık hatırladığından daha serin, daha, çok daha loştu. TB*
- *En ahlâklı adamdan daha zararsızım. PS*

e. Birinci unsuru vasıta hâli eki taşıyan kısaltma grupları (*vasıta grubu*)

- *seninle / dost (insanlar), bayrakla / süslü (sınıf), sırmayla / işli (cepken), parayla / yüklü (olarak)*
- *garip çizgilerle dolu han duvarları FNÇ*
- *bahçenin bülbül sesleri ve serçe cıvıltılarıyla dolu yeşil derinlikleri AH*
- *Bıçakla yaralıları öteki tarafa taşıdılar.*
- *Annesiyle dargın gitti.*

f. Birinci unsuru eşitlik eki taşıyan kısaltma grupları (*eşitlik grubu*)

- *sayıca / fazla (düşman), zekâca / üstün (çocuklar), vücutça / zayıf (insanlar), kendilerince haklı (sebepler)*

g. Birinci unsuru uzaklaşma hâli; ikinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları.

- *Kapının yanına oturmuş ve ayaklarını boydan boya uzatmıştı. YKK*
- *Topkapı sarayında bir gün geçiren insan, bu sözün kuvvetini derinden derine duyar. YKB*
- *Derinden derine ırmaklar ağlar*
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi. FNÇ
- *Aynalar baştan başa تنها. CST*

ğ. İkinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları

- *Kokusuyla baş başa kaldı çiçek. CST*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *Bir nefes olmuşum Fatih'in ordusunda*
Yürüyorum omuz omuza sipahilerle. MNK
- *Başka bir çerçevedir gütgide dünya artık. YKB*
- *El ele tutuşarak yola koyuldular.*

h. İkinci unsuru bulunma hâli eki taşıyan kısaltma grupları

- *Silâh elde yola çıktı.*
- *Hüseyin Çavuş kucağında bir tutam çalı çırpı ile odaya girdi.*
YKK

NOT: Bunlar dışında da farklı yapılarda kısaltma grupları ile karşılaşırız.

- *kendileri için manalı semboller MKA*
- *bana göre güzel sözler*
- *anne gibi şefkatli bir hanım*

III. CÜMLELERİN BAĞLANMA ŞEKİLLERİ

Duygular, düşünceler, olaylar ve durumlar, cümle veya cümlelerden meydana gelen dil birlikleri ile karşılanır. Cümle, dilin en küçük anlatım birimidir. Anlamı bütün boyutlarıyla yansıtmada tek bir cümlenin yeterli olmadığı durumlarda, cümlelerden meydana gelen dil birliklerine başvurulur. Bu birlikler, çok boyutlu bir anlatım için yan yana gelen cümlelerin bağlama edatlarıyla, ortak cümle öğeleriyle, ortak kip /şahıs ekleriyle ya da çeşitli anlam ilişkileriyle birbirlerine bağlanmalarından oluşurlar.

1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

Türkçede cümleler arasında bağlantıyı sağlayan çok sayıda bağlama edatı vardır. Bu edatlar yardımıyla aralarında anlam ilişkisi olan iki veya daha fazla cümleyi birbirine bağlamak mümkündür. Edatların görevi, *sıralama, karşılaştırma, benzetme, açıklama, sebep, sonuç, amaç, karşıtlık, eşitlik, beraberlik* vb. anlamlarla cümleleri birbirine bağlamak, aralarındaki ilişkiyi vurgulamak ve ilişkinin yönünü belirlemektir. Bağlantıyı, başka unsurlar da destekler, pekiştirir.

Aşağıda, “*ki, ve*” bağlama edatları ve bağlama görevi yapan diğer edatların bir kısmı ile ilgili örnekler verilmiştir:

“Ki” bağlama edatı ile bağlanan cümleler:

Ki bağlama edatı, cümleler arasında bağlantıyı sağlayan edatların en işlek olanlarından biridir.

Ki, bir cümleyi bir cümleye/cümle topluluğuna, bir cümle topluluğunu da bir başka cümleye/cümle topluluğuna bağlayarak bunlar arasında *açıklama, sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç, amaç* gibi anlamlar çerçevesinde ilişkiler kurar.

- *Tanıyanlar bilir ki Yahya Kemal ile beraber olmak, onu dinlemek bir lezzettir. AHT*

- *Bu kesintili uykular sayesinde ki senelerden beri geceleri kal-kar, lâmbamı yakar, masamın önüne geçer ve uykum tekrar ge-linceye kadar okurum. AH*
- *Mefharet'in yuvarlak etli yüzü o kadar şişiyor ve kızarıyordu ki plâtin saçları ağarmış gibi görünüyordu. PS*
- *Bu akşam saatlerinde ne kadar olgun bir hisle duyar ve anlardık ki faniyiz ve bu tılsımlı sular, bu füsunlu havalar bizim faniliği-mizi aşan bir nizam ve intizamın ahenkleridir. AŞH*

Ki'nin bağladığı cümle topluluklarında iç bağlantı, aşağıdaki örnek-lerde olduğu gibi başka edatlarla, diğer ortak unsurlarla veya anlam iliş-kisi ile sağlanır:

- *Son sözlerini söylerken hissetti ki genç kız yüzünü kendisine doğ-ru çeviriyor ve ürkek gözleriyle gözlerinin içine bakıyor. YKK*
- *Gündüzleri onların sesleriyle o kadar dolmuş olurdum ki rüyam-da yahut uykumun içinde hâlâ bunları duyardım ve hep bunları tefsir etmek isterdim. AŞH*
- *Medeniyet öyle kuvvetli bir ışıktır ki ona bigâne olanları yakar, mahveder. A*

Bu yapıda, *ki* edatı ile bağlanan dil birliklerinden biri *ana cümle / cümleler*, diğeri de *ana cümle/cümleleri zaman, tarz, nesne vb. bakımlar-dan tamamlayan yardımcı cümle/cümlelerdir*. Bunların söz dizimi için-deki yerleri değişkendir.

Ana cümle/cümlelerin başta, yardımcı cümle/cümlelerin sonda bu-lunduğu yapılar, Türkçenin söz dizimi kurallarına uygun değildir. Bu sıralanışta Farsçanın etkisi görülmektedir. Bilindiği gibi Türkçede ana unsur sonda bulunur.

- *Çocuklar isterler ki yanlarındaki büyükler, her zaman bütün su-allerine cevap verebilecek âlimler olsun. AŞH*
- *Nice zaman sonra öğrendim ki bana en yakın ve en hüznümlü ge-len ses, bir yara acısına benzettiğim ses, gevşemiş bir kancanın rüzgârla pencere pervazına sürünerek çıkardığı gürültü imiş. AŞH*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

Ana cümle / cümlelerin sonda, yardımcı cümle / cümlelerin başta bulunduğu yapılar ise cümlelerin sıralanışı bakımından Türkçeye uygunluk gösterir.

- *Denizle yaşayan Roma, bir zamanlar bu korsanlardan o kadar yıldı ki Pompe'yi beş yüz gemi, yüz yirmi bin yaya, binlerce süvari ile buralarda büyük bir sefere çıkardı. FRA*
- *Şişman vücudumla yarış atları gibi bir solukta muayenehaneye gidip gelmiş olmak yorgunluğu ve bu muvaffakiyetin heyecanı beni o hâle getirmişti ki bu sefer az kaldı kendi kalbim duruyordu. RNG*
- *Öyle bir sessizliğe daldılar ki düşündüklerimi işitecekler diye korktum. HB*
- *Ben zaten onu öylesine severdim ki onu ya göklerin ya denizin koynunda doğmuş sanırdım. HB*
- *Kâinat dışında ebedî bir düşünce, gerçek ve sonsuz zamanın kendisi olan bir düşünce tasavvur edin ki bizi seyretsin. AHT*
- *Bir zaman gelmiş ki mahallenin bekçisi kapıyı vurup, susunuz bu kadarı da fazla diyecek olmuş. YKK*

“Ve” bağlama edatı ile bağlanan cümleler:

Ve edatı, iki veya daha fazla cümleyi/cümle topluluğunu sıralama, sebep, sonuç vb. anlam ilişkileri ile birbirine bağlar. Ve ile bağlı cümlelerde, bağlantıyı gösteren başka ortak unsurlar da bulunabilir.

- *Sırt üstü kerevete uzanarak iki elimin parmaklarını ensemde kilitledim ve yıldızlara bakarak düşünmeye başladım. RNG*
- *Yavaş yavaş yatağımdan iner, gürültü çıkarmamağa çalışarak terlikleri ayağıma geçirir ve korka korka aynaya yaklaşırdım. AH*
- *Seniha, dolabını açtı, içinden bir çekmece çıkardı, çekmecenin içinden birkaç tane mahfaza aldı ve birer birer Cemil'e uzattı. YKK*
- *İkide birde boynunu öne doğru uzatıyor, etrafındakilere “Susun. susun. “ diyor ve hiç kimsenin işitmediği bir sese kulak veriyordu. YKK*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *Ben adımlarımı sıklaştırmaya uğraşırken arkadaşım birdenbire pencerenin altında durmuş ve kendisinden beklenmeyecek bir cesaretle beni kolumdan yakalamıştı. RNG*
- *Hava bulutlu ve durduğumuz tepe rüzgârlı idi. AH*
- *Akşamı, Boğaziçi'ni ve gurubu bir kayık içinde seyrederek ve suların renkleri, kokuları, sesleri arasından yüzer gibi geçerdik. AŞH*
- *Çocuk bahçesindeki kadınlar, bahçeyi gazinodan ayıran tahta parmaklığın arkasına, bir tiyatro perdesi karşısında gibi sıralanmışlar, beni seyrediyorlardı ve bazılarının ellerindeki mendilleri ikide bir yüzlerine götürmelerinden ağladıkları anlaşılıyordu. RNG*
- *Faik Bey, ağzını, yüzünü buruşturarak taşların üstüne oturdu ve bir şey söylemiş olmak için "Gecenin aydınlığı gökten mi iniyor, denizden mi çıkıyor...Belli değil." dedi. YKK*
- *Kahvede birkaç gemici yelkenlerini dizlerinin üzerine almış yamıyorlar, iki üç balıkçı da ağlarının gözlerine çıplak ayaklarının baş parmaklarını sokarak onları geriyor ve mekikle deliklerini örüyorlardı. HB*
- *Topuz dikkatli ve hesaplı bir el hareketiyle ağır ağır çevrildi ve kanat ağır ağır açıldı. PS*
- *Tren, Kayışlar istasyonundan geçiyordu ve yavaş yavaş ortalık ağarıyordu. YKK*
- *Karla kaplı yamaçlar, bu yamaçlardı; buz tutmuş göl, bu göldü ve aradan kırk yıl geçmişti. TB*
- *Köyde her ev birini bekler ve uzaklarda her köy evine bakan gözler vardır. MKA*
- *En katı cisimler bile eriyor ve Erenköy bayılıyor. PS*

Aşağıdaki örnekte "ve" bağlama edatı, birinci cümleyi, "ve" ile bağlı diğer iki cümleye bağlamıştır:

- *Yeni bir vatanda, yeni bir milletin o kadar çetin şartlarla kurulduğu bu asırlarda Konya ne hâlde idi ve başkent sıfatıyla nasıl yaşıyor ve ne düşünüyordu? AHT*

Diğer bazı bağlama edatlarıyla bağlanan cümleler:

Cümleler arasında birbirinden farklı anlam bağlantıları kuran farklı yapılarda pek çok bağlama edatı vardır. Aşağıda bunların bir kısmı ile ilgili örnekler verilmiştir.

- *Ne konuştuklarını duyamıyordum, ama yüzlerinde hüznünlü bir şeyler vardı. SFA*
- *Vücudu baştanbaşa değişmiş, ama huyu değişmemişti. TB*
- *Gözleri, ağlamaya hazır çocukların gözlerine döndü, ama dudaklarında ufacık bir titreme gözükmeydi. SFA*
- *Her dil imparatorluk dili olamaz. Çünkü her millet imparatorluk kuramaz. NSB*
- *Aman arkadaşlar, durup dinlenmeyelim, çünkü açlık dağ başında تنها yolcuyu kovalayan bir kurt gibi peşimize düşmüş bulunuyor. HB*
- *Gönlümle oturdum da hüznünlendim o yerde. YKB*
- *İstanbul'un dört köşesinden yedi kat yabancılar koştu geldi de onlar bir uşak göndermek lüzumunu bile hissetmediler. YKK*
- *Sonunda insanlar anlasın ne demek istediğimi de sormasınlar gerisini. OA*
- *İnsan, keşfetmek, öteye varmak, yeniye açılmak özleyişiyle ceviz kabuğu kadar bir tekneye biner, iki buçuk arşın bez parçasıyla göklerin rüzgârını çalar da elâlemin muhakkak ölümüdür, deliliktir diye bağırsıp ayak diremelerine kulak asmadan açılır, gider ve yeni dünyalar, yeni âlemler bulur. HB*
- *Gülünç bir resme bakmamak, fena bir şiiri veya ahenksiz bir musikîyi dinlememek suretiyle, bunların zararlı tesirlerinden ruhumuzu koruyabiliriz; fakat fena mimarın eserinden sakınmak kolay bir iş değildir. AH*
- *Ağaç güneşte serpilir, fakat toprağın derinliklerindeki kökü ile beslenir. AHT*
- *Ona "Sen bunca yıldır kendini çobanlığa verdin, hiç çobandan denizci olur mu?" derdik. Fakat çok geçmeden denizcilikte hepimizi geride bıraktı. HB*

- *Orhan, onun yüzüne doğru biraz eğildi, fakat titremesi artınca durdu. PS*
- *Naim Efendi, son cümledeki bu vahşî imayı hissetti. Fakat, kendinde cevap vermek kudretini bulamadı, gözlerini yere indirdi ve derin derin düşündü. YKK*
- *Yolumun üzerinde denize girinceye kadar hiçbir şey görmediğimi sanıyordum. Hâlbuki serinlik vücudumu kaplar kaplamaz, bir yeşil ot, bir harabe, bir çocuk, bir duman, bir tren yolu, bir köpek gördüğümü hatırladım. SFA*
- *Bakımsızlık yüzünden nice sanat eseri harabe hâline gelmiş hat-ta kaybolmuştur. MKA*
- *Çalığışu, benim hem hoşuma gider, hem işime yarardı. RNG*
- *Kâh onun etekleriyle, düğmeleriyle oynuyor, kâh başımı dizlerine koyuyor ve daima denize, uzaklara bakıyordum. RNG*
- *Bir sabah süvarilerimizin şehre girdikleri işitildi ve Hacı Arif Efendinin mahpus bulunduğu karakolun kapıları kendiliğinden açılıverdi. Lâkin Arif Efendi sokağa çıktığı zaman etrafında kendisiyle hapsedilenlerden başka kimseyi göremedi. YKK*
- *Halis bir şiir fena okunabilir, lâkin sahte bir şiir iyi okunmaz. YKB*
- *Çok parlak fetih vak'aları, İstanbul'un fethinden evvelki asırlarda da, sonraki asırlarda da yüzlerce defa vuku bulmuş, lâkin hiçbirisi İstanbul'un fethi kadar efsunlu bir tesir bırakmamış, onun kadar derinden duyulmamış ve onun kadar sürekli bir merakla hatırlanmamıştır. YKB*
- *Elinden dal gibi düşerken ümit
Ne bir hasret dinle, ne bir ah işit. NFK*
- *IV. Mehmet, ne bir çocuk gibi terbiye edilir, ne de bir hükümdar muamelesi görür. AHT*
- *Ne doğan güne hükmüm geçer,
Ne hâlden anlayan bulunur. CST*
- *Elleri ceplerinde kendi kendine deniz kenarında dolaşır yahut ağaçların altında kitap okurdu. RNĠ*

- *Uğursuz konağı da düşünmeden ya satar, ya kiraya verirsin! YKK*
- *Ya bütün hayatınca kendinin ne olduğunu bildiği için hiç kıpırdamadan, tırnağını bile oynatmadan bir köşede oturur, ya da – Peter Sellers gibi- bir kere başlayınca tutamaz kendini artık. OA*
- *Ya bir derenin kenarındasınız, ya sarı bir tepenin eteğinde. YKK*
- *Zannedirim ki başka bir mektepte bunu yapsam ya hapsedilir yahut da bir başka ceza görürdüm. RNG*
- *Galip Bey, padişaha dil uzatma, yoksa hepimizin derisini diri diri yüzerler. HEA*
- *Sizin yapamadığınızı ben kendi kendime yaptım; zira bu arzu içimde kalmış olsaydı beni mutlaka zehirleyecekti. YKB*
- *Çocuk her şeyi anlar. Zira bunun için çok kere sezmek yetiştir ve o her şeyi sezebilir. AŞH*

2. Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler

Art arda sıralanan cümleler arasındaki anlam ilişkisi, ortak cümle ögeleri ile de sağlanabilir. Bağlantıyı, gerektiğinde başka unsurlar destekler, pekiştirir.

Ortak Yüklemliler:

- *Yalımızın arkasındaki korulukta bir taş havuz (vardı), / bu havuzun kenarında, kolları omuz başlarından kopmuş bir çocuk heykeli vardı. RNG*
- *Böğürtlenlerin dibinde böcekler uyanmaya (başlamıştı), / yollar tozlanmaya (başlamıştı), kırlar çiçeklenmeye başlamıştı. MŞE*

Son örnekte, birleşik fiil olan yüklem bir unsuru ortaktır.

Ortak Özneliler:

- *Bu, asırlar ve asırlardan beri böyle olagelmışti, / (bu) asırlar ve asırlarca da böyle sürüp gidecekti. TB*
- *Salih alevlerin içinde kaybolup gitmiş, / (Salih) anasını çoktan unutmuştu. TB*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

Aşağıdaki örnekte öznenin bir parçası ortaktır:

- *O semtlerdeki minareler görülmez, / (o semtlerdeki) ezanlar işitilmez, / (o semtlerdeki) ramazan ve kandil günleri hissedilmez. YKB*

Ortak Nesneli Cümleler:

- *Samim defteri kapadı / ve / (defteri) göze koydu. PS*
- *İskarpinlerimin bağını çözdüm, / sonra ağır ağır (iskarpinlerimin bağını) yeniden bağlamaya başladım. RNG*

Ortak Yer Tamlayıcı Cümleler:

- *Töre, arkadaşına döndü / ve / (arkadaşına) sordu.*
- *Sınıfta mütemadiyen gevezelik eder, / (sınıfta) oradan oraya dolaşırdım. RNG*

Ortak Zarflı Cümleler:

- *Sarı veya siyah bir kelebek göreceğiz diye korkar, / (sarı ve siyah kelebekler göreceğiz diye) ne kadar heyecanlar geçirirdik. ÖS*
- *Müge, iki gündür evde oturuyor, / (iki gündür) kitap okuyordu.*

3. Ortak Kip / Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler

Cümleler arasındaki anlam ilişkisini sağlamada ortak kip / şahıs eklerinin de rolü vardır. Bu ekler her cümlede tekrarlanabilir. Ancak tekrardan gerektiğinde kaçmak üzere bu eklerin bir kısmı son cümleye kaydırılabilir. Yükleme isim olan cümlelerde kip ekinin, tek kipli fiillerde şahıs ekinin, birden fazla kipli fiillerde ise ikinci veya üçüncü kip eki ile şahıs ekinin son cümlede kullanılması, cümleler arasındaki anlam ilişkisini pekiştirir.

- *Gözleri alevlenmiş(ti), boyu birdenbire dev kadar büyümüş(tü), kavuğu sivrilmiş(ti), düşük bıyıkları kabarmıştı. ÖS*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *Tamir ettiği ağlar çoktan bozulmuş(tu), yazın hazırladığı oltalar kopmuş(tu), kayığın boyaları dökülmüş(tü), evin içi çoktan karmakarışık olmuştu. SFA*
- *Herkes evvelce işitilmemiş eski bir mimar ismini bulmakla iftihar ediyor(du); makaleler ihtiyar mermerlerin mana ve asaletinden bahsediyor(du); şiirler kemer ve sütunların güzelliğini söylüyordu. AH*

Aşağıdaki cümlede ortak kip eki, yukarıdaki örneklerden farklı olarak birinci cümlede bulunmaktadır:

- *Başı gevşekti, saçları dağınık ve kabarık, yüzü kederli ve solgun(du). PS*

Cümleler, birden fazla cümle ögesi ve kip ekiyle de birbirine bağlanabilirler.

- *Salih, demirci Hamdi ustanın (yanında çalışıyordu), Niko da terzi Yani'nin yanında çalışıyordu. TB (ortak yüklem, ortak yer tamlayıcısı parçası, ortak kip / şahıs eki)*
- *Hafif bir esinti, alevlerin uçlarındaki isli dumanı inceltip büküyor, havada kırbaç gibi savuruyordu. KT (ortak özne, ortak nesne, ortak kip / şahıs eki)*
- *Sokakta yürürken üzerimize bir çamur sıçrasa, bir gezintide potinlerimiz fazlaca tozlansa, sabahleyin çayımız kâfi derecede sıcak olmasa hemen içimizi çeker, "Bu memlekette yaşanır mı?" derdik. YKK (ortak özne, ortak kip / şahıs eki, ortak zarf)*
- *Bir saatten beri ikisi de susuyor, öyle duruyorlardı. ÖS (ortak özne, ortak kip / şahıs eki, ortak zarf)*
- *Çocukken her gün ufuklara bakar, babam gelsin diye beklerdim. MKA (ortak özne, ortak kip / şahıs eki, ortak zarf)*
- *Hemen karargâha yerleşmezsem, ne geri dönebilir, ne de otelde kalabilirdim. FRA (ortak özne, ortak kip / şahıs eki, ortak zarf, bağlama edatı)*
- *Salih ve binlerce Salih, sınırlarda kol bacak bırakır, meslek zenaat bırakırken Niko ve Nikolar usta olmuş, dükkanlar açmış, bahçeler satın almışlardı. TB (ortak özne, ortak kip / şahıs eki, ortak zarf)*

- *Köylü heybesini açmış, heybeden kumlu bir ekmekle iki domates çıkarmıştı. Sr'A (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)*
- *Evimden çıkınca, ortalığın sessizliğini, bu sessizliğe lâpa lâpa kar yağdığını görmüş, yürümek hevesine kapılmış, ana caddeleri, arkadaş tesadüflerini, malûm kalabalık yolları bırakmış, karın daha tez, daha temiz biriktiği, insanların az geçtiği bir semte gitmek üzere تنها tramvaydan atlamış, buraya gelmişim. SFA (ortak özne, ortak zarf, ortak kip / şahıs eki)*
- *Kepenek, her zaman duvarın dibindeki sedire çıkar, kapıya en yakın yere büzülür, bir gölgenin içine girer, zaten fazla aydınlık olmayan odada temelli gizlenerek, herkesi tek tek gözden geçirir, onları anlamaya çalışır, çoğu zaman anlayamazdı. ŞK (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)*
- *Sarı çiçeğin saçları yolunmuş, / kana bulanmıştı. EI (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)*

4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Bir metin, art arda sıralanan ve aralarında çeşitli anlam ilişkileri bulunan cümlelerden meydana gelir. Cümleler arasındaki bu ilişkiler sadece bağlama edatları, ortak cümle öğeleri, ortak kip / şahıs ekleri ile sağlanmaz; şahıs, zaman, mekân, nesne ve harekete ait kavramlarda karşılaştırma, açıklama, büyüklük-küçüklük, azlık-çokluk, genellik-özellik vb. bakımlardan sıralama, dereceleme; zıt veya benzer kelimelerle oluşturulan anlam paralelizmi, aynı kavram alanına giren kelimeler, iyelik ekleri ve genel olarak bazı içerik özellikleri de cümleler arasındaki anlam ilişkisini sağlamada yeterli olabilmektedir.

- *Gündüz ateş yakamazsın, dumanı görünür. KT*
- *Kızıl Elma ile bu şiiri mukayese ediniz, arada muazzam bir fark görürsünüiz. MKA*
- *Üç aydan fazla zaman geçti, bu deftere bir satır, bir düşünce, bir duygu kaydetmedim. OA*
- *Tenekeler düşmesin diye pencerenin iki kasası arasına çıtalar çaktım, daha çirkin oldu görünüşleri. OA*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *Nohutla karıştırın da idareli kullanın, birkaç ay sonra hiç bula-mayacağız. SFA*
- *Bu hissi ortadan kaldırınız; Suriye ve Arabistan meselesi Arap saçına döner, karmaşıklığın içinden çıkamazsınız. FRA*
- *Fabrika mimarîsi doğdu, siyah bacalar hava ve gökyüzü manza-ralarını değiştirdiler. AH*
- *O geçip gitti, ben arabamı getirttim. SFA*
- *Öğle yemeğinden sonra sinirlerim uyuştu, ufak bir uyku kestire-yim diye kompartımanda uzandım. AH*
- *Gözleri sarı sazlar içindeki sarı yılanı görür, kulakları uzaklar-daki bir böcek vızıltısını duyar. FRA*
- *Kapıyı aralayacak, medresenin bahçesine doğru yürüyecek. Şa-dırvanda elini yüzünü yıkayacak, kızaran gözlerini kurulayacak. MK*
- *Muayene odasında, röntgen camlarına, dizime yarım saat kadar baktı. Bir derin nefes bıraktı. Ellerini temizleyinceye kadar bir kelime söylemedi. Sonra karşıma geldi. Kollarını kavuşturdu, omuzlarını tevekkülle öne doğru bırakırken, kaşlarını çatarak dağılmak üzere olan kuvvetlerini topladı. PS*

IV. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

Cümlenin yüklemi, ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmiş bir fiil veya isimdir. Yüklemın isim veya fiil oluşu, sadece anlamı değil cümle öğelerinin türünü ve cümle içindeki yerini de etkiler.

1. FİİL CÜMLELERİ

Yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümlelerdir. Kip ve şahıs bildiren bütün fiiller yargı taşır. Bu yargı, emir kipinin 2. şahsı dışında daima ekle yapılır Her türlü kılış ve oluş, fiil cümleleri ile karşılanır.

Özellikleri:

- a. Geçişli fiil cümlelerinde, cümle öğelerinin hepsi bulunabilir.
 - *Sadrazam (ö) / o zaman (z) / kethüdasını (n) / Muhsin Çelebinin Üsküdar'daki evine (yt) / gönderdi (y). ÖS (gönder -: geçişli fiil)*
- b. Geçişsiz fiil cümlelerinde nesne bulunmaz.
 - *Doktorun içine birdenbire bir hüznün çöktü. TB (çök-: geçişsiz fiil)*
- c. Geçişsiz-edilgen fiilli cümlelerde özne yoktur.
 - *Gece büyük bir lezzetle saz faslına başlanırdı. AŞH*

2. İSİM CÜMLELERİ

Yüklemi bir isim veya isim grubu olan cümlelerdir. İsim ve isim grupları, "i-" ek-fiili ile görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kipinde çekime girerek yüklem görevi yaparlar. İsim cümlelerinde, kip eki taşımayan yüklem, geniş zaman kipindedir. Bu ve diğer bazı kiplerde, anlamı pekiştirmek veya yükleme *ihtimal* anlamı katmak üzere *-Dir* eki de kullanılır.

Özellikleri:

a. İsim cümleleri, genellikle iki ögeden, özne ve yüklemden meydana gelir.

- *Yalancılığa da doğruculuğa da tahammül etmeyen bir dünyadayız. PS*
- *Hastahane her gün saatlerce başının ucunda bekleyen ben değil mi idim? YKK*
- *Erzurum'da hikâyelerini dinlediğim insanlardan biri de 93'te Erzurum mebusu olan Ahmet Muhtar Beydir. AHT*
- *Şiir kalpten kalbe geçen bir hadisenin lisan hâlinde tecellî edişidir. YKB*
- *Durmuş saat gibiydi durup geçmeyen zaman. YKB*
- *Dilin sosyal bir kurum oluşundan doğan ikinci niteliği, millîliği-dir. ABE*
- *İnsan, üç beş damla kan, / ırmak, üç beş damla su. Bir hayata çattık ki hayata kurmuş pusu. NFK*
- *Bursa'nın güzelliği, tabiatın ve tarihin bir iş birliğidir. AHT*
- *Her mimarî eser, millî hayatın bir koruyucusudur. AHT*
- *Sabah rüzgârı, doğan güneşin titreyen dudaklarıdır. AHM*
- *Babası, gözünü budaktan sakınmaz bir adamdı. HB*
- *Kars'ım, Ankara'yım, Van'ım, Bolu'yum
Boğazlardan aşan fetih yoluyum
Muradına ermiş Anadolu'yum. ANA*

b. İsim cümlelerinde zarf ve bulunma hâli ekli yer tamlayıcıları da sık kullanılır.

- *Anadolu'da dağların ve köylerin sonsuz bir biteviyeliği var. HEA*
- *Eylül sonunun bu kapanık ve serin gününde bahçenin bütün ağaçları durgun ve karanlık. AH*
- *Sekiz saattir trendeyim; tren, boş ve neşesiz. AH*

- *Yakınımızda kimseler yok. PS*
- *Aynı duvarda bir başka fotoğraf var. FRA*
- *Ablamın ona çevrilen hayran ve minnettar gözlerinde iri yaşlar vardı. PS*
- *Bu dünyada ölümden başka hemen her şeyin bir çaresi vardır. PS*
- *Sorulan sualler hep aynı olunca, cevaplarda da büyük bir tazelik aramak boş. CM*
- *Geyik dağdan dağa atlarken güzel. CST*
- *Bu sabah hava berrak. CST*
- *Bahar geleli kargalar sınırsız bir neşe içinde. AH*
- *O gelinceye kadar / hazırda ben varım. PS*
- *Uzun bir yolculuktan sonra İncesu'daydık.
Bir handa / yorgun argın tatlı uykudaydık. FNÇ*

c. İsim cümlelerinde genellikle nesne bulunmaz. Yükleme yapma ve yaptırma bildirmeyen bir cümlede yüklem nesneye ihtiyacı yoktur. Buna rağmen yükleme “borçlu” kelimesi olan cümleler, şu örneklerde olduğu gibi nesne almaktadır:

- *Ben en güzel ve en dinlendirici uykularımı sinemanın ipek yastıklar gibi başın arkasına yığılan yumuşak karanlığına borçluyum. AH*
- *İstanbul peyzajındaki asil hüznü biz bu iki ağaçla çam ve fıstık çamlarına borçluyuz. AHT*

ç. İsim cümlelerinde yönelme ve uzaklaşma hâli ekli yer tamlayıcıları da seyrek bulunur.

- *Kendi kendileriyle dolu olanlarda başkalarına yer yoktur. MKA*
- *Güneşe, yağmura, her şeye karşı en basit koruma tertiplerinden yoksun idiler. FRA*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

d. Yapısında bulunma hâli ekli yer tamlayıcısı bulunan isim cümlelerinde özne, genellikle yüklemnin önünde bulunur.

- *Evin birkaç yüz adım uzağında, ovaya inen dik yokuşun başladığı noktada onun kendi taş kulübesi de vardır. RNG*

e. En çok kullanılan isim cümleleri, çeşitli kiplerdeki "var", "yok" isimlerinin yüklem olduğu cümlelerdir.

- *Körfezde bizim Haliç suyunun koyu durgunluğu var. FRA*
- *Hava güzel olduğu hâlde, ortalıkta gizli bir hüznün vardı. ÖS*
- *Arkadaşları arasında hiç tanıdığı yoktu. HEA*

V. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

Yüklem, genellikle cümlenin sonunda yer alır. Bu, Türkçe söz diziminin karakteristik özelliğidir. Ancak diğer cümle ögeleri gibi yüklem de söz dizimi içindeki yeri çeşitli sebeplerle değişebilmektedir. Cümlelerin kurallı (düz) veya devrik oluşlarında ölçü, diğer ögelerin değil yüklem yeridir.

1. KURALLI (DÜZ) CÜMLELER

Yüklemi sonda bulunan cümleler, *kurallı (düz) cümleler*dir. Cümle nin ana ögesi olan yüklem, genellikle cümlenin sonunda yer alır. Yardımcı ögeden ana ögeye doğru diziliş, Türk cümle yapısının temel özelliğidir. Yüklemi tamamlayan ögeler, yüklemden önce gelir. Yükleme en yakın öge, genellikle belirtilmek istenen ögedir.

- *Cins cins hurma ağaçları / yerden sekiz on metre havaya yükselerek gergin, yeşil pençeleri andıran veyahut bir kirpi dikenini hissinin veren sert yapraklarını / cam kubbeye / değdiriyorlardı. AH*

2. DEVRİK CÜMLELER

Yüklemi sonda bulunmayan cümleler, *devrik cümleler*dir. Bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirde ahenk endişesi diğer ögelerin olduğu gibi yüklem de yerini değiştirebilmektedir. Devrik cümleler, sözlü dilde yazılı dile oranla daha fazla kullanılmıştır. Şiir dilinde de devrik cümle çok görülür.

- *Bir türkü söylüyorum güzelim gözlerine
Kanıyor içimde gizli bir yara
Hasretin büyüyor yüreğimde çaresiz
Resmini çiziyorum kâğıtlara. YBB*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *Gülme komşuna, gelir başına . (Atasözü)*
- *Bu adam, nedense bir baba sıcaklığını duyurmuştu ona. Oysa Nazan Hanıma karşı çektiği yabancılıktan kurtulamamıştı hiç. Çabuk incinen mevsimlik çiçekler gibiydi Nazan Hanım. SÇ*
- *Tığ hiç düşmezdi elinden, bohça bohça koyardı sandığına. Kıysa da "sat" dese kocasına, şüphesiz epey para geçer ellerine . El*

Devrik cümlelerde cümlenin diğer öğelerinden biri, birkaçı veya hepsi yüklemden sonra gelebilir.

a. Öznenin yüklemden sonra geldiği devrik cümleler

- *Gitgide bir çığ gibi büyüdü kalabalık. FNÇ*
- *Bir kömür dumanıyla tütsülendi akşamlar. FNÇ*
- *"Bizim hisarımız at sırtıyla yalın kılıç" diye gülüşür bu Türkmenler. KT*

b. Nesnenin yüklemden sonra geldiği devrik cümleler

- *Niçin saklamak istiyordu paketi? PS*
- *Şimdi ağır ağır kaldır göz kapaklarını. PS*
- *Kibar, iyi yürekli, mütevazı Muhlis Bey zaten istemezdi mezar taşı. SFA*

NOT: Aşağıdaki cümlede nesnenin bir parçası ve hitap unsuru yüklemden sonra gelmiştir.

- *Hepsini mi sıkayım yarım limonun Mansur Bey? SFA*

c. Yer tamlayıcısının yüklemden sonra geldiği devrik cümleler

- *Çok insan anlayamaz eski musikîmizden
Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden. YKB*
- *Yaşanmamış bir ömrün suçunu sorma benden. FNÇ*
- *Biraz direnip, ben de bir şeyler yapmalıyım dediği zaman binmişler tepesine. OA*

ç. Zarfın yüklemden sonra geldiği devrik cümleler

- *Durgun sular, başı boş bıraktığım sandalı*
Yalıların önünden geçirdi yavaş yavaş. FNÇ
- *Sıcaklardan bunalmışlardı yaz boyunca. CE*
- *Kapıcı beni bırakır mı hiç? RNG*

d. Birden fazla ögenin yüklemden sonra geldiği devrik cümleler

- *Çocuk başımı gizlemek için*
Ürkek ellerimle çekmeliyim / üstüme / yorganı. CE (yer tamlayıcısı, nesne)
- *Dalgalan / sen de / şafaklar gibi / ey şanlı hilâl MAE (özne, zarf, cümle dışı öge)*
- *Murada ereceksin / yarın / sen / tek başına. FNÇ (zarf, özne, zarf)*
- *Kırk yıl önce uğramış / kuluk belâsı / buralara. KT (özne, yer tamlayıcısı)*
- *At vermez / kimseye / Deli Balta, / babamın emri olmadan. KT (yer tamlayıcısı, özne, zarf)*

VI. CÜMLELERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ

Her cümle, yapısında bulunan kelime ve eklerin yönlendirdiği *soru*, *bildirme*, *emir*, *istek*, *ünlem* vb. anlam özelliklerinden birine sahiptir. Bir cümle hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun, mutlaka ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır. O hâlde cümlelerin temel anlam özelliği *olumluluk* veya *olumsuzluktur*. Olumlu ve olumsuz cümleler, ayrıca *soru*, *bildirme*, *emir*, *istek*, *ünlem* vb. anlamlar taşıyabilir. Burada, temel anlam özelliklerinden olmaları ve kullanım sıklığı dikkate alınarak sadece *olumlu* ve *olumsuz* cümlelerle *soru* cümleleri üzerinde durulmuştur.

1. OLUMLU ve OLUMSUZ CÜMLELER

a. Olumlu Cümleler

Yargının gerçekleştiğini anlatan cümleler, *olumlu cümlelerdir*. Böyle cümlelerin yüklemi *yapma*, *yapılma* veya *olma* bildirir.

- *Gece, köyün genç ve ihtiyar kadınları hep toplandık. Alevlerin etrafında halka olduk ve konuştuk. Savaş hikâyeleri onları çok ilgilendiriyor. HEA*
- *Yengem, piyanonun üstünden rastgele bir şey alarak dışarı çıktı. Bu aldığı şeyi sofada elinden atarak parçalaması bile mümkündü. O kadar sinirli bir yürüyüşü vardı. PS*
- *Mavi Meriç, yeşil Arda*
Geçen günü hatırlar da
Çağlayıp ağlar baharda,
Hıçkırırlar için için. AA

Bazı cümleler, yapılarında olumsuzluk bildiren gramatikal unsurlar taşımalarına rağmen anlamca olumludurlar.

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

Yapısında herhangi bir olumsuzluk unsuru taşıyan cümleler, "değil" edatı veya "yok" ismi ile birleşince olumlu bir anlam kazanırlar. İki olumsuz unsur, bir cümlemin anlamını olumlu yapar.

- *Kabilelerden çoğunda ateş yakmak, kumaş boyamak, çamur pişirmek, taştan silâh yapmak ve avcılık bilinmiyor değildi. FRA*
- *Falakadan korkmayan, titremeyen yoktur. ÖS*
- *İçimde sönük bir ümit yok değildi. RNG*

"-DAn başka" kalıbı, "değil" edatı ile birlikte cümleyi olumlu yapar.

- *Bir güllesiyle kaleyi yıkacak olan bu korkunç top, siyaha boyanmış kocaman bir kütükten başka bir şey değildi. ÖS*
- *Sanatın aynası da bundan başka bir şey değildir. AHT*

"-DAn başka" kalıbı, bir soru kelimesi ile birlikte cümleyi olumlu yapar.

- *Manasız çocukluk, tatsız gençlik, olgunluk çağına hazırlanmaktan başka nedir? AH*
- *Büyük dinlenme, bir karanlık deniziğe dalıp bir daha ışığa kavuşmamaktan başka nedir? AH*

Yapısında herhangi bir olumsuzluk unsuru bulunan bazı cümleler, soru yoluyla olumlu bir anlam kazanırlar.

- *Ben, hakikatin görüldüğü kadar çirkin olamayacağını sana söylemedim mi? PS*
- *Zıt fikirlere kulaklarımızı tıkamak, kendimizi hataya mahkûm etmek değil midir? CM*
- *Vatan al bayrağın dalgalandığı yer değil midir? ÖS*

b. Olumsuz Cümleler

Yargının gerçekleşmediğini anlatan cümleler, *olumsuz cümleler*dir. Böyle cümleler, *yapmama*, *yapılmama*, *olmama* bildirir.

"-mA-" olumsuzluk eki, "değil", "ne...ne..." edatı ve "yok" ismi cümlemin anlamını olumsuz yapan unsurlardır.

“-mA-“ eki ile kurulan olumsuz cümleler:

-mA- olumsuzluk eki, fiil cümlelerini olumsuz yapar.

- *Beklemem fecrini leylâklar açan nisanın,
Özlemem vaktini dağ dağ kızaran erguvanın. YKB*
- *Paris'in havasına giren adam, mektup yazmak için artık vakit
bulamaz, böyle şeylerle meşgul olmayı hiç düşünemez. AH*
- *Günün birinde gökyüzünde, güz mevsiminde artık esmer lekeler
göremeyeceksiniz. Günün birinde yol kenarlarında toprak ana-
mızın koyu yeşil saçlarını da göremeyeceksiniz. SFA*
- *Türk tarihinde bir dakika bile buradaki Kur'an sesi kesilmemiş-
tir. YKB*

“Değil” edatı ile kurulan olumsuz cümleler:

“Değil” edatı, hem isim, hem de fiil cümlelerini olumsuz yapar.

- *Bu güler yüzlü adam ben değilim. CST*
- *Söylediğin türküler, bizim türkümüz değil. YBB*
- *Hiçbir şey lisan kadar bir ağaca benzer değildir. AH*
- *Bu seferki gemi, on iki yaşında bir çocuğun yapacağı gemi de-
ğildi. SFA*
- *Sanat eserleri, tabiattan kopye edilmiş değildir. Kubbe ve mina-
re, çınar ve selviyi taklit etmez. AH*

“Ne ... ne ...” edatı ile kurulan olumsuz cümleler:

“Ne ... ne...” edatı, kelimeleri, kelime gruplarını veya cümleleri bir-
birine bağlayarak isim ve fiil cümlelerini olumsuz yapar. Böyle cümle-
lerde yüklemeler genellikle olumlu anlam taşırlar.

- *Ne şair yaş döker, ne âşık ağlar. FNÇ*
- *Ne bir vefa gördüm, ne fayda buldum. AV*
- *Ne son dakikamız, ne son yaprağımız var. FRA*
- *Ne hasta bekler sabahı,
Ne taze ölüyü mezar,*

*Ne de şeytan bir günahı,
Seni beklediğim kadar. NFK*

“Yok” ismi ile kurulan olumsuz cümleler:

“Yok” isminin yüklem olarak görev yaptığı cümlelerde anlam olumsuzdur.

- *Salih’i artık çarşıda gören yoktu. TB*
- *Şimdi o dünyadan hiçbir haber yok,
Yok bizi arayan soran kimsemiz. CST*
- *Başka çeşmelerden doldurmuşsun tasını
Yüreğinde nakış yok, acı yok bizden. YBB*
- *Koca yemiş ağaçlarının çamlarla birleştiği Ada’nın lodos tarafında hiçbir ev yoktur. SFA*

“Yok” kelimesinin “değil” anlamı ile kullanıldığı meselâ “Genç adam yerinde yoktu.” gibi bir cümlede, özne yüklem yanıda yer almaz. Böyle cümlelerde “yok” kelimesi ile yanındaki kelime veya kelime grubu cümlenin yüklemidir.

Yapı bakımından olumlu olan bazı cümleler anlamca olumsuzdur. Soru eki veya soru kelimesi, olumlu bir cümleye olumsuz bir anlam kazandırabilir. Böyle cümlelerin soru mu, olumsuzluk mu ifade ettiği bağlamdan anlaşılabilir.

- *Mazisi yıkık milletin atisi olur mu? MAE*
- *Dünya bu kadar meraka ve heyecana değer mi? PS*
- *Gurbet nedir bilir mi o menfaya gitmeyen? YKB*
- *Onlara soran var mı? Herkesin kendi derdi, kendi başından aşkın. YKK*
- *Eviniz yakınsa acele etmeyin, dedi. Biz bire kadar açığız. Buradan iyi yer mi bulacaksınız? SFA*
- *Hemşire istiyor ki Seniha kendisi gibi olsun. Bu mümkün mü? YKK*
- *Buraya girdik gireli peri masalından başka bir şey işittik mi? ÖS*
- *İmalâthanenin nerede olduğunu o ne bilecekti? SFA*
- *Benim gibi olun! Ben kimse ile görüşüyor muyum? ÖS*

2. SORU CÜMLELERİ

Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümleler, soru cümleleridir. Soru eki *-mI* ile *soru sıfatları*, *soru zamirleri*, *soru zarfları* ve *soru edatları* bir cümleye soru anlamı kazandıran unsurlardır. Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapılmaktadır.

a. Soru eki *-mI* ile kurulan soru cümleleri

Soru eki *-mI*, yüklemden veya diğer cümle öğelerinden sonra gelecek soru cümleleri yapar. Bu cümleler genellikle *onay* veya *ret* cümleleridir. Soru ekinin yeri, aynı zamanda sorulan öğeyi de gösterir.

Soru ekinin yüklemden sonra kullanıldığı cümlelerde kılış, oluş veya durumun gerçekleşip gerçekleşmediği sorulmaktadır.

- *Yalın ayaklarınla koştun mu tarla tarla?*
Ağlayan kadınlarla, ihtiyarlarla
Yaşadın mı bir yağmur duasını? YBB
- *Acaba bir sazlığın içinden dev kafasını çevirip iri heybetli bakışları ile bizi süzmüş müdür? FRA*
- *Bu kedi, tahta masanın üstüne çıkmış, köpeğime durmadan homurdanacak mı? SFA*
- *Bizim kaleden daha yüksek mi? ÖS*
- *Acaba hayale benzeyen bir hakikat yok mudur? ÖS*

Soru eki, sadece yüklem değil diğer cümle öğelerinin sonunda da yer alabilir. Böyle cümlelerde soru yoluyla özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısının bildirdiği *şahıs*, *nesne*, *yer*, *zaman*, *tarz* vb. anlamların onaylanması istenmektedir. Bağlama göre bu yapıların bir kısmı olumsuzluk bildirir.

- *Dağlar mı yassılaştı, ovalar mı delindi? FNÇ*
- *Biz mi ona doğru gelmiştik? AHT*
- *Sular mı yandı, neden tunca benziyor mermer? AH*
- *Acaba bu sudan kaplanlar mı içti? FRA*
- *Kafeste solucan filân beslememi mi bekliyorsunuz? OA*

- *Evimi bana zorla mı sattıracaksın? AŞH*
- *Acaba yanlış mı aklımda kaldı? ÖS*
- *Necati, kendi memleketinde, kendi dilini söyleyenlerin bu kadar azalmış olmasına mı kızıyordu? YKK*

Soru eki, bazen ögelerin sonunda değil içinde de yer alabilmekte ve o ögenin parçalarından birinin sorusunu hazırlamaktadır.

- *Hiç topa tutmadan hücum mu edeceğiz? ÖS*

-*ml* eki ile yapılan soru cümlelerinde cevap, genellikle “*evet*” veya “*hayır*”dır. Cevap, sorulan ögeye bağlı olarak da verilebilir. Meselâ “*Kıtabı okudun mu?*” cümlesinin cevabı “*evet / hayır*” olabileceği gibi “*okudum / okumadım*” da olabilir.

- *-Şimdi siz eve mi gidiyorsunuz?*
-Evet. MŞE
- *-Ben uyurken başımda oturur, bekler misin?*
-Beklerim. HEA
- *-Kınalı daha uzak mı?*
-Yakın olmalı ama bir şey göremiyoruz ki. SFA

“*Okudun mu, okumadın mı?*” gibi iki seçenekli, “*Elbise mi, ayakkabı mı, çanta mı alacaksın?*” gibi ikiden fazla seçenekli cümlelerde “*evet*” veya “*hayır*” cevabı kullanılmaz. Çünkü bu cümleler, *onay* veya *ret* cümleleri değildir.

- *-Kırmızı mı olsun, yeşil mi olsun?*
-Yaşa be amca...Yeşil olsun. HEA

b. Soru kelimeleri ile kurulan soru cümleleri

Soru sıfatları, soru zarfları, soru zamirleri ve soru edatları ile yapılan soru cümlelerinde, yüklemi tamamlayan ögeler veya bu ögelerle ilgili bir ayrıntı hakkında bilgi alma amaçlanmaktadır.

- *Hangi dilden konuşacaktı? RHK*
- *Hangi ihtiyaç, hangi zaruret, hangi zaptedilmez arzu, hangi his ve kader birliği seni bu son basamağa itti? PS*

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- *Kendisi bu bin çehreli, bin cepheli büyük ve esrarlı varlığın **hangi** tarafını ve **nesini** temsil ediyordu? YKK*
- *Bu sonbahar sabahının donuk inci rengini **nasıl** anlatabilirim? AHT*
- *Şu Boğaz Harbi **nedir**? Var mı ki dünyada eşi? MAE*
- *Tanrım, **nasıl** kesildi köpüren, taşan sular? FNÇ*
- ***Neden** coşkun suların sesi gittikçe dindi? FNÇ*
- ***Niçin** Bursa'yı bu kadar seviyoruz? AHT*
- *Annesinin faziletleri **niçin** ona geçmemişti? ÖS*
- *Siz hayat süren leşler, sizi **kim** diriltecek? NFK*
- *Bu adam **kimdi**? Ali'nin dedesi miydi? SFA*
- *Son zümriüt ortasında muzaffer akıp giden
Firuze nehri **nerede**? Bugün saklıdır, **neden**? YKB*
- ***Hani** ardında çil çil kubbeler serpen ordu? NFK*

Yapısında soru eki veya soru kelimesi bulunan bazı cümlelerde soru unsuru, cümleye beklenmezlik, küçümseme, çaresizlik, sitem, şikâyet, rica vb. anlamlar katar. Bu anlamlar, bağlam içinde ortaya çıkar.

- *Onlardan kaldı bu toprak...
Biz gezip tozmayalım **mı**?
Yabanlar kıskanır diye
Destan da yazmayalım **mı**? ANA*
- *Tam bu esnada ağustos böceği cırlamaya başlamaz **mı**? RNG*
- ***Ne biçim** dünyaya doğmuştum ben? HB*
- ***Acaba** bunlar bir gün olup da damarlarında hâlâ kırmızı ile beslenen atalarının kanı mevcut olduğunu ve dedelerinin, torunlarının hâlâ Türkistan ovalarında, Ural eteklerinde sefil ve kimsesiz süründüklerini anlamayacaklar **mı**? AHM*
- ***Acaba** bir defa gözleri önünde duran toprağa baktılar **mı**? YKB*
- *Bin bir başlı kartalı **nasıl** taşır kanarya? NFK*
- *Babam sana Doktor Ragıp'tan **ne diye** bahsetti? PS*
- *Sen beni hizmetçi kız diye **mi** aldın? ÖS*
- *Tarlaları **kim** sürececek, çifti **kim** toplayacak? ÖS*

c. Vurgu ile kurulan soru cümleleri

Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapılabilmektedir. Böyle cümleler, yazılı metinlerde bağlamdan anlaşılır.

- *-Yirmi lira var bende. Sende?*
- *-İşte o kadar. TB*
- *Artık gitmeyeceksin ya? SFA*

VII. CÜMLE TAHLİLLERİ

-1-

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. / Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

(Atatürk)

Bu metinde iki cümle vardır:

1. **Ey Türk istikbalinin evlâdı! / İşte / bu ahval ve şerait içinde dahi / vazifen, / Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır.**

Cümlelerin Öğeleri:

Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır: yüklem

vazifen: özne

bu ahval ve şerait içinde dahi: zarf

işte: cümle dışı öge

ey Türk istikbalinin evlâdı: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

Türk istiklâl ve cumhuriyetini (bln) / kurtarmak (y): isim-fiil grubu

Türk (ty) / istiklâl ve cumhuriyeti (tn): belirtisiz isim tamlaması

istiklâl (i) / ve (be) / cumhuriyet (i): bağlama grubu

bu ahval ve şerait (i) / içinde (çe): edat grubu

bu (s) / ahval ve şerait (i): sıfat tamlaması

ahval (i) / ve (be) / şerait (i): bağlama grubu

ey (ü) / Türk istikbalinin evlâdı (i): ünlem grubu

Türk istikbalinin (ty) / evlâdı (tn): belirtili isim tamlaması

Türk (ty) / istikbali (tn): belirtisiz isim tamlaması

2. Muhtaç olduğun kudret, / damarlarındaki asil kanda / mevcuttur.

Cümlelerin Öğeleri:

mevcuttur: yüklem

muhtaç olduğun kudret: özne

damarlarındaki asil kanda: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

muhtaç olduğun (s) / kudret (i): sıfat tamlaması

muhtaç (i) / ol- (yf): birleşik fiil

damarlarındaki (s) / asil kan (i): sıfat tamlaması

asil (s) / kan (i): sıfat tamlaması

-2-

Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak, evvelâ bizim kendi benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hissen, fikren, fiilen, bütün ef'al ve harekâtımızla gösterelim. / Bilelim ki / milli benliğini bulmayan milletler, başka milletlerin şikâridir.

(Atatürk)

Bu metinde üç cümle vardır. "ki" edatı, ikinci ve üçüncü cümleleri birbirine bağlamıştır:

1. Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak, / evvelâ / bizim kendi benliğimize ve milliyetimize / bu hürmeti / hissen, / fikren, / fiilen, / bütün ef'al ve harekâtımızla / gösterelim.

Cümlelerin Öğeleri:

gösterelim: yüklem

(biz): özne

bu hürmeti : belirtili nesne

bütün ef'al ve harekâtımızla: zarf

hissen: zarf

fikren: zart

fiilen: zarf

bizim kendi benliğimize ve milliyetimize: yer tamlayıcısı

evvelâ: zarf

dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak: zarf

Kelime Grupları:

bu (s) / hürmet (i): sıfat tamlaması

bütün (s) / eʿal ve harekât (i): sıfat tamlaması

eʿal (i) / ve (be) / harekât (i): bağlama grubu

bizim (ty) / kendi benliğimiz ve milliyetimiz (tn) : belirtili isim tamlaması

kendi (s) / benliğimiz ve milliyetimiz (i): sıfat tamlaması

benlik (i) / ve (be) / milliyet (i): bağlama grubu

dünyanın bize hürmet göstermesini (bln) / istiyorsak (y): zarf-fiil grubu

dünyanın (ty) / bize hürmet göstermesi (tn): belirtili isim tamlaması

bize (yt) / hürmet göstermesi (y): isim-fiil grubu

hürmet (i) / göster- (f): birleşik fiil

2. Bilelim.

Cümlelerin Öğeleri:

bilelim: yüklem

(biz):özne

3. Millî benliğini bulmayan milletler, / başka milletlerin şikârıdır.

Cümlelerin Öğeleri:

başka milletlerin şikârıdır: yüklem

millî benliğini bulmayan milletler: özne

Kelime Grupları:

başka milletlerin (ty) / şikâri (tn): belirtili isim tamlaması

başka (s) / milletler (i): sıfat tamlaması

millî benliğini bulmayan (s) / milletler (i): sıfat tamlaması

millî benliğini (bln) / bulmayan (y): sıfat-fiil grubu

millî (s) / benlik (i): sıfat tamlaması

-3-

Kış, Haliç etrafında İstanbul'dakinden daha sert, daha sisli olur. / Bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kırarak erkenden işe gidenler, mektep hocaları, celepler ve kasaplar, fabrikanın önünde bir parça dinlenirler; / kocaman bir duvara sırtlarını vererek üstüne zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi.

(Sait Faik Abasıyanık, Semaver)

Bu metinde üç cümle vardır:

1. **Kış, / Haliç etrafında / İstanbul'dakinden daha sert, daha sisli olur.**

Cümlelerin Öğeleri:

İstanbul'dakinden daha sert, daha sisli olur: yüklem

kış: özne

Haliç etrafında: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

İstanbul'dakinden daha sert, daha sisli (i) / ol- (yf): birleşik fiil

İstanbul'dakinden (i) / daha sert,(i) / daha sisli (i): kısaltma grubu

daha (s) / sert (i): sıfat tamlaması

daha (s) / sisli (i): sıfat tamlaması

Haliç (ty) / etrafı (tn): belirtisiz isim tamlaması

2. **Bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kırarak erkenden işe gidenler, / mektep hocaları, celepler ve kasaplar, / fabrikanın önünde / bir parça / dinlenirler(di).**

Cümlelerin Öğeleri:

dinlenirler(di): yüklem

bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kırarak erkenden işe gidenler: özne

mektep hocaları, celepler ve kasaplar: özne (Bu özne, diğer öznenin açıklayıcısıdır.)

fabrikanın önünde: yer tamlayıcısı

bir parça: zarf

Kelime Grupları:

bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kırarak (z) / erkenden (z) / işe (yt) / gidenler (y): sıfat-fiil grubu

bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını (bln) / kırarak (y): zarf-fiil grubu

bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş (s) / çamur parçaları (i): sıfat tamlaması

çamur (ty) / parçaları (tn): belirtisiz isim tamlaması

bozuk kaldırımların üzerinde (yt) / buz tutmuş (y): sıfat-fiil grubu

buz (i) / tut- (f): birleşik fiil

bozuk kaldırımların (ty) / üzeri (tn): belirtili isim tamlaması

bozuk (s) / kaldırımlar (i): sıfat tamlaması

mektep hocaları, (i) / celepler (i) / ve (be) / kasaplar (i): bağlama grubu

mektep (ty) / hocaları (tn): belirtisiz isim tamlaması

fabrikanın (ty) / önü (tn): belirtili isim tamlaması

bir (s) / parça (i): sıfat tamlaması

3. Kocaman bir duvara sırtlarını vererek / üstüne zencefil ve tarçın serpilmiş salep / içerlerdi.

Cümlelerin Öğeleri:

içerlerdi: yüklem

(onlar): özne

üstüne zencefil ve tarçın serpilmiş salep: belirtisiz nesne

kocaman bir duvara sırtlarını vererek: zarf

Kelime Grupları:

üstüne zencefil ve tarçın serpilmiş (s) / salep (i): sıfat tamlaması

üstüne (yt) / zencefil ve tarçın (ö) / serpilmiş (y): sıfat-fiil grubu

zencefil (i) / ve (be) / tarçın (i): bağlama grubu

kocaman bir duvara (yt) / sırtlarını vererek (y): zarf-fiil grubu

sırtlarını (i) / ver- (f): birleşik fiil

kocaman (s) / bir duvar (i): sıfat tamlaması

bir (s) / duvar (i): sıfat tamlaması

-4-

Bu yarı aydınlık gecede / siyahımtırak bir mavinin bütün değişik şekilleri kucakladığı bu bahçede, / insanın içini bayıltan hanımeli, gül ve salkım kokuları / bin bir ot kokusuna / karışıyordu.

(Halide Edip Adıvar, Kalp Ağrısı)

Cümlelerin Öğeleri:

karışıyordu: yüklem

insanın içini bayıltan hanımeli, gül ve salkım kokuları: özne

bin bir ot kokusuna: yer tamlayıcısı

siyahımtırak bir mavinin bütün değişik şekilleri kucakladığı bu bahçede: yer tamlayıcısı

bu yarı aydınlık gecede: zarf

Kelime Grupları:

insanın içini bayıltan (s) / hanımeli, gül ve salkım kokuları (i):
sıfat tamlaması

hanımeli, gül ve salkım (ty) / kokuları (tn): belirtisiz isim
tamlaması

hanımeli, (i) / gül (i) / ve (be) / salkım (i): bağlama grubu

insanın içini (bln) / bayıltan (y): sıfat-fiil grubu

insanın (ty) / içi (tn): belirtili isim tamlaması

bin bir (s) / ot kokusu (i): sıfat tamlaması

ot (ty) / kokusu (tn): belirtisiz isim tamlaması

bin (i) / bir (i): sayı grubu

siyahımtırak bir mavinin bütün değişik şekilleri kucakladığı (s) /
bu

bahçe (i): sıfat tamlaması

bu (s) / bahçe (i): sıfat tamlaması

siyahımtırak bir mavinin (ty) / bütün değişik şekilleri kucakladığı
(tn): belirtili isim tamlaması

bütün değişik şekilleri (bln) / kucakladığı (y): sıfat-fiil grubu

bütün (s) / değişik şekiller (i): sıfat tamlaması

değişik (s) / şekiller (i): sıfat tamlaması

siyahımtırak (s) / bir mavi (i): sıfat tamlaması

bir (s) / mavi (i): sıfat tamlaması

bu (s) / yarı aydınlık gece (i): sıfat tamlaması

yarı aydınlık (s) / gece (i): sıfat tamlaması

yarı (s) / aydınlık (i): sıfat tamlaması

Cenap Şahabeddin, çocukluğumdan beri sevdiğim bir şairdir... / Geçenlerde تنها bir gece gezintisinde, unutulmuş zannettiğim bazı mısralarının, mehtaptan cesaret alan titrek kış kuşları gibi, birden hafızamın uzak dalları üzerinde ötüştüklerini duydum.

(Ahmet Haşim, Bize Göre)

Bu metinde iki cümle vardır:

1. Cenap Şahabeddin / çocukluğumdan beri sevdiğim bir şairdir.

Cümlenin Öğeleri:

çocukluğumdan beri sevdiğim bir şairdir: yüklem

Cenap Şahabeddin: özne

Kelime Grupları:

çocukluğumdan beri sevdiğim (s) / bir şair (i): sıfat tamlaması

bir (s) / şair (i): sıfat tamlaması

çocukluğumdan beri (z) / sevdiğim (y): sıfat- fiil grubu

çocukluğumdan (i) / beri (çe): edat grubu

Cenap Şahabeddin: birleşik isim

2. Geçenlerde / تنها bir gece gezintisinde, / unutulmuş zannettiğim bazı mısralarının, mehtaptan cesaret alan titrek kış kuşları gibi, birden hafızamın uzak dalları üzerinde ötüştüklerini / duydum.

Cümlenin Öğeleri:

duydum: yüklem

(ben): özne

unutulmuş zannettiğim bazı mısralarının, mehtaptan cesaret alan titrek kış kuşları gibi, birden hafızamın uzak dalları üzerinde ötüştüklerini: belirtili nesne

tenha bir gece gezintisinde: zarf

geçenlerde: zarf

Kelime Grupları:

unutulmuş zannettiğim bazı mısralarının (ty) / mehtaptan cesaret alan titrek kış kuşları gibi birden hafızamın uzak dalları üzerinde ötüştükleri (tn): belirtili isim tamlaması

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

mehtaptan cesaret alan titrek kış kuşları gibi (z) / birden (z) / hafızamın uzak dalları üzerinde (yt) / ötüştükleri (y): sıfat-fiil grubu

hafızamın uzak dalları(ty) / üzeri (tn): belirtisiz isim tamlaması

hafızamın (ty) / uzak dalları (tn): belirtili isim tamlaması

uzak (s) / dallar (i): sıfat tamlaması

mehtaptan cesaret alan titrek kış kuşları (i) / gibi (çe): edat grubu

mehtaptan cesaret alan (s) / titrek kış kuşları (i): sıfat tamlaması

titrek (s) / kış kuşları (i): sıfat tamlaması

kış (ty) / kuşları (tn): belirtisiz isim tamlaması

mehtaptan (yt) / cesaret alan (y): sıfat-fiil grubu

cesaret (i) / al- (f): birleşik fiil

unutulmuş zannettiğim (s) / bazı mısralar (i): sıfat tamlaması

bazı (s) / mısralar (i): sıfat tamlaması

unutulmuş (z) / zannettiğim (y): sıfat-fiil grubu

tenha (s) / bir gece gezintisi (i): sıfat tamlaması

bir / gece gezintisi: sıfat tamlaması

gece / gezintisi: belirtisiz isim tamlaması

-6-

Bir limonlukta hapsedildiği için, uzaklarda kalan diğer hemcinsleri gibi, öğle güneşlerinde sıcak toprağa gölge salamayan, yağmurlarda ıslanamayan, fırtınalarda sarsılmayan, semayı, yıldızları, ayı görmeye görmeye unutan şu ağaç, / bulunduğu köşede / acaba / mesut muydu?

(Ahmet Haşim, Bize Göre)

Cümlelerin Öğeleri:

mesut muydu: yüklem

acaba: cümle dışı öge

bir limonlukta hapsedildiği için, uzaklarda kalan diğer hemcinsleri gibi, öğle güneşlerinde sıcak toprağa gölge salamayan, yağmur-

larda ıslanamayan, fırtınalarda sarsılmayan, semayı, yıldızları, ayı görmeye görmeye unutan şu ağaç: özne

Kelime Grupları:

bir limonlukta hapsedildiği için, uzaklarda kalan diğer hemcinsleri gibi, öğle güneşlerinde sıcak toprağa gölge salamayan,(s) / yağmurlarda ıslanamayan (s), / fırtınalarda sarsılmayan (s), / semayı, yıldızları, ayı görmeye görmeye unutan (s) / şu ağaç (i): sıfat tamlaması

şu (s) / ağaç (i): sıfat tamlaması

semayı,(bln) / yıldızları, (bln) / ayı (bln) / görmeye görmeye (z) / unutan (y): sıfat-fiil grubu

görmeye (i) / görmeye (i): tekrar grubu

fırtınalarda (yt) / sarsılmayan (y): sıfat-fiil grubu

yağmurlarda (yt) / ıslanamayan (y): sıfat-fiil grubu

bir limonlukta hapsedildiği için (z), / uzaklarda kalan diğer hemcinsleri gibi (z), / öğle güneşlerinde (z) / sıcak toprağa (yt) / gölge salamayan (y): sıfat-fiil grubu

gölge (i) / sal- (f): birleşik fiil

sıcak (s) / toprak (i) : sıfat tamlaması

öğle (ty) / güneşleri (tn): belirtisiz isim tamlaması

uzaklarda kalan diğer hemcinsleri (i) / gibi (çe): edat grubu

uzaklarda kalan (s) / diğer hemcinsler (i): sıfat tamlaması

uzaklarda (yt) / kalan (y): sıfat-fiil grubu

diğer (s) / hemcinsler (i): sıfat tamlaması

bir limonlukta hapsedildiği (i) / için (çe): edat grubu

bir limonlukta (yt) / hapsedildiği (y): sıfat-fiil grubu

bir (s) / limonluk (i): sıfat tamlaması

haps (i) / edil- (yf): birleşik fiil

- 7 -

**Beyaz yelkenlerinde ölgün bir kızılığın
Titrek son akisleri dalgalandı belirsiz; /
Toplanırken göklerde bulutlar yığın yığın,
Hırçın bir fırtınayı düşünüyordu deniz.**

(Ali Mümtaz Arolat, Bir Gemi Yelken Açtı)

Bu şiirde iki cümle vardır:

1. **Beyaz yelkenlerinde / ölgün bir kızılığın titrek son akisleri / dalgalandı / belirsiz.**

Cümlelerin Öğeleri:

dalgalandı: yüklem

ölgün bir kızılığın titrek son akisleri: özne

belirsiz: zarf

beyaz yelkenlerinde: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

ölgün bir kızılığın (ty) / titrek son akisleri (tn): belirtili isim tamlaması

titrek (s) / son akisler (i): sıfat tamlaması

son (s) / akisler (i): sıfat tamlaması

ölgün (s) / bir kızılık (i): sıfat tamlaması

bir (s) / kızılık (i): sıfat tamlaması

beyaz (s) / yelkenler (i): sıfat tamlaması

2. **Toplanırken göklerde bulutlar yığın yığın / Hırçın bir fırtınayı / düşünüyordu / deniz.**

Cümlelerin Öğeleri:

düşünüyordu: yüklem

deniz: özne

hırçın bir fırtınayı: belirtili nesne

bulutlar göklerde yığın yığın toplanırken: zarf

Kelime Grupları:

hırçın (s) / bir fırtına (i): sıfat tamlaması

bir (s) / fırtına (i): sıfat tamlaması

bulutlar (ö) / göklerde (yt) / yığın yığın (z) / toplanırken (y): zarf-fiil grubu

yığın (i) / yığın (i): tekrar grubu

-8-

Delikanlım, işaret aldığın gün atandan

Yürüyeceksin... / Millet yürüyecek arkandan./

Sana selâm getirdim Ulubatlı Hasan'dan ... /

Sen ki burçlara bayrak olacak kumaştasın; /

Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.

(Arif Nihat Asya, Fetih Marşı)

Bu şiirde beş cümle vardır:

1. Delikanlım, / işaret aldığın gün atandan / yürüyeceksin.

Cümlelerin Öğeleri:

yürüyeceksin: yüklem

(sen): özne

atandan işaret aldığın gün: zarf

delikanlım: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

atandan işaret aldığın (s) / gün (i): sıfat tamlaması

atandan (yt) / işaret aldığın (y): sıfat-fiil grubu

işaret (i) / al- (f): birleşik fiil

2. Millet / yürüyecek / arkandan.

Cümlelerin Öğeleri:

yürüyecek: yüklem

millet: özne

arkandan: yer tamlayıcısı

3. Sana/ selâm getirdim / Ulubatlı Hasan'dan.

Cümlelerin Öğeleri:

selâm getirdim: yüklem

(ben):özne

sana: yer tamlayıcısı

Ulubatlı Hasan'dan: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

selâm (i) / getir- (f): birleşik fiil

Ulubatlı Hasan: birleşik isim

4. Sen ki / burçlara bayrak olacak kumaştasın.

Cümlelerin Öğeleri:

burçlara bayrak olacak kumaştasın: yüklem

sen: özne

ki : cümle dışı öge

Kelime Grupları:

burçlara bayrak olacak (s) / kumaş (i): sıfat tamlaması

burçlara (yt) / bayrak olacak (y): sıfat-fiil grubu

bayrak (i) / ol- (yf): birleşik fiil

5. Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.

Cümlelerin Öğeleri:

Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın: yüklem
(*sen*): özne

Kelime Grupları:

Fatih'in İstanbul'u fethettiği (s) / yaş (i): sıfat tamlaması
Fatih'in (ty) / İstanbul'u fethettiği (tn): belirtili isim tamlaması
İstanbul'u (bln) / fethettiği (y): sıfat-fiil grubu
feth (i) / et- (yf): birleşik fiil

-9-

**Vakit vakit ince bir yağmur serpeiyordu. / Güneş yoktu. /
Nihayetsiz mor bir kubbeyi andıran dumanlı gökten faniliğin
geçmiş saatlerini hatırlatır gamlı guguk sesleri aksediyordu.**

(Ömer Seyfettin, Yalnız Efe)

Bu metinde üç cümle vardır:

1. Vakit vakit / ince bir yağmur / serpeiyordu.

Cümlelerin Öğeleri:

serpeiyordu : yüklem
ince bir yağmur: özne
vakit vakit: zarf

Kelime Grupları:

ince (s) / bir yağmur (i) : sıfat tamlaması
bir (s) / yağmur (i): sıfat tamlaması
vakit (i) / vakit (i): tekrar grubu

2. Güneş / yoktu.

Cümlelerin Öğeleri:

yoktu: yüklem

güneş: özne

3. Nihayetsiz mor bir kubbeyi andıran dumanlı gökten / faniliğin geçmiş saatlerini hatırlatır gamlı guguk sesleri / aksediyordu.

Cümlelerin Öğeleri:

aksediyordu: yüklem

faniliğin geçmiş saatlerini hatırlatır gamlı guguk sesleri: özne

nihayetsiz mor bir kubbeyi andıran dumanlı gökten : yer
tamlayıcısı

Kelime Grupları:

aks (i) / et- (yf): birleşik fiil

faniliğin geçmiş saatlerini hatırlatır (s) / gamlı guguk sesleri (i) :
sıfat tamlaması

gamlı (s) / guguk sesleri (i): sıfat tamlaması

guguk (ty) / sesleri (tn): belirtisiz isim tamlaması

faniliğin geçmiş saatlerini (bln) / hatırlatır (y): sıfat-fiil grubu

faniliğin (ty) / geçmiş saatleri (tn): belirtili isim tamlaması

geçmiş (s) / saatler (i): sıfat tamlaması

nihayetsiz mor bir kubbeyi andıran (s) / dumanlı gök (i): sıfat
tamlaması

dumanlı (s) / gök (i): sıfat tamlaması

nihayetsiz mor bir kubbeyi (bln) / andıran (y): sıfat-fiil grubu

nihayetsiz (s) / mor bir kubbe (i): sıfat tamlaması

mor (s) / bir kubbe (i): sıfat tamlaması

bir (s) / kubbe (i): sıfat tamlaması

Sırmalı resmî kavuğunu çıkararak başına mütevazı ibadet külâhını geçirmiş olan ak sakallı bey, تنها odasında seccadesine oturmuş, boynu bükük "Yasin" okurken, dışarıda mahzun ve belirsiz bir yağmur serpeyor, / iç avlunun siyah taşlarındaki taze ve sıcak kanlar üstüne, sahipleri görünmeyen samimî gözyaşları gibi damlıyordu.

(Ömer Seyfettin, Ferman)

Bu metinde iki cümle vardır:

1. Sırmalı resmî kavuğunu çıkararak başına mütevazı ibadet külâhını geçirmiş olan ak sakallı bey, تنها odasında seccadesine oturmuş, boynu bükük "Yasin" okurken / dışarıda / mahzun ve belirsiz bir yağmur / serpeyor(du).

Cümlelerin Öğeleri:

serpeyordu: yüklem

mahzun ve belirsiz bir yağmur: özne

dışarıda: yer tamlayıcısı

sırmalı resmî kavuğunu çıkararak başına mütevazı ibadet külâhını geçirmiş olan ak sakallı bey, تنها odasında seccadesine oturmuş, boynu bükük "Yasin" okurken: zarf

Kelime Grupları:

mahzun ve belirsiz (s) / bir yağmur (i): sıfat tamlaması

bir (s) / yağmur (i): sıfat tamlaması

mahzun / ve / belirsiz: bağlama grubu

sırmalı resmî kavuğunu çıkararak başına mütevazı ibadet külâhını geçirmiş olan ak sakallı bey (ö) / تنها odasında (yt) / seccadesine oturmuş (z) / boynu bükük (z) / "Yasin" (bsn) / okurken: zarf-fiil grubu

boynu (i) / bükük (i): kısaltma grubu

seccadesine (yt) / oturmuş (olarak) (oturup) (y): zarf-fiil grubu

oturmuş (i) / ol- (yf): birleşik fiil

tenha (s) / oda (i): sıfat tamlaması

sırmalı resmî kavuğunu çıkararak başına mütevazı ibadet külâhını geçirmiş olan (s) / ak sakallı bey (i): sıfat tamlaması

ak sakallı (s) / bey (i): sıfat tamlaması

ak (s) / sakallı (i): sıfat tamlaması

sırmalı resmî kavuğunu çıkararak (z) / başına (yt) / mütevazı ibadet külâhını (bln) / geçirmiş olan (y): sıfat-fiil grubu

geçirmiş (i) / ol- (yf): birleşik fiil

mütevazı (s) / ibadet külâhı (i): sıfat tamlaması

ibadet (ty) / külâhı (tn): belirtisiz isim tamlaması

sırmalı resmî kavuğunu (bln) / çıkararak (y): zarf-fiil grubu

sırmalı (s) / resmî kavuk (i): sıfat tamlaması

resmî (s) / kavuk (i): sıfat tamlaması

2. İç avlunun siyah taşlarındaki taze ve sıcak kanlar üstüne, / sahipleri görünmeyen samimî gözyaşları gibi / damlıyordu.

Cümlelerin Öğeleri:

damlıyordu: yüklem

(o, mahzun ve belirsiz bir yağmur): özne

sahipleri görünmeyen samimî gözyaşları gibi: zarf

iç avlunun siyah taşlarındaki taze ve sıcak kanlar üstüne: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

sahipleri görünmeyen samimî gözyaşları (i) / gibi (çe): edat grubu

sahipleri görünmeyen (s) / samimî gözyaşları (i): sıfat tamlaması

samimî (s) / gözyaşları (i): sıfat tamlaması

sahipleri (bln) / görünmeyen (y): sıfat-fiil grubu

iç avlunun siyah taşlarındaki taze ve sıcak kanlar (ty) / üstü (tn) : belirtisiz isim tamlaması

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

iç avlunun siyah taşlarındaki (s) / taze ve sıcak kanlar (i): sıfat tamlaması

taze ve sıcak (s) / kanlar (i): sıfat tamlaması

taze (i) / ve (be) / sıcak (i): bağlama grubu

iç avlunun (ty) / siyah taşları (tn): belirtili isim tamlaması

siyah (s) / taşlar (i): sıfat tamlaması

iç (s) / avlu (i): sıfat tamlaması

-11-

Sahipsiz olan memleketin batması haktır; /

Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır.

(Mehmet Akif Ersoy, Safahat)

Bu beyitte iki cümle vardır:

1. Sahipsiz olan memleketin batması / haktır.

Cümlenin Ögeleri:

haktır: yüklem

sahipsiz olan memleketin batması: özne

Kelime Grupları:

sahipsiz olan memleketin (ty) / batması (tn): belirtili isim tamlaması

sahipsiz olan (s) / memleket (i): sıfat tamlaması

sahipsiz (i) / ol- (yf): birleşik fiil

2. Sen sahip olursan / bu vatan / batmayacaktır.

Cümlenin Ögeleri:

batmayacaktır : yüklem

bu vatan : özne

sen sahip olursan: zarf

Kelime Grupları:

bu (s) / vatan (i): sıfat tamlaması

sen (ö) / sahip olursan (y): zarf-fiil grubu

sahip (i) / ol- (yf): birleşik fiil

-12-

Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın? /

"Gömelim gel seni tarihe" desem, sığmazsın. /

Herc ü merc ettiğin edvara da yetmez o kitap /

Seni ancak ebediyyetler eder istiap.

(Mehmet Akif Ersoy, Safahat)

Bu şiirde dört cümle vardır:

1. Sana dar gelmeyecek makberi / kimler/ kazsın?

Cümlelerin Öğeleri:

kazsın: yüklem

kimler: özne

sana dar gelmeyecek makberi : belirtili nesne

Kelime Grupları:

sana dar gelmeyecek (s) / makber (i): sıfat tamlaması

sana (yt) / dar (z) / gelmeyecek (y): sıfat-fiil grubu

2. "Gömelim gel seni tarihe" desem / sığmazsın.

Cümlelerin Öğeleri:

sığmazsın: yüklem

(sen): özne

"Gömelim gel seni tarihe" desem: zarf

Kelime Grupları:

"Gömelim gel seni tarihe" (bsn) / *desem* (y): zarf-fiil grubu

gömelim (y) / *seni* (bln) / *tarihe* (yt): cümle

gel (y): cümle (Bu cümle, "haydi" anlamında aşınmaya uğramıştır.)

3. Herc ü merc ettiğin edvara da / yetmez / o kitap.

Cümlelerin Öğeleri:

yetmez: yüklem

o kitap: özne

herc ü merc ettiğin edvara da: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

o (s) / *kitap* (i): sıfat tamlaması

herc ü merc ettiğin (s) / *edvar* (i): sıfat tamlaması

herc ü merc (i) / *et-* (yf): birleşik fiil

herc (i) / *ü* (be) / *merc* (i): bağlama grubu

4. Seni / ancak / ebediyetler / eder istiap.

Cümlelerin Öğeleri:

istiap eder: yüklem

ebediyetler: özne

seni: belirtili nesne

ancak: zarf

Kelime Grupları:

istiap (i) / *et-* (yf): birleşik fiil

-13-

**Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var. /
Ulusun / korkma / nasıl böyle bir imanı boğar
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar.**

(Mehmet Akif Ersoy, İstiklâl Marşı)

Bu şiirde dört cümle vardır:

- 1. Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar, /
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim / var.**

Cümlelerin Öğeleri:

var: yüklem

benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim: özne

garbın âfâkını çelik zırhlı duvar sarmışsa: zarf

Kelime Grupları:

benim (ty) / iman dolu göğsüm gibi serhaddim (tn): belirtili isim tamlaması

iman dolu göğsüm gibi (s) / serhad (i): sıfat tamlaması

iman dolu göğsüm (i) / gibi (çe): edat grubu

iman dolu (s) / göğüs (i): sıfat tamlaması

iman (i) / dolu (i): kısaltma grubu

garbın âfâkını (bln) / çelik zırhlı duvar (ö) / sarmışsa (y): zarf-fiil grubu

çelik zırhlı (s) / duvar (i): sıfat tamlaması

çelik (s) / zırhlı (i): sıfat tamlaması

garbın (ty) / âfâkı (tn): belirtili isim tamlaması

2. Ulusun.

Cümlelerin Öğeleri:

ulusun: yüklem

(o): özne

3. Korkma.

Cümlelerin Öğeleri:

korkma: yüklem

(sen): özne

4. Nasıl / böyle bir iman / boğar, / Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar.

Cümlelerin Öğeleri:

boğar: yüklem

medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar: özne

böyle bir iman: belirtili nesne

nasıl: zarf

Kelime Grupları:

medeniyet dediğin (s) / tek dişi kalmış canavar (i): sıfat tamlaması

tek dişi kalmış (s) / canavar (i): sıfat tamlaması

tek dişi (ö) / kalmış (y): sıfat-fiil grubu

tek (s) / dişi (i): sıfat tamlaması

medeniyet (bsn) / dediğin (y): sıfat-fiil grubu

böyle (s) / bir iman (i): sıfat tamlaması

bir (s) / iman (i): sıfat tamlaması

-14 -

Geçmişten adam hisse kaparmış ... / Ne masal şey /

Beş bin senelik kıssa yarım hisse mi verdi ? /

"Tarih'i" "tekerrür" diye tarif ediyorlar; /

Hiç ibret alınsaydı, tekerrür mü ederdi?

(Mehmet Akif Ersoy, Safahat)

ALFABET ÖYRƏTİMİ

Latin Türk Alfabeti	Örnəklər	عرب تۆرک آلفابتی	اؤرنه کله
A – a	Alma	آ – ا	آلما
B – b	Bacı	ب	باجی
C – c	Can	ج	جان
Ç – ç	Çöp	چ	چۆپ
D – d	Dəmir	د	دمیر
E – e	El	ئ	ئل
Ə – ə	Əkin	ا – ه – ه	اکین
F – f	Fidan	ف	فیدان
G – g	Gilas	گ	گیلاس
Ğ – ğ	Yarğış – Alğac	غ	یارغیش – آلفاج
H – h	Haray	ح – ه	هارای – حمید
İ – i	İlan	ای	ایلان
I – ı	İldırım	ئ	ایلدیریم
J – j	Jaket	ژ	ژاکئت
K – k	Kətan	ک	کتان

ALFABET ÖYRƏTİMİ

L – l	Lalə	ل	لاله
M – m	Moz	م	موز
N – n	Nərgiz	ن	نرگیز
O – o	On	و	اون
Ö – ö	Söz	ؤ	سۆز
P – p	Pambıq	پ	پامبیک
Q – q	Qardaş	ق	قارداش
R – r	Raket	ر	راکت
S – s	Su	س – ص – ث	سو – صابین – ثابت
Ş – ş	Şəhryar	ش	شهریار
T – t	Təbriz	ت	تبریز
U – u	Uşaq	اؤ	اوşاق
Ü – ü	Ürək	اۆ	اۆره ک
V – v	Vərzqan	و	ورزقان
X – x	Xanım	خ	خانیم
Y – y	Yapraq	ئ	یاپراق
Z – z	Zaman	ز – ذ – ض – ظ	زمان

Bu şiirde beş cümle vardır:

1. Geçmişten / adam / hisse kaparmış.

Cümlelerin Öğeleri:

hisse kaparmış: yüklem

adam: özne

geçmişten: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

hisse (i) / kap- (f): birleşik fiil

2. Ne masal şey.

Cümlelerin Öğeleri:

ne masal şey: yüklem

(o): özne

Kelime Grupları:

ne masal (s) / şey (i): sıfat tamlaması

ne (s) / masal (i): sıfat tamlaması

3. Beş bin senelik kıssa / yarım hisse mi / verdi?

Cümlelerin Öğeleri:

verdi: yüklem

beş bin senelik kıssa: özne

yarım hisse mi: belirtisiz nesne

Kelime Grupları:

beş bin senelik (s) / kıssa (i): sıfat tamlaması

beş bin (s) / senelik (i): sıfat tamlaması

beş (s) / bin (i): sıfat tamlaması

yarım (s) / hisse (i): sıfat tamlaması

4. Tarihi / "tekerrür " diye / tarif ediyorlar.

Cümlelerin Öğeleri:

tarif ediyorlar: yüklem

(onlar): özne

tarihi: belirtili nesne

"tekerrür" diye: zarf

Kelime Grupları:

tarif (i) / et- (yf): birleşik fiil

tekerrür (i) / diye (çe): edat grubu

5. Hiç / ibret alınsaydı / tekerrür mü ederdi?

Cümlelerin Öğeleri:

tekerrür mü ederdi: yüklem

(o): özne

hiç: zarf

ibret alınsaydı: zarf

Kelime Grupları:

tekerrür (i) / et- (yf): birleşik fiil

ibret (i) / alın- (f): birleşik fiil

-15-

Şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun

Nadir duyabildiği taze bir heyecanla,

Karıştım o gün bu gün bu zavallı çobanla

Bingöl yaylalarının mavi dumanlarına./

Gönlümü yayla yaptım Bingöl çobanlarına.

(Kemalettin Kamu, Bingöl Çobanları)

Bu şiirde iki cümle vardır:

1. Şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun

Nadir duyabildiği taze bir heyecanla /

Karıştım / o gün bu gün / bu zavallı çobanla /

Bingöl yaylalarının mavi dumanlarına.

Cümlelerin Öğeleri:

karıştım: yüklem

(ben): özne

Bingöl yaylalarının mavi dumanlarına: yer tamlayıcısı

bu zavallı çobanla: zarf

o gün bu gün: zarf

şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun nadir duyabildiği taze bir heyecanla: zarf

Kelime Grupları:

Bingöl yaylalarının (ty) / mavi dumanları (tn):belirtili isim tamlaması

mavi (s) / dumanlar (i): sıfat tamlaması

Bingöl (ty) / yaylaları (tn): belirtisiz isim tamlaması

bu (s) /zavallı çoban (i): sıfat tamlaması

zavallı (s) / çoban (i): sıfat tamlaması

o gün (i) / bu gün (i): tekrar grubu

o (s) / gün (i): sıfat tamlaması

bu (s) / gün (i): sıfat tamlaması

şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun nadir duyabildiği (s) / taze bir heyecan (i) : sıfat tamlaması

taze (s) / bir heyecan (i): sıfat tamlaması

bir (s) / heyecan (i): sıfat tamlaması

şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun (ty) / nadir duyabildiği (tn): belirtili isim tamlaması

nadir (z) / duyabildiği (y): sıfat-fiil grubu

duya (f) / bil- (yf): birleşik fiil

şehrin uğultusundan usanmış (s) / ruh (i): sıfat tamlaması

şehrin uğultusundan (yt) / usanmış (y): sıfat-fiil grubu

şehrin (ty) / uğultusu (tn): belirtili isim tamlaması

2. Gönlümü / yayla yaptım / Bingöl çobanlarına.

Cümlelerin Öğeleri:

yayla yaptım: yüklem

(ben): özne

gönlümü: belirtili nesne

Bingöl çobanlarına: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

yayla (i) / yap -(yf): birleşik fiil

Bingöl (ty) / çobanları (tn): belirtisiz isim tamlaması

-16-

İstanbul'da çok zaman yaşamış, yaşadıkça birçok semtleri sevmiş, sevdikçe onları zamanın derinliğine doğru enine boyuna öğrenmiş bir insan, yaşı ilerledikçe, öğrendikleriyle o kadar dolar / ki /bu şehrin sonu gelmez güzellikleri olduğuna inanır.

(Yahya Kemal Beyatlı, Aziz İstanbul)

Bu metinde "ki" edatı ile bağlanmış iki cümle vardır:

1. **İstanbul'da çok zaman yaşamış, yaşadıkça birçok semtleri sevmiş, sevdikçe onları zamanın derinliğine doğru enine boyuna öğrenmiş bir insan / yaşı ilerledikçe / öğrendikleriyle / o kadar / dolar.**

Cümlelerin Öğeleri:

dolar: yüklem

İstanbul'da çok zaman yaşamış, yaşadıkça birçok semtleri sevmiş, sevdikçe onları zamanın derinliğine doğru enine boyuna öğrenmiş bir insan: özne

yaşı ilerledikçe: zarf

öğrendikleriyle: zarf

o kadar: zarf

Kelime Grupları:

İstanbul'da çok zaman yaşamış (s) / yaşadıkça birçok semtleri sevmiş (s) / sevdikçe onları zamanın derinliğine doğru enine boyuna öğrenmiş (s) / bir insan (i): sıfat tamlaması

bir (s) / insan (i): sıfat tamlaması

İstanbul'da (yt) / çok zaman (z) / yaşamış (y): sıfat-fiil grubu

çok (s) / zaman (i): sıfat tamlaması

yaşadıkça (z) / birçok semtleri (bln) / sevmiş (y): sıfat-fiil grubu

birçok (s) / semtler (i): sıfat tamlaması

sevdikçe (z) / onları (bln) / zamanın derinliğine doğru (z) / enine boyuna (z) / öğrenmiş (y): sıfat-fiil grubu

zamanın derinliğine (i) / doğru (çe): edat grubu

zamanın (ty) / derinliği (tn): belirtili isim tamlaması

enine (i) / boyuna (i): tekrar grubu

yaşı (ö) / ilerledikçe (y): zarf-fiil grubu

o (i) / kadar (çe): edat grubu

2. Bu şehrin sonu gelmez güzellikleri olduğuna / inanır.

Cümlelerin Öğeleri:

inanır: yüklem

(o): özne

bu şehrin sonu gelmez güzellikleri olduğuna: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

bu şehrin sonu gelmez güzellikleri (ty) / olduğu (tn): belirtisiz isim tamlaması

bu şehrin (ty) / sonu gelmez güzellikleri (tn): belirtili isim tamlaması

sonu gelmez (s) / güzellikler (i): sıfat tamlaması

sonu (ö) / gelmez (y): sıfat-fiil grubu

bu (s) / şehir (i): sıfat tamlaması

-17-

**Ulu mabed! Seni ancak bu sabah anlıyorum;/
Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrurum;/
Bir zaman hendeseden abide zannettimdi;/
Kubben altında bu cumhura bakarken şimdi,
Senelerden beri rüyada görüp özlediğim
Cedlerin mağfiret iklimine girmiş gibiyim.**

(Yahya Kemal Beyatlı, Süleymaniye'de Bayram Sabahı)

Bu şiirde dört cümle vardır. "*ulu mabed*" sıfat tamlaması, bu dört cümlelerin yüklemine bağlı olmayan bir "*cümle dışı öge*"dir:

1. Seni / ancak / bu sabah / anlıyorum.

Cümlelerin Öğeleri:

anlıyorum: yüklem

*(ben):*özne

seni: belirtili nesne

ancak: zarf

bu sabah: zarf

Kelime Grupları:

bu (s) / sabah (i): sıfat tamlaması

2. Ben de / bir vârisin olmakla / bugün / mağrurum.

Cümlelerin Öğeleri:

mağrurum: yüklem

ben de: özne

bugün: zarf

bir vârisin olmakla: zarf

Kelime Grupları:

bir vârisin (i) / ol- (yf): birleşik fiil

bir (s) / vâris (i): sıfat tamlaması

3. Bir zaman / hendeseden abide / zannettimdi.

Cümlelerin Öğeleri:

zannettimdi: yüklem

(ben): özne

hendeseden abide: zarf

bir zaman: zarf

Kelime Grupları:

zann (i) / et- (yf): birleşik fiil

hendeseden (s) / abide (i): sıfat tamlaması

bir (s) / zaman (i): sıfat tamlaması

**4. Kubben altında bu cumhura bakarken şimdi, /
Senelerden beri rüyada görüp özlediğim
Cedlerin mağfiret iklimine girmiş gibiyim.**

Cümlelerin Öğeleri:

*senelerden beri rüyada görüp özlediğim cedlerin mağfiret iklimine
girmiş gibiyim*: yüklem

(ben): özne

kubben altında bu cumhura bakarken şimdi: zarf

Kelime Grupları:

*senelerden beri rüyada görüp özlediğim cedlerin mağfiret iklimine
girmiş (i) / gibi (çe)*: edat grubu

senelerden beri rüyada görüp özlediğim cedlerin mağfiret iklimine (yt) / *girmiş* (y): sıfat-fiil grubu

senelerden beri rüyada görüp özlediğim cedlerin (ty) / *mağfiret iklimi* (tn): belirtili isim tamlaması

mağfiret (ty) / *iklimi* (tn): belirtisiz isim tamlaması

senelerden beri rüyada görüp özlediğim (s) / *cedler* (i): sıfat tamlaması

senelerden beri (z) / *rüyada görüp* (z) / *özlediğim* (y): sıfat-fiil grubu

rüyada (yt) / *görüp* (y): zarf-fiil grubu

senelerden (i) / *beri* (çe): edat grubu

şimdi (z) / *kubben altında* (yt) / *bu cumhura* (yt) / *bakarken* (y): zarf-fiil grubu

bu (s) / *cumhur* (i): sıfat tamlaması

kubben (ty) / *altı* (tn): belirtisiz isim tamlaması

-18-

**Bir lâhzada bir pancur açılmış gibi yazdan
Bir bestenin engin sesi yükseldi Boğaz'dan. /
Coşmuş gene bir aşkın uzak hatırasıyla /
Aksetti uyanmış tepelerden sırasıyla, /
Dağ dağ o güzel ses bütün etrafı gezindi; /
Görmüş ve geçirmiş denizin kalbine sindi.**

(Yahya Kemal Beyatlı , Ses)

Bu şiirde beş cümle vardır:

1. **Bir lâhzada / bir pancur açılmış gibi yazdan /
Bir bestenin engin sesi / yükseldi / Boğaz'dan.**

Cümlelerin Öğeleri:

yükseldi: yüklem

bir bestenin engin sesi: özne

Boğaz'dan: yer tamlayıcısı

bir lâhzada: zarf

yazdan bir pancur açılmış gibi: zarf

Kelime Grupları:

bir bestenin (ty) / engin sesi (tn): belirtili isim tamlaması

engin (s) / ses (i): sıfat tamlaması

bir (s) / beste (i): sıfat tamlaması

bir (s) / lâhza (i): sıfat tamlaması

yazdan bir pancur açılmış (i) / gibi (çe): edat grubu

yazdan (yt) / bir pancur (ö) / açılmış (y): sıfat-fiil grubu

bir (s) / pancur (i): sıfat tamlaması

2. Coşmuş / gene / bir aşkın uzak hatırasıyla.

Cümlelerin Öğeleri:

coşmuş: yüklem

(*o, bir bestenin engin sesi*): özne

gene: zarf

bir aşkın uzak hatırasıyla: zarf

Kelime Grupları:

bir aşkın (ty) / uzak hatırası (tn): belirtili isim tamlaması

uzak (s) / hatıra (i): sıfat tamlaması

bir (s) / aşk (i): sıfat tamlaması

3. Aksetti / uyanmış tepelerden / sırasıyla.

Cümlelerin Öğeleri:

aksetti: yüklem

(*o, bir bestenin engin sesi*): özne

uyanmış tepelerden: yer tamlayıcısı

sırasıyla: zarf

Kelime Grupları:

aks (i) / et- (yf): birleşik fiil

uyanmış (s) / tepeler (i): sıfat tamlaması

4. Dağ dağ / o güzel ses / bütün etrafı / gezindi.

Cümlelerin Öğeleri:

gezindi: yüklem

o güzel ses: özne

bütün etrafı: belirtili nesne

dağ dağ: zarf

Kelime Grupları:

o (s) / güzel ses (i): sıfat tamlaması

güzel (s) / ses (i): sıfat tamlaması

bütün (s) / etraf (i): sıfat tamlaması

dağ (i) / dağ (i): tekrar grubu

5. Görmüş ve geçirmiş denizin kalbine / sindi.

Cümlelerin Öğeleri:

sindi: yüklem

(o, o güzel ses): özne

gene: zarf

görmüş ve geçirmiş denizin kalbine: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

görmüş ve geçirmiş denizin (ty) / kalbi (tn): belirtili isim tamlaması

görmüş ve geçirmiş (s) / deniz (i): sıfat tamlaması

görmüş (i) / ve (be) / geçirmiş (i): bağlama grubu

-19-

Milliyetimizin en büyük abidesi olan Süleymaniye’de kaderin her cihetten mehib ve güzel tecellisini görmemek muhaldir. / Mimarı Sinan gibi bir dâhi, kemal yaşında olmasaydı, bu eser vücut bulmazdı, / lâkin banisi Süleyman gibi fatih ve zengin bir padişah, o mimara, bir şaheser yaratmanın hudutsuz imkânlarını vermeseydi, bu eser gene vücut bulmazdı.

(Yahya Kemal Beyatlı, Aziz İstanbul)

Bu metinde üç cümle vardır:

1. Milliyetimizin en büyük abidesi olan Süleymaniye’de kaderin her cihetten mehib ve güzel tecellisini görmemek / muhaldir.

Cümlelerin Öğeleri:

muhaldir: yüklem

milliyetimizin en büyük abidesi olan Süleymaniye’de kaderin her cihetten mehib ve güzel tecellisini görmemek: özne

Kelime Grupları:

milliyetimizin en büyük abidesi olan Süleymaniye’de (yt) / *kaderin her cihetten mehib ve güzel tecellisini* (bln) / *görmemek* (y): isim-fiil grubu

kaderin (ty) / *her cihetten mehib ve güzel tecellisi* (tn): belirtili isim tamlaması

her cihetten mehib ve güzel (s) / *tecelli* (i): sıfat tamlaması

her cihetten (s) / *mehib ve güzel* (i): sıfat tamlaması

mehib (i) / *ve* (be) / *güzel* (i): bağlama grubu

her (i) / *cihetten* (çe): edat grubu

milliyetimizin en büyük abidesi olan (s) / *Süleymaniye* (i): sıfat tamlaması

milliyetimizin en büyük abidesi (i) / *ol-* (yf): birleşik fiil

milliyetimizin (ty) / en büyük abidesi (tn): belirtili isim tamlaması

en büyük (s) / abide (i): sıfat tamlaması

en (s) / büyük (i): sıfat tamlaması

2. Mimarı Sinan gibi bir dâhi, kemal yaşında olmasaydı, / bu eser / vücut bulmazdı.

Cümlelerin Öğeleri:

vücut bulmazdı: yüklem

bu eser: özne

mimar Sinan gibi bir dâhi, kemal yaşında olmasaydı: zarf

Kelime Grupları:

vücut (i) / bul- (f): birleşik fiil

bu (s) / eser (i): sıfat tamlaması

mimar Sinan gibi bir dâhi (ö) / kemal yaşında olmasaydı (y): zarf-fiil grubu

kemal yaşında (i) / ol- (yf): birleşik fiil

kemal (ty) / yaşı (tn): belirtisiz isim tamlaması

mimar (olan) (s) / Sinan gibi bir dâhi (i): sıfat tamlaması

Sinan gibi (s) / bir dâhi (i): sıfat tamlaması

bir (s) / dâhi (i): sıfat tamlaması

Sinan (i) / gibi (çe): edat grubu

3. Lâkin / banisi Süleyman gibi fatih ve zengin bir padişah, o mimara, bir şaheser yaratmanın hudutsuz imkânlarını vermedi, / bu eser / gene / vücut bulmazdı.

Cümlelerin Öğeleri:

vücut bulmazdı: yüklem

bu eser: özne

gene: zarf

banisi Süleyman gibi fatih ve zengin bir padişah, o mimara, bir şaheser yaratmanın hudutsuz imkânlarını vermeseydi: zarf

lâkin: cümle dışı öge (bağlama edatı)

Kelime Grupları:

vücut (i) / bul- (f): birleşik fiil

bu (s) / eser (i): sıfat tamlaması

banisi Süleyman gibi fatih ve zengin bir padişah (ö) / o mimara (yt) / bir şaheser yaratmanın hudutsuz imkânlarını (bln) / vermeseydi (y): zarf-fiil grubu

bir şaheser yaratmanın (ty) / hudutsuz imkânları (tn): belirtili isim tamlaması

hudutsuz (s) / imkânlar (i): sıfat tamlaması

bir şaheser (bsn) / yaratma (y): isim-fiil grubu

o (s) / mimar (i): sıfat tamlaması

banisi (olan) (s) / Süleyman gibi fatih ve zengin bir padişah (i): sıfat tamlaması

Süleyman gibi (s) / fatih ve zengin bir padişah (i): sıfat tamlaması

fatih ve zengin (s) / bir padişah (i): sıfat tamlaması

bir (s) / padişah (i): sıfat tamlaması

fatih (i) / ve (be) / zengin (i): bağlama grubu

Süleyman (i) / gibi (çe): edat grubu

-20-

Mümtaz, / bu bakışları, kucaklaşma hıçkırıklarına benzeyen gülüşleri, gece gündüz beraberinde taşırdı. / Onlar her yerde karşısında idiler. / Onun ruhu, Nuran'ın bakışlarının yorulmaz dalgıcıydı

(Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur)

Bu metinde üç cümle vardır:

1. **Mümtaz, / bu bakışları, / kucaklaşma hıçkırıklarına benzeyen gülüşleri, / gece gündüz / beraberinde / taşırdı.**

Cümlelerin Öğeleri:

taşırdı: yüklem

Mümtaz: özne

bu bakışları: belirtili nesne

kucaklaşma hıçkırıklarına benzeyen gülüşleri: belirtili nesne

gece gündüz: zarf

beraberinde: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

bu (s) / bakışlar (i): sıfat tamlaması

kucaklaşma hıçkırıklarına benzeyen (s) / gülüşler (i):
tamlaması

kucaklaşma hıçkırıklarına (yt) / benzeyen (y): sıfat-fiil grubu

kucaklaşma (ty) / hıçkırıkları (tn): belirtisiz isim tamlaması

gece (i) / gündüz (i): tekrar grubu

2. Onlar / her yerde / karşısında idiler.

Cümlelerin Öğeleri:

karşısında idiler: yüklem

onlar: özne

her yerde: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

her (s) / yer (i): sıfat tamlaması

3. Onun ruhu / Nuran'ın bakışlarının yorulmaz dalgıcıydı.

Cümlelerin Öğeleri:

Nuran'ın bakışlarının yorulmaz dalgıcıydı: yüklem

onun ruhu: özne

Kelime Grupları:

Nuran'ın bakışlarının (ty) / yorulmaz dalgıcı (tn) : belirtili isim tamlaması

yorulmaz (s) / dalgıç (i): sıfat tamlaması

Nuran'ın (ty) / bakışları (tn): belirtili isim tamlaması

onun (ty) / ruhu (tn): belirtili isim tamlaması

-21-

Ölümün zaferinin yanı başında / imkânsız bir kışın kasıp kavurduğu bir bahçede / buzların kilidi çözülür çözülmez başlayan o acaip baharlar gibi / yavaş yavaş / hayatın türküsü / yükseliyordu.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir)

Cümlelerin Öğeleri:

yükseliyordu: yüklem

hayatın türküsü: özne

yavaş yavaş: zarf

buzların kilidi çözülür çözülmez başlayan o acaip baharlar gibi: zarf

imkânsız bir kışın kasıp kavurduğu bir bahçede: yer tamlayıcısı

ölümün zaferinin yanı başında: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

hayatın (ty) / türküsü (i): belirtili isim tamlaması

yavaş (i) /yavaş(i): tekrar grubu

buzların kilidi çözülür çözülmez başlayan o acaip baharlar (i) / gibi (çe): edat grubu

buzların kilidi çözülür çözülmez başlayan (s) / o acaip baharlar (i): sıfat tamlaması

o (s) / acaip baharlar (i): sıfat tamlaması

acaip (s) / baharlar (i): sıfat tamlaması

buzların kilidi çözülür çözülmez (z) / başlayan (y): sıfat-fiil grubu

buzların kilidi (ö) / çözülür çözülmez (y): zarf-fiil grubu

çözülür (i) / çözülmez (i): tekrar grubu

buzların (ty) / kilidi (tn): belirtili isim tamlaması

imkânsız bir kışın kasıp kavurduğu (s) / bir bahçe (i): sıfat tamlaması

bir (s) / bahçe (i): sıfat tamlaması

imkânsız bir kışın (ty) / kasıp kavurduğu (tn): belirtili isim tamlaması

kasıp (f) / kavur- (f): tekrar grubu

imkânsız (s) / bir kış (i): sıfat tamlaması

bir (s) / kış (i): sıfat tamlaması

ölümün zaferinin (ty) / yanı başı (tn): belirtili isim tamlaması

ölümün (ty) / zaferi (tn): belirtili isim tamlaması

-22-

Bu ince tebessüm, bu eski mabedin içinde bir akşam üstü taze bir gül gibi parıldamıştı / ve / ben onu seyrederken etrafımdaki havanın birdenbire bir yıldız doğmuş gibi altın akislerle perde perde aydınlandığını, bir fikre çok benzeyen bir musikî ile dolduğunu hissetmiştim.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir)

Bu metinde “ve” ile bağlanmış iki cümle vardır:

1. Bu ince tebessüm, / bu eski mabedin içinde / bir akşam üstü / taze bir gül gibi / parıldamıştı.

Cümlelerin Öğeleri:

parıldamıştı: yüklem

bu ince tebessüm: özne

bu eski mabedin içinde: yer tamlayıcısı

bir akşam üstü: zarf

taze bir gül gibi: zarf

Kelime Grupları:

bu (s) / ince tebessüm (i): sıfat tamlaması
ince (s) / tebessüm (i): sıfat tamlaması
bu eski mabedin (ty) / içi (tn): belirtili isim tamlaması
bu (s) / eski mabet (i): sıfat tamlaması
eski (s) / mabet (i): sıfat tamlaması
bir (s) / akşam üstü (i): sıfat tamlaması
akşam (ty) / üstü (tn): belirtisiz isim tamlaması
taze bir gül (i) / gibi (çe): edat grubu
taze (s) / bir gül (i): sıfat tamlaması
bir (s) / gül (i): sıfat tamlaması

2. Ben / onu seyrederken / etrafımdaki havanın birdenbire bir yıldız doğmuş gibi altın akislerle perde perde aydınlandığını, / bir fikre çok benzeyen bir musikî ile dolduğunu / hissetmiştim.

Cümlelerin Öğeleri:

hissetmiştim: yüklem
ben: özne
onu seyrederken: zarf
etrafımdaki havanın birdenbire bir yıldız doğmuş gibi altın akislerle perde perde aydınlandığını: belirtili nesne
bir fikre çok benzeyen bir musikî ile dolduğunu: belirtili nesne

Kelime Grupları:

hiss (i) / et- (yf): birleşik fiil
onu (bln) / seyrederken (y): zarf-fiil grubu
seyr (i) / et- (yf): birleşik fiil
etrafımdaki havanın (ty) / birdenbire bir yıldız doğmuş gibi altın akislerle perde perde aydınlandığı (tn): belirtili isim tamlaması
etrafımdaki (s) / hava (i): sıfat tamlaması
birdenbire (z) / bir yıldız doğmuş gibi (z) / altın akislerle (z) / perde perde (z) / aydınlandığı (y): sıfat-fiil grubu

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

bir yıldız doğmuş (i) / gibi (çe): edat grubu
bir yıldız (ö) / doğmuş (y): sıfat-fiil grubu
bir (s) / yıldız (i): sıfat tamlaması
altın (s) / akisler (i): sıfat tamlaması
perde (i) / perde (i): tekrar grubu
bir fikre çok benzeyen bir musikî ile (z) / dolduğu (y): sıfat-fiil grubu
bir fikre çok benzeyen bir musikî (i) / ile (çe): edat grubu
bir fikre çok benzeyen (s) / bir musikî (i): sıfat tamlaması
bir (s) / musikî (i): sıfat tamlaması
bir fikre (yt) / çok (z) / benzeyen (y): sıfat-fiil grubu
bir (s) / fikir (i): sıfat tamlaması

-23-

Medeniyet, usulle yapılan ve taklit vasıtasıyla bir millettten diğer millete geçen mefhumların ve tekniklerin mecmuudur. / Hars ise hem usulle yapılmayan, hem de taklitle başka milletlerden alınmayan duygulardır.

(Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları)

Bu metinde iki cümle vardır:

- 1. Medeniyet, / usulle yapılan ve taklit vasıtasıyla bir millettten diğer millete geçen mefhumların ve tekniklerin mecmuudur.**

Cümlelerin Öğeleri:

usulle yapılan ve taklit vasıtasıyla bir millettten diğer millete geçen mefhumların ve tekniklerin mecmuudur: yüklem
medeniyet : özne

Kelime Grupları:

usulle yapılan ve taklit vasıtasıyla bir millettten diğer millete geçen mefhumların ve tekniklerin (ty) / mecmuu (tn): belirtili isim tamlaması

usulle yapılan ve taklit vasıtasıyla bir milletten diğer millete geçen (s) / mefhumlar ve teknikler (i): sıfat tamlaması

mefhumlar (i) / ve (be) / teknikler (i): bağlama grubu

usulle yapılan (i) / ve (be) / taklit vasıtasıyla bir milletten diğer millete geçen (i): bağlama grubu

usulle (z) / yapılan (y): sıfat-fiil grubu

taklit vasıtasıyla (z) / bir milletten (yt) / diğer millete (yt) / geçen (y): sıfat-fiil grubu

taklit (i) / vasıtasıyla (çe): edat grubu

bir (s) / millet (i): sıfat tamlaması

diğer (s) / millet (i): sıfat tamlaması

2. Hars ise / hem usulle yapılmayan, hem de taklitle başka milletlerden alınmayan duygulardır.

Cümlelerin Öğeleri:

hem usulle yapılmayan, hem de taklitle başka milletlerden alınmayan duygulardır: yüklem

hars ise: özne

Kelime Grupları:

hem usulle yapılmayan, hem de taklitle başka milletlerden alınmayan (s) / duygular (i): sıfat tamlaması

hem (be) / usulle yapılmayan (i) / hem de (be) / taklitle başka milletlerden alınmayan (i): bağlama grubu

usulle (z) / yapılmayan (y): sıfat-fiil grubu

taklitle (z) / başka milletlerden (yt) / alınmayan (y): sıfat-fiil grubu

başka (s) / milletler (i): sıfat tamlaması

Ey gamlı ülke, taşın toprağın ne bitmez bir sabır ve mukavemet hazinesidir. / İnsan, senin göğsünde ya destanî bir

kahramanlığa erer / veyahut / en ilâhî mizaçlı velilerin feragat ve mahviyet derecesine varır.

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban

Bu metinde üç cümle vardır:

1. Ey gamlı ülke / taşın toprağın / ne bitmez bir sabır ve mukavemet hazinesidir.

Cümlelerin Öğeleri:

ne bitmez bir sabır ve mukavemet hazinesidir: yüklem

taşın toprağın: özne

ey gamlı ülke: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

ne bitmez (s) / bir sabır ve mukavemet hazinesi (i): sıfat tamlaması

bir (s) / sabır ve mukavemet hazinesi (i): sıfat tamlaması

sabır ve mukavemet (ty) / hazinesi (tn): belirtili isim tamlaması

sabır (i) / ve (be) / mukavemet (i): bağlama grubu

ne (z) / bitmez (y): sıfat-fiil grubu

taşın (i) / toprağın (i): tekrar grubu

ey (ü) / gamlı ülke (i): ünlem grubu

gamlı (s) / ülke (i): sıfat tamlaması

2. İnsan / senin göğsünde / ya / destanî bir kahramanlığa / erer.

Cümlelerin Öğeleri:

erer: yüklem

insan: özne

senin göğsünde: yer tamlayıcısı

destanî bir kahramanlığa: yer tamlayıcısı

ya: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

senin (ty) / göğsün (tn): belirtili isim tamlaması

destanî (s) / bir kahramanlık (i): sıfat tamlaması

bir (s) / kahramanlık (i): sıfat tamlaması

3. En ilâhî mizaçlı velilerin feragat ve mahviyet derecesine / varır.

Cümlelerin Öğeleri:

varır: yüklem

(o, insan): özne

en ilâhî mizaçlı velilerin feragat ve mahviyet derecesine: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

en ilâhî mizaçlı velilerin (ty) / feragat ve mahviyet derecesi (tn): belirtili isim tamlaması

feragat ve mahviyet (ty) / derecesi (tn): belirtisiz isim tamlaması

feragat (i) / ve (be) / mahviyet (i): bağlama grubu

en ilâhî mizaçlı (s) / veliler (i): sıfat tamlaması

en ilâhî (s) / mizaçlı (i): sıfat tamlaması

en (s) / ilâhî (i): sıfat tamlaması

-25-

Yunus Emre, yeni vatan coğrafyasının topraktan yükselen bütün güzel seslerini Türk halk diliyle birleştirmiş, / Anadolu Türkçesine o çağlara kadar hiçbir Türkçede görülmemiş bir musikî işlemiştir.

(Nihat Sami Banarlı, Türkçenin Sırları)

Bu metinde iki cümle vardır:

1. Yunus Emre / yeni vatan coğrafyasının topraktan yükselen bütün güzel seslerini / Türk halk diliyle / birleştirmiş(tir).

Cümlelerin Öğeleri:

birleştirmiş(tir): yüklem

Yunus Emre: özne

yeni vatan coğrafyasının topraktan yükselen bütün güzel seslerini: belirtili nesne

Türk halk diliyle: zarf

Kelime Grupları:

Yunus Emre : birleşik isim

yeni vatan coğrafyasının (ty) / topraktan yükselen bütün güzel sesleri (tn): belirtili isim tamlaması

topraktan yükselen (s) / bütün güzel sesler (i): sıfat tamlaması

bütün (s) / güzel sesler (i): sıfat tamlaması

güzel (s) / sesler (i): sıfat tamlaması

topraktan (yt) / yükselen (y): sıfat-fiil grubu

yeni (s) / vatan coğrafyası (i): sıfat tamlaması

vatan (ty) / coğrafyası (tn) : belirtisiz isim tamlaması

Türk (ty) / halk dili (tn): belirtisiz isim tamlaması

halk (ty) / dili (tn): belirtisiz isim tamlaması

2. Anadolu Türkçesine / o çağlara kadar hiçbir Türkçede görülmemiş bir musikî / işlemiştir.

Cümlelerin Öğeleri:

işlemiştir: yüklem

(o , Yunus Emre): özne

o çağlara kadar hiçbir Türkçede görülmemiş bir musikî: belirtisiz nesne

Anadolu Türkçesine: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

o çağlara kadar hiçbir Türkçede görülmemiş (s) / bir musikî (i): sıfat tamlaması

bir (s) / musikî (i): sıfat tamlaması

o çağlara kadar (z) / hiçbir Türkçede (yt) / görülmemiş (y): sıfat-fiil grubu

hiçbir (s) / Türkçe (i): sıfat tamlaması

o çağlara (i) / kadar (çe): edat grubu

o (s) / çağlar (i): sıfat tamlaması

Anadolu (ty) / Türkçesi (tn): belirtisiz isim tamlaması

-26-

**Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolu'muz, /
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun... / Ayrılıyor yolumuz.**

(Faruk Nafiz Çamlıbel, Sanat)

Bu şiirde üç cümle vardır:

1. Başka sanat / bilmeyiz, / karşımızda dururken

Yazılmamış bir destan gibi Anadolu'muz.

Cümlelerin Öğeleri:

bilmeyiz: yüklem

(biz): özne

başka sanat: belirtisiz nesne

Anadolu'muz yazılmamış bir destan gibi karşımızda dururken: zarf

Kelime Grupları:

başka (s) / sanat (i): sıfat tamlaması

*Anadolu'muz (ö) / yazılmamış bir destan gibi (z) / karşımızda (yt) /
dururken (y):* zarf-fiil grubu

yazılmamış bir destan (i) / gibi (çe): edat grubu

yazılmamış (s) / bir destan (i): sıfat tamlaması

bir (s) / destan (i): sıfat tamlaması

**2. Arkadaş, / biz bu yolda türküler tuttururken / Sana / uğurlar
olsun.**

Cümlelerin Öğeleri:

uğurlar olsun: yüklem

sana: yer tamlayıcısı

biz bu yolda türküler tuttururken: zarf

arkadaş: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

uğurlar (i) / ol- (yf): birleşik fiil

biz (ö) / bu yolda (z) / türküler tuttururken (y): zarf-fiil grubu

türküler (i) / tuttur- (f): birleşik fiil

bu (s) / yol (i): sıfat tamlaması

3. Ayrılıyor / yolumuz.

Cümlelerin Öğeleri:

ayrılıyor: yüklem

yolumuz: özne

-27-

Serpilmeye başladı bir yağmur ince ince, /
Son yokuş noktasından düzlüğe çevrilince
Nihayetsiz bir ova ağarttı benzimizi, /
Yollar bir şerit gibi ufka bağladı bizi.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, Han Duvarları)

Bu şiirde üç cümle vardır:

1. Serpilmeye başladı / bir yağmur / ince ince.

Cümlelerin Öğeleri:

serpilmeye başladı: yüklem

bir yağmur: özne

ince ince: zarf

Kelime Grupları:

serpilmeye (i) / başla- (yf): birleşik fiil

bir (s) / yağmur (i): sıfat tamlaması

ince (i) / ince (i): tekrar grubu

2. Son yokuş noktasından düzlüğe çevrilince /

Nihayetsiz bir ova / ağarttı / benzimizi.

Cümlelerin Öğeleri:

ağarttı: yüklem

nihayetsiz bir ova: özne

benzimizi: belirtili nesne

son yokuş noktasından düzlüğe çevrilince: zarf

Kelime Grupları:

nihayetsiz (s) / bir ova (i): sıfat tamlaması

bir (s) / ova (i): sıfat tamlaması

son yokuş noktasından (yt) / düzlüğe (yt) / çevrilince (y): zarf-fiil grubu

son (s) / yokuş noktası (i): sıfat tamlaması

yokuş (ty) / noktası (tn): belirtisiz isim tamlaması

3. Yollar / bir şerit gibi / ufka / bağladı / bizi.

Cümlelerin Öğeleri:

bağladı: yüklem

yollar: özne

bizi: belirtili nesne

bir şerit gibi: zarf

ufka: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

bir şerit (i) / gibi (çe): edat grubu

bir (s) / şerit (i): sıfat tamlaması

-28-

Küçük Ağa'nın bir şey düşündüğü yoktu. / Hiçbir şey düşünmüyor / fakat atın başını devamlı olarak Akşehir'e doğru çeviriyordu. / Köye döndüğü zaman Recep'i o nasıl beklemişse onu da öyle bekliyorlardı. / Çakırsaraylı:

– Meraklandırınız bizi ağam, dedi. /

– Meraklanacak ne var bunda? / Sevinecek çok şey var.

(Tarık Buğra, Küçük Ağa)

Bu metinde yedi cümle vardır:

1. Küçük Ağa'nın bir şey düşündüğü / yoktu.

Cümlelerin Öğeleri:

yoktu: yüklem

Küçük Ağa'nın bir şey düşündüğü: özne

Kelime Grupları:

Küçük Ağa'nın (ty) / bir şey düşündüğü (tn) : belirtili isim tamlaması

bir şey (bsn) / düşündüğü (y): sıfat-fiil grubu

bir (s) / şey (i): sıfat tamlaması

Küçük Ağa: birleşik isim (Bu kelime grubu, aslında bir sıfat tamlamasıdır. Fakat burada, bir şahsın adı olarak özel bir anlam kazanmıştır.)

2. Hiçbir şey / düşünmüyor(du).

Cümlelerin Öğeleri:

düşünmüyor(du): yüklem

(o, Küçük Ağa):özne

hiçbir şey: belirtisiz nesne

Kelime Grupları:

hiçbir (s) / şey (i): sıfat tamlaması

hiç (s) / bir (i): sıfat tamlaması

3. Fakat / atın başını / devamlı olarak / Akşehir'e doğru / çeviriyordu.

Cümlelerin Öğeleri:

çeviriyordu: yüklem

(o,Küçük Ağa): özne

atın başını: belirtili nesne

Akşehir'e doğru: zarf

devamlı olarak: zarf

fakat: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

atın (ty) / başı (tn): belirtili isim tamlaması

Akşehir'e (i) / doğru (çe): edat grubu

devamlı (i) / ol- (yf): birleşik fiil

4. Köye döndüğü zaman / Recep'i o nasıl beklemişse / onu da / öyle / bekliyorlardı.

Cümlelerin Öğeleri:

bekliyorlardı: yüklem

(onlar): özne

onu da: belirtili nesne

öyle: zarf

köye döndüğü zaman: zarf

Recep'i o nasıl beklemişse: zarf

Kelime Grupları:

köye döndüğü (s) / zaman (i): sıfat tamlaması

köye (yt) / döndüğü (y): sıfat-fiil grubu

Recep'i (bln) / o (ö) / nasıl (z) / beklemişse (y): zarf-fiil grubu

5. Çakırsaraylı / “Meraklandırınız bizi ağam” / dedi.

Cümlelerin Öğeleri:

dedi: yüklem

Çakırsaraylı: özne

Meraklandırınız bizi ağam: belirtisiz nesne

Kelime Grupları:

Meraklandirdiniz (y) / bizi (bln) / ağam (cdö): cümle

6. Meraklanacak ne / var / bunda?**Cümlelerin Ögeleri:**

var: yüklem

meraklanacak ne: özne

bunda: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

meraklanacak (s) / ne (i): sıfat tamlaması

7. Sevinecek çok şey / var.**Cümlelerin Ögeleri:**

var: yüklem

sevinecek çok şey: özne

Kelime Grupları:

sevinecek (s) / çok şey (i): sıfat tamlaması

çok (s) / şey (i): sıfat tamlaması

-29-

**Bu vatan toprağın kara bağrında
Sıra dağlar gibi duranlarındır, /
Bir tarih boyunca onun uğrunda
Kendini tarihe verenlerindir.**

(Orhan Şaik Gökyay, Bu Vatan Kimin?)

Bu şiirde iki cümle vardır:

- 1. Bu vatan / toprağın kara bağrında
Sıra dağlar gibi duranlarındır.**

Cümlelerin Öğeleri:

toprağın kara bağrında sıra dağlar gibi duranlarındır: yüklem

bu vatan: özne

Kelime Grupları:

toprağın kara bağrında (yt) / sıra dağlar gibi (z) / duranlar (y): sıfat-fiil grubu

sıra dağlar (i) / gibi (çe): edat grubu

sıra (s) / dağlar (i): sıfat tamlaması

toprağın (ty) / kara bağı (tn) : belirtili isim tamlaması

kara (s) / bağı (tn): sıfat tamlaması

bu (s) / vatan (i): sıfat tamlaması

- 2. Bir tarih boyunca onun uğrunda**

Kendini tarihe verenlerindir.

Cümlelerin Öğeleri:

bir tarih boyunca onun uğrunda kendini tarihe verenlerindir: yüklem

(o, bu vatan): özne

Kelime Grupları:

bir tarih boyunca (z) / onun uğrunda (z) / kendini (bln) / tarihe (yt) / verenler (y): sıfat-fiil grubu

bir tarih (i) / boyunca (çe): edat grubu

bir (s) / tarih (i): sıfat tamlaması

onun (i) / uğrunda (çe): edat grubu

-30-

Ferit kalemi alırken, bu son tesadüfün lise filozofunu hiç hayrete düşürmediğini gördü / ve / hem zekânın bu soğukluğunu felsefeye yakıştırdığı için, hem de bir hayretin peşinden gelebilecek istihza ve merhamet gibi münasebetsiz duygulara mevzu olmaktan kurtulduğu için ferahladı.

(Peyami Safa, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu)

Bu metinde *ve* ile bağlanmış iki cümle vardır:

1. Ferit / kalemi alırken, / bu son tesadüfün lise filozofunu hiç hayrete düşürmediğini / gördü.

Cümlelerin Öğeleri:

gördü: yüklem

Ferit: özne

bu son tesadüfün lise filozofunu hiç hayrete düşürmediğini:
belirtili nesne

kalemi alırken: zarf

Kelime Grupları:

bu son tesadüfün (ty) / lise filozofunu hiç hayrete düşürmediği (tn):
belirtili isim tamlaması

lise filozofunu (bln) / hiç (z) / hayrete düşürmediği (y): sıfat-fiil
grubu

hayrete (i) / düşür-(f): birleşik fiil

lise (ty) / filozofu (tn): belirtisiz isim tamlaması

bu (s) /son tesadüf (i): sıfat tamlaması

son (s) / tesadüf (i): sıfat tamlaması

kalemi (bln) / alırken (y): zarf-fiil grubu

2. Hem zekânın bu soğukluğunu felsefeye yakıştırdığı için, hem de bir hayretin peşinden gelebilecek istihza ve merhamet gibi münasebetsiz duygulara mevzu olmaktan kurtulduğu için / ferahladı.

Cümlelerin Öğeleri:

ferahladı: yüklem

(o, *Ferit*): özne

hem zekânın bu soğukluğunu felsefeye yakıştırdığı için, hem de bir hayretin peşinden gelebilecek istihza ve merhamet gibi münasebetsiz duygulara mevzu olmaktan kurtulduğu için: zarf

Kelime Grupları:

hem (be) / zekânın bu soğukluğunu felsefeye yakıştırdığı için (i) / hem de (be) / bir hayretin peşinden gelebilecek istihza ve merhamet gibi münasebetsiz duygulara mevzu olmaktan kurtulduğu için (i): bağlama grubu

zekânın bu soğukluğunu felsefeye yakıştırdığı (i) / için (çe): edat grubu

zekânın bu soğukluğunu (bln) / felsefeye (yt) / yakıştırdığı (y): sıfat-fiil grubu

zekânın (ty) / bu soğukluğu (tn): belirtili isim tamlaması

bu (s) / soğukluk (i): sıfat tamlaması

bir hayretin peşinden gelebilecek istihza ve merhamet gibi münasebetsiz duygulara mevzu olmaktan kurtulduğu (i) / için (çe): edat grubu

bir hayretin peşinden gelebilecek istihza ve merhamet gibi münasebetsiz duygulara mevzu olmaktan (yt) / kurtulduğu (y): sıfat-fiil grubu

bir hayretin peşinden gelebilecek istihza ve merhamet gibi münasebetsiz duygulara (yt) / mevzu olmak (y): isim-fiil grubu

mevzu (i) / ol- (yf): birleşik fiil

bir hayretin peşinden gelebilecek (s) / istihza ve merhamet gibi münasebetsiz duygular (i): sıfat tamlaması

istihza ve merhamet gibi (s) / münasebetsiz duygular (i): sıfat tamlaması

münasebetsiz (s) / duygular (i): sıfat tamlaması

istihza ve merhamet (i) / gibi (çe): edat grubu

istihza (i) / ve (be) / merhamet (i): bağlama grubu

bir hayretin peşinden (yt) / gelebilecek (y): sıfat-fiil grubu
gele (f) / bil- (yf): birleşik fiil
bir hayretin (ty) / peşi (tn): belirtili isim tamlaması
bir (s) / hayret (i): sıfat tamlaması

-31-

**Bana düşmez can vermek, yumuşak bir kucakta, /
Ben bu kaldırımların emzirdiği çocuğum, /
Aman sabah olmasın bu karanlık sokakta, /
Bu karanlık sokakta bitmesin yolculuğum.**

(Necip Fazıl Kısakürek, Kaldırımlar)

Bu şiirde dört cümle vardır:

1. Bana / düşmez / can vermek, yumuşak bir kucakta.

Cümlelerin Öğeleri:

düşmez: yüklem
yumuşak bir kucakta can vermek: özne
bana : yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

yumuşak bir kucakta (yt) / can vermek (y): isim-fiil grubu
can (i) / ver- (f): birleşik fiil
yumuşak (s) / bir kucak (i): sıfat tamlaması
bir (s) / kucak (i): sıfat tamlaması

2. Ben / bu kaldırımların emzirdiği çocuğum.

Cümlelerin Öğeleri:

bu kaldırımların emzirdiği çocuğum: yüklem
ben: özne

Kelime Grupları:

bu kaldırımlann emzirdiği (s) / çocuk (i): sıfat tamlaması

bu kaldırımların (ty) / emzirdiği (tn) : belirtili isim tamlaması

bu (s) / kaldırımlar (i): sıfat tamlaması

3. Aman / sabah / olmasın / bu karanlık sokakta.

Cümlelerin Öğeleri:

olmasın: yüklem

sabah: özne

bu karanlık sokakta : yer tamlayıcısı

aman: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

bu (s) / karanlık sokak (i) : sıfat tamlaması

karanlık (s) / sokak (i): sıfat tamlaması

4. Bu karanlık sokakta / bitmesin / yolculuğum.

Cümlelerin Öğeleri:

bitmesin: yüklem

yolculuğum: özne

bu karanlık sokakta: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

bu (s) / karanlık sokak (i): sıfat tamlaması

karanlık (s) / sokak (i): sıfat tamlaması

-32-

Yalıların çoğu, / eski zaman terbiyesi almış, başlarında mahallî, şarklı ve bize meçhul bir ilim yaşayan, gönüllerinde bize eski gelen bir âlem taşıyan ve ömürleri hülyalarına uymamış olan ihtiyar hanımlara / benzerlerdi.

(Abdülhak Şinasi Hisar, Boğaziçi Yalıları)

Cümlelerin Öğeleri:

benzerlerdi: yüklem

yalıların çoğu: özne

eski zaman terbiyesi almış, başlarında mahallî, şarklı ve bize meçhul bir ilim yaşayan, gönüllerinde bize eski gelen bir âlem taşıyan ve ömürleri hülyalarına uymamış olan ihtiyar hanımlara: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

eski zaman terbiyesi almış, başlarında mahallî, şarklı ve bize meçhul bir ilim yaşayan, gönüllerinde bize eski gelen bir âlem taşıyan ve ömürleri hülyalarına uymamış olan (s) / ihtiyar hanımlar (i) : sıfat tamlaması

ihtiyar (s) / hanımlar (i) : sıfat tamlaması

eski zaman terbiyesi almış, (i) / başlarında mahallî, şarklı ve bize meçhul bir ilim yaşayan, (i) / gönüllerinde bize eski gelen bir âlem taşıyan (i) / ve (be) / ömürleri hülyalarına uymamış olan (i): bağlama grubu

ömürleri (ö) / hülyalarına (yt) / uymamış olan (y): sıfat-fiil grubu

uymamış (i) / ol- (yf): birleşik fiil

gönüllerinde (yt) / bize eski gelen bir âlem (bsn) / taşıyan (y): sıfat-fiil grubu

bize eski gelen (s) / bir âlem (i): sıfat tamlaması

bir (s) / âlem (i) : sıfat tamlaması

bize (yt) / eski (z) / gelen (y): sıfat-fiil grubu

başlarında (yt) / mahallî, şarklı ve bize meçhul bir ilim (ö) / yaşayan (y): sıfat-fiil grubu

mahallî, şarklı ve bize meçhul (s) / bir ilim (i) : sıfat tamlaması

mahallî, (i) / şarklı (i) / ve (be) / bize meçhul (i) : bağlama grubu

bize (i) / meçhul (i): kısaltma grubu

eski zaman terbiyesi (bsn) / almış (y): sıfat-fiil grubu

eski zaman (ty) / terbiyesi (tn): belirtisiz isim tamlaması

eski (s) / zaman (i): sıfat tamlaması

yalıların (ty) / çoğu (tn): belirtili isim tamlaması

-33-

Güzellikler, / ruhun ihtiyaçlarını çoğaltarak ve incelterek geçen zamanlar, / ruhları genişleterek ölen saatler, / dünyanın en güzel fakat hüznü bir köşesi olan Boğaziçi'ne / pek / yaraşır.

(Abdülhak Şinasi Hisar, Boğaziçi Yalıları)

Cümlelerin Öğeleri:

yaraşır: yüklem

güzellikler: özne

ruhun ihtiyaçlarını çoğaltarak ve incelterek geçen zamanlar: özne

ruhları genişleterek ölen saatler: özne

dünyanın en güzel fakat hüznü bir köşesi olan Boğaziçi'ne: yer tamlayıcısı

pek: zarf

Kelime Grupları:

dünyanın en güzel fakat hüznü bir köşesi olan (s) / Boğaziçi (i): sıfat tamlaması

dünyanın en güzel fakat hüznü bir köşesi (i) / ol- (yf) : birleşik fiil

dünyanın (ty) / en güzel fakat hüznü bir köşesi (tn): belirtili isim tamlaması

en güzel fakat hüznü (s) / bir köşe (i): sıfat tamlaması

bir (s) / köşe (i): sıfat tamlaması

- en güzel (i) / fakat (be) / hüznü (i)*: bağlama grubu
en (s) / güzel (i): sıfat tamlaması
ruhları genişleterek ölen (s) / saatler (i): sıfat tamlaması
ruhları genişleterek (z) / ölen (y): sıfat-fiil grubu
ruhları (bln) / genişleterek (y): zarf-fiil grubu
ruhun ihtiyaçlarını çoğaltarak ve incelterek geçen (s) / zamanlar (i): sıfat tamlaması
ruhun ihtiyaçlarını çoğaltarak ve incelterek (z) / geçen (y): sıfat-fiil grubu
ruhun ihtiyaçlarını çoğaltarak (i) / ve (be) / incelterek (i): bağlama grubu
ruhun ihtiyaçlarını (bln) / çoğaltarak (y): zarf-fiil grubu
ruhun (ty) / ihtiyaçları (tn): belirtili isim tamlaması

-34-

Acımak... Ben insan ruhlarındaki derinliğin ancak onunla ölçülebileceğine kaniyim. / Evet / dibi görünmeyen kuyulara atılan taş nasıl çıkardığı sesle onların derinliğini gösterirse, başkalarının elemi de bizim yüreklerimize düştüğü zaman çıkardığı sesle bize kendimizi, insanlığımızın derecesini öğretir.

(Reşat Nuri Güntekin, Acımak)

Bu metinde iki cümle vardır:

- 1. Ben / insan ruhlarındaki derinliğin ancak onunla ölçülebileceğine / kaniyim.**

Cümlenin Öğeleri:

kaniyim: yüklem

ben: özne

insan ruhlarındaki derinliğin ancak onunla ölçülebileceğine: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

insan ruhlarındaki derinliğin (ty) / ancak onunla ölçülebileceği (tn): belirtili isim tamlaması

ancak (z) / onunla (z) / ölçülebileceği (y): sıfat-fiil grubu

ölçüle (f) / bil- (yf): birleşik fiil

insan ruhlarındaki (s) / derinlik (i): sıfat tamlaması

insan (ty) / ruhları (tn): belirtisiz isim tamlaması

- 2. Evet, / dibi görünmeyen kuyulara atılan taş nasıl çıkardığı sesle onların derinliğini gösterirse, / başkalarının elemini de / bizim yüreklerimize düştüğü zaman çıkardığı sesle / bize / kendimizi, / insanlığımızın derecesini / öğretir.**

Cümlelerin Öğeleri:

öğretir: yüklem

başkalarının elemini de: özne

kendimizi: belirtili nesne

insanlığımızın derecesini: belirtili nesne

bize: yer tamlayıcısı

bizim yüreklerimize düştüğü zaman çıkardığı sesle: zarf

dibi görünmeyen kuyulara atılan taş nasıl çıkardığı sesle onların derinliğini gösterirse: zarf

evet: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

başkalarının (ty) / elemini (tn): belirtili isim tamlaması

insanlığımızın (ty) / derecesi (tn): belirtili isim tamlaması

bizim yüreklerimize düştüğü zaman çıkardığı (ty) / ses (tn): sıfat tamlaması

bizim yüreklerimize düştüğü zaman (z) / çıkardığı (y): sıfat-fiil grubu

bizim yüreklerimize düştüğü (s) / zaman (i): sıfat tamlaması
bizim yüreklerimize (yt) / düştüğü (y): sıfat-fiil grubu
bizim (ty) / yüreklerimiz (tn): belirtili isim tamlaması
dibi görünmeyen kuyulara atılan taş (ö) / nasıl (z) / çıkardığı sesle (z) / onların derinliğini (bln) / gösterirse (y): zarf-fiil grubu
dibi görünmeyen kuyulara atılan (s) / taş (i): sıfat tamlaması
dibi görünmeyen kuyulara (yt) / atılan (y): sıfat-fiil grubu
dibi görünmeyen (s) / kuyular (i): sıfat tamlaması
dibi (ö) / görünmeyen (y): sıfat-fiil grubu
onların (ty) / derinliği (tn): belirtili isim tamlaması
çıkardığı (s) / ses (i): sıfat tamlaması

-35-

**Öldük, ölümden bir şeyler umarak. /
Bir büyük boşlukta bozuldu büyü. /
Nasıl hatırlamazsın o türküyü, /
Gök parçası, dal demeti, kuş tüyü,
Alıştığımız bir şeydi yaşamak. /**

(Cahit Sıtkı Tarancı, Ölümünden Sonra)

Bu şiirde dört cümle vardır :

1. Öldük / ölümden bir şeyler umarak.

Cümlelerin Öğeleri:

öldük: yüklem

(biz): özne

ölümden bir şeyler umarak: zarf

Kelime Grupları:

ölümden (yt) / bir şeyler (bsn) / umarak (y): zarf-fiil grubu

bir (s) / şeyler (i): sıfat tamlaması

2. Bir büyük boşlukta / bozuldu / büyü.

Cümlelerin Öğeleri:

bozuldu: yüklem

büyü: özne

bir büyük boşlukta: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

bir (s) / büyük boşluk (i): sıfat tamlaması

büyük (s) / boşluk (i): sıfat tamlaması

3. Nasıl / hatırlamazsın / o türküyü.

Cümlelerin Öğeleri:

hatırlamazsın: yüklem

(sen): özne

o türküyü : belirtili nesne

nasıl: zarf

Kelime Grupları:

o (s) / türkü (i): sıfat tamlaması

4. Alıştığımız bir şeydi / yaşamak.

Cümlelerin Öğeleri:

alıştığımız bir şeydi: yüklem

yaşamak: özne

gök parçası, dal demeti, kuş tüyü: cümle dışı öğeler

Kelime Grupları:

- alıştığımız (s) / bir şey (i):* sıfat tamlaması
bir (s) / şey (i) : sıfat tamlaması
gök (ty) / parçası (tn): belirtisiz isim tamlaması
dal (ty) / demeti (tn): belirtisiz isim tamlaması
kuş (ty) / tüyü (tn): belirtisiz isim tamlaması

-36-

**Gördüm / giden günün ardından sulara dalan
Gözlerin yeni bir dünyaya açıldığını, /
Bir üstüva âlemine yaklaşıldığını, /
Bu akşam kuşlarının ufuktan koptuğu an.**

(Orhan Veli Kanık, Haber)

Cümlelerin Öğeleri:

- gördüm:* yüklem
(ben) : özne
*giden günün ardından sulara dalan gözlerin yeni bir dünyaya
açıldığını:* belirtili nesne
bir üstüva âlemine yaklaşıldığını: belirtili nesne
bu akşam kuşlarının ufuktan koptuğu an: zarf

Kelime Grupları:

- giden günün ardından sulara dalan gözlerin (ty) / yeni bir dünyaya
açıldığı (tn):* belirtili isim tamlaması
yeni bir dünyaya (yt) / açıldığı (y) : sıfat-fiil grubu
yeni (s) / bir dünya (i): sıfat tamlaması
bir (s) / dünya (i): sıfat tamlaması
giden günün ardından sulara dalan (s) / gözler (i): sıfat tamlaması
giden günün ardından (yt) / sulara (yt) / dalan (y): sıfat-fiil grubu
giden günün (ty) / ardı (tn): belirtili isim tamlaması
giden (s) / gün (i): sıfat tamlaması

bir üstüva âlemine (yt) / yaklaşıldığı (y): sıfat-fiil grubu
bir (s) / üstüva âlemi (i): sıfat tamlaması
üstüva (ty) / âlemi (tn): belirtisiz isim tamlaması
bu akşam kuşlarının ufuktan koptuğu (s) / an (i): sıfat tamlaması
bu akşam kuşlarının (ty) / ufuktan koptuğu (tn): belirtili isim tamlaması
ufuktan (yt) / koptuğu (y): sıfat-fiil grubu
bu (s) / akşam kuşları (i): sıfat tamlaması
akşam (ty) / kuşları (tn): belirtisiz isim tamlaması

-37-

Biz, / yalnız dünyayı değil, kâinatı da bir birlik içinde gören Mevlânâ ve Yunus gibi iki dâhi şair ve mistik yetiştirmiş bir milletiz.

(Mehmet Kaplan, Büyük Türkiye Rüyası)

Cümlelerin Öğeleri:

yalnız dünyayı değil, kâinatı da bir birlik içinde gören Mevlânâ ve Yunus gibi iki dâhi şair ve mistik yetiştirmiş bir milletiz: yüklem
biz: özne

Kelime Grupları:

yalnız dünyayı değil, kâinatı da bir birlik içinde gören Mevlânâ ve Yunus gibi iki dâhi şair ve mistik yetiştirmiş (s) / bir millet (i): sıfat tamlaması
bir (s) / millet (i): sıfat tamlaması
yalnız dünyayı değil, kâinatı da bir birlik içinde gören Mevlânâ ve Yunus gibi iki dâhi şair ve mistik (bsn) / yetiştirmiş (y): sıfat-fiil grubu
yalnız dünyayı değil, kâinatı da bir birlik içinde gören (s) / Mevlânâ ve Yunus gibi iki dâhi şair ve mistik (i): sıfat tamlaması
Mevlânâ ve Yunus gibi (s) / iki dâhi şair ve mistik (i): sıfat tamlaması
iki (s) / dâhi şair ve mistik (i): sıfat tamlaması

dâhi (s) / şair ve mistik (i): sıfat tamlaması
şair (i) / ve (be) / mistik (i): bağlama grubu
Mevlânâ ve Yunus (i) / gibi (çe): edat grubu
Mevlânâ (i) / ve (be) / Yunus (i): bağlama grubu
yalnız dünyayı değil, kâinatı da (bln) / bir birlik içinde (z) / gören (y): sıfat-fiil grubu
bir birlik (i) / içinde (çe): edat grubu
bir (s) / birlik (i): sıfat tamlaması
yalnız / dünyayı / değil / kâinatı / da: bağlama grubu
(Burada, iki isim unsuru "yalnız ... değil ... da" edatlarıyla birbirine bağlanmıştır. Bu yapı "her ikisi de" anlamı taşır.)

-38-

**O, ağaçların yapraklarını hiç dökmediği bir ülkedir ../
Kırmızı kiremitli, beyaz badanalı evleri vardır, / bu evlerin
bahçelerinde, her mevsim ayrı çiçekler açar ../ Korkunun hiç
uğramadığı, yürek oynamasının, diz tutmasının bittiği yerdir
Türkiye.**

(Emine Işınsu, Azap Toprakları)

Bu metinde dört cümle vardır:

1. O / ağaçların yapraklarını hiç dökmediği bir ülkedir.

Cümlelerin Öğeleri:

ağaçların yapraklarını hiç dökmediği bir ülkedir: yüklem
o: özne

Kelime Grupları:

ağaçların yapraklarını hiç dökmediği (s) / bir ülke (i): sıfat tamlaması
bir (s) / ülke (i): sıfat tamlaması
ağaçların (ty) / yapraklarını hiç dökmediği (tn): belirtili isim tamlaması
yapraklarını (bln) / hiç (z) / dökmediği (y): sıfat-fiil grubu

2. Kırmızı kiremitli, beyaz badanalı evleri / vardır.

Cümlelerin Öğeleri:

vardır: yükleme

kırmızı kiremitli, beyaz badanalı evleri: özne

Kelime Grupları:

kırmızı kiremitli (s) / beyaz badanalı (s) / evler (i): sıfat tamlaması

kırmızı (s) / kiremitli (i): sıfat tamlaması

beyaz (s) / badanalı (i): sıfat tamlaması

3. Bu evlerin bahçelerinde / her mevsim / ayrı çiçekler / açar.

Cümlelerin Öğeleri:

açar: yükleme

ayrı çiçekler: özne

her mevsim: zarf

bu evlerin bahçelerinde: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

ayrı (s) / çiçekler (i): sıfat tamlaması

her (s) / mevsim (i): sıfat tamlaması

bu evlerin (ty) / bahçeleri (tn): belirtili isim tamlaması

bu (s) / ev (i): sıfat tamlaması

4. Korkunun hiç uğramadığı, yürek oynamasının, diz tutmasının bittiği yerdir / Türkiye.

Cümlelerin Öğeleri:

korkunun hiç uğramadığı, yürek oynamasının, diz tutmasının

bittiği yerdir: yükleme

Türkiye: özne

Kelime Grupları:

korkunun hiç uğramadığı (s) / yürek oynamasının, diz tutmasının

bittiği (s) / yer (i): sıfat tamlaması

korkunun (ty) / hiç uğramadığı (tn): belirtili isim tamlaması

hiç (z) / uğramadığı (y): sıfat-fiil grubu

yürek oynamasının, (ty) / diz tutmasının (ty) / bittiği (tn): belirtili isim tamlaması

yürek (ty) / oynaması (tn): belirtisiz isim tamlaması

diz (ty) / tutması (tn): belirtisiz isim tamlaması

-39-

Hunların, Göktürklerin ve dünyayı titreten Cengizlilerin yaşadığı yerlerde adım adım dolaşmak, toprağa uzanıp masmavi göğü seyretmek ve mukaddes sulara girip yıkanmak ... / Moğolistan'da yaşayan en uzak kardeşlerimizle, Kazaklarla ve Tuvalarla görüşmek ... / Bunları ömrümün biraz zorlu, fakat en güzel ve en talihli günleri olarak kaydettim.

(Ahmet B. Ercilasun, Moğolistan ve Çin Günlüğü)

Bu metinde üç cümle vardır:

1. **Hunların, Göktürklerin ve dünyayı titreten Cengizlilerin yaşadığı yerlerde adım adım dolaşmak, toprağa uzanıp masmavi göğü seyretmek ve mukaddes sulara girip yıkanmak ...**

Cümlelerin Öğeleri:

Hunların, Göktürklerin ve dünyayı titreten Cengizlilerin yaşadığı yerlerde 'adım adım dolaşmak, toprağa uzanıp masmavi göğü seyretmek ve mukaddes sulara girip yıkanmak... : Özne

Bu cümle, "kesik cümle"dir; yüklemi yoktur.

Kelime Grupları:

Hunların, Göktürklerin ve dünyayı titreten Cengizlilerin yaşadığı yerlerde adım adım dolaşmak, (i) / toprağa uzanıp masmavi göğü seyretmek (i) / ve (be) / mukaddes sulara girip yıkanmak (i): bağlama grubu

Hunların, Göktürklerin ve dünyayı titreten Cengizlilerin yaşadığı yerlerde (yt) / adım adım (z) / dolaşmak (y): isim-fiil grubu

Hunların, Göktürklerin ve dünyayı titreten Cengizlilerin yaşadığı
(s) / yerler (i): sıfat tamlaması

Hunların, Göktürklerin ve dünyayı titreten Cengizlilerin (ty) / yaşadığı (tn): belirtili isim tamlaması

Hunlar (i), / Göktürkler (i) / ve (be) / dünyayı titreten Cengizliler (i): bağlama grubu

dünyayı titreten (s) / Cengizliler (i): sıfat tamlaması

dünyayı (bln) / titreten (y): sıfat-fiil grubu

adım (i) / adım (i): tekrar grubu

toprağa uzanıp (z) / masmavi göğü (bln) / seyretmek (y): isim-fiil grubu

toprağa (yt) / uzanıp (y): zarf-fiil grubu

masmavi (s) / gök (i): sıfat tamlaması

mukaddes sulara girip (z) / yıkanmak (y): isim-fiil grubu

mukaddes sulara (yt) / girip (y): zarf-fiil grubu

mukaddes (s) / sular (i) : sıfat tamlaması

2. Moğolistan'da yaşayan en uzak kardeşlerimizle, Kazaklarla ve Tuvalarla görüşmek ...

Cümlelerin Öğeleri:

Moğolistan'da yaşayan en uzak kardeşlerimizle, Kazaklarla ve Tuvalarla görüşmek...: Özne

Bu cümle, "kesik cümle"dir; yüklemi yoktur.

Kelime Grupları:

Moğolistan'da yaşayan en uzak kardeşlerimizle, (z) / Kazaklarla ve Tuvalarla (z) / görüşmek (y): isim-fiil grubu

Moğolistan'da yaşayan (s) / en uzak kardeşlerimiz (i): sıfat tamlaması

en uzak (s) / kardeşler (i): sıfat tamlaması

en (s) / uzak (i): sıfat tamlaması

Moğolistan'da (yt) / yaşayan (y): sıfat-fiil grubu

Kazaklarla (i) / ve (be) / Tuvalarla (i): bağlama grubu

3. Bunları, / ömrümün biraz zorlu, fakat en güzel ve en talihli günleri olarak / kaydettim.

Cümlemenin Öğeleri:

kaydettim :yüklem

(ben) : özne

bunları: belirtili nesne

ömrümün biraz zorlu, fakat en güzel ve en talihli günleri olarak:
zarf

Kelime Grupları:

kayd (i) / et- (yf): birleşik fiil

ömrümün biraz zorlu, fakat en güzel ve en talihli günleri (i) / ol- (yf): birleşik fiil

ömrümün (ty) / biraz zorlu, fakat en güzel ve en talihli günleri (tn):
belirtili isim tamlaması

biraz zorlu, fakat en güzel ve en talihli (s) / günler (i): sıfat tamlaması

biraz zorlu, (i) / fakat (be) / en güzel ve en talihli (i): bağlama grubu

biraz (s) / zorlu (i): sıfat tamlaması

en güzel (i) / ve / en talihli (i): bağlama grubu

en (s) / güzel (i): sıfat tamlaması

en (s) / talihli (i): sıfat tamlaması

-40-

**Uzar gider bir sessizlik içinde
Bir uçtan bir uca Türkistan toprakları. /
Beyaz altın dediğimiz pamuk tarlalarına
Çöreklenir yedi başlı bir kızıl yılan. /
Baş kaldırırsa esarete yeni bir Osman Batur Han
Bebekler bile vurulur beşiklerinde /
Kana boyanır Türkistan.**

(Yavuz Bülent Bakiler, Bizim Türkümüz)

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

Bu şiirde dört cümle vardır:

1. Uzar gider / bir sessizlik içinde/

Bir uçtan bir uca / Türkistan toprakları.

Cümlenin Öğeleri:

uzar gider: yüklem

Türkistan toprakları: özne

bir sessizlik içinde: zarf

bir uçtan bir uca: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

uzar (f) / git- (yf): birleşik fiil

Türkistan (ty) / toprakları (tn): belirtisiz isim tamlaması

bir sessizlik (i) / içinde (çe): edat grubu

bir (s) / sessizlik (i): sıfat tamlaması

bir uçtan (i) / bir uca (i): kısaltma grubu

bir (s) / uç (i): sıfat tamlaması

2. Beyaz altın dediğimiz pamuk tarlalarına /

Çöreklenir / yedi başlı bir kıızıl yılan.

Cümlenin Öğeleri:

çöreklenir: yüklem

yedi başlı bir kıızıl yılan: özne

beyaz altın dediğimiz pamuk tarlalarına: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

yedi başlı (s) / bir kıızıl yılan (i): sıfat tamlaması

bir (s) / kıızıl yılan (i): sıfat tamlaması

kızıl (s) / yılan (i): sıfat tamlaması

yedi (s) / başlı (i): sıfat tamlaması

beyaz altın dediğimiz (s) / pamuk tarlaları (i): sıfat tamlaması

pamuk (ty) / tarlaları (tn): belirtisiz isim tamlaması

beyaz altın (bsn) / dediğimiz (y): sıfat-fiil grubu

beyaz (s) / altın (i): sıfat tamlaması

**3. Baş kaldırsa esarete yeni bir Osman Batur Han /
Bebekler bile / vurulur / beşiklerinde.**

Cümlelerin Öğeleri:

vurulur: yüklem

bebekler bile: özne

beşiklerinde: yer tamlayıcısı

yeni bir Osman Batur Han esarete baş kaldırsa: zarf

Kelime Grupları:

yeni bir Osman Batur Han (ö) / esarete (yt) / baş kaldırsa (y):
zarf-fiil grubu

baş (i) / kaldır- (f): birleşik fiil

yeni (s) / bir Osman Batur Han (i): sıfat tamlaması

bir (s) / Osman Batur Han (i): sıfat tamlaması

Osman Batur (i) / Han (u): unvan grubu

Osman Batur: birleşik isim

4. Kana boyanır / Türkistan.

Cümlelerin Öğeleri:

kana boyanır: yüklem

Türkistan: özne

Kelime Grupları:

kana (i) / boyan- (f): birleşik fiil

KISALTMALAR

Terim Kısaltmaları:

be	: bağlama edatı	
bln	: belirtili nesne	
bsn	: belirtisiz nesne	
cdö	: cümle dışı öge	
çe	: çekim edatı	
f	: fiil	
i	: isim	
n	: nesne	نفسه
ö	: özne	فعلی
s	: sıfat	
tn	: tamlanan	تکمله
ty	: tamlayan	تکمله کننده
u	: unvan	
ü	: ünlem	تعارف
y	: yüklem	مفعول
yf	: yardımcı fiil	
yt	: yer tamlayıcısı	
z	: zarf	ظرف

Örneklerde Kullanılan Kısaltmalar:

A	: Atatürk
AA	: Ali Akbaş
ABE	: Ahmet Bican Ercilasun
AH	: Ahmet Haşim
AHA	: Abdülkadir Hayber

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

AHM	: Ahmet Hikmet Müftüoğlu
AHT	: Ahmet Hamdi Tanpınar
AMA	: Ali Mümtaz Arolat
AMD	: Ahmet Muhip Dıranas
ANA	: Arif Nihat Asya
AŞH	: Abdülhak Şinasi Hisar
AV	: Âşık Veysel
CE	: Coşkun Ertepınar
CK	: Cemal Kurnaz
CM	: Cemil Meriç
CST	: Cahit Sıtkı Tarancı
EI	: Emine Işınso
FH	: Feyzi Halıcı
FNÇ	: Faruk Nafiz Çamlıbel
FRA	: Falih Rıfkı Atay
HB	: Halikarnas Balıkcısı
HEA	: Halide Edip Adıvar
HAT	: Haldun Taner
KK	: Kemalettin Kamu
KT	: Kemal Tahir
MAE	: Mehmet Akif Ersoy
MÇ	: Mehmet Çınarlı
MK	: Mustafa Kutlu
MKA	: Mehmet Kaplan
MNK	: Mustafa Necati Karaer
MNS	: Mustafa Necati Sepetçioğlu
MŞE	: Memduh Şevket Esendal
NE	: Nüzhet Erman
NFK	: Necip Fazıl Kısakürek
NSB	: Nihat Sami Banarlı
OA	: Oğuz Atay

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

OÇ	: Osman Çeviksoy
OSO	: Orhan Seyfi Orhon
OVK	: Orhan Veli Kanık
ÖS	: Ömer Seyfettin
PS	: Peyami Safa
RHK	: Refik Halit Karay
RNG	: Reşat Nuri Güntekin
SÇ	: Sevinç Çokum
SFA	: Sait Faik Abasıyanık
ST	: Sadık Tural
ŞK	: Şükrü Karaca
TB	: Tarık Buğra
YA	: Yahya Akengin
YBB	: Yavuz Bülent Bakiler
YKB	: Yahya Kemal Beyatlı
YKK	: Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Örneklerin Alındığı Kaynaklar:

KYLLVKTUK
Sait Falk Abasıyanık

: *Seçme Hikâyeler*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1990.

: *Bütün Eserleri-1 Semaver, Sarnıç*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1999.

Halide Edip Adıvar

: *Kalp Ağrısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1962.

: *Dağa Çıkan Kurt*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1963.

: *Sinekli Bakkal*, Yeni Matbaa, İstanbul 1963.

Ahmet Haşım

: *Bize Göre*, 1000 Temel Eser, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.

Ali Akbaş

: *Masal Çağı*, Ocak Yayınları, Ankara 1983.

Yahya Akengin

: *Çağ Sürgünü*, Hisar Yayınları, Ankara 1977.

Arif Nihat Asya

: *Kökler ve Dallar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976.

: *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1990.

Falih Rıfkı Atay

: *Gezerek Gördüklerim*, 1000 Temel Eser, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.

: *Zeytin Dağı*, 1000 Temel Eser, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.

Oğuz Atay

: *Günlük*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

Osman Attilâ

: *Türk Kahramanlık Şiirleri Antolojisi*, Ak Yayınları, İstanbul 1967.

Yavuz Bülent Bakiler

: *Duvak*, Hisar Yayınları, Ankara 1971.

Nihat Sami Banarlı

: *Türkçenin Sırları*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1972.

Yahya Kemal Beyatlı

: *Aziz İstanbul*, 1000 Temel Eser, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

	: <i>Eski Şiirin Rüzgârıyla</i> , Y. Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1967.
	: <i>Kendi Gök Kubbemiz</i> , Y. Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1967.
	: <i>Edebiyata Dair</i> , İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1971.
Tarık Buğra	: <i>Küçük Ağa</i> , Yağmur Yayınları, İstanbul 1963.
Faruk Nafiz Çamlıbel	: <i>Han Duvarları</i> , 1000 Temel Eser, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.
Osman Çeviksoy	: <i>Tutuklu Yürek</i> , Ocak Yayınları, Ankara 1988.
Mehmet Çınarlı	: <i>Bir Yeni Dünya Kurmuşum</i> , Hisar Yayınları, Ankara 1974.
Sevinç Çokum	: <i>Makina</i> , Töre-Devlet Yayınları, Ankara 1976.
Emine Işınsu	: <i>Azap Toprakları</i> , Töre-Devlet Yayınları, Ankara 1976.
Ahmet B. Ercilasun	: <i>Dilde Birlik</i> , Cönk Yayınları, İstanbul 1984.
	: <i>Moğolistan ve Çin Günlüğü</i> , TKAE Yayınları, Ankara 1991.
Nüzhed Erman	: <i>Türk</i> , Ankara 1990.
Mehmet Akif Ersoy	: <i>Safahat</i> , İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1966.
Coşkun Ertepinar	: <i>Şiir İkliminde Bir Ömür</i> , Tekışık Matbaası, Ankara 1995.
Memduh Şevket Esendal	: <i>Otlakçı</i> , Bilgi Yayınevi, Ankara 1997.
	: <i>İhtiyar Çilingir</i> , Bilgi Yayınevi, Ankara 1984.
Ziya Gökalp	: <i>Türkçülüğün Esasları</i> , Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976.
Reşat Nuri Güntekin	: <i>Acımak</i> , Güven Basımevi, İstanbul 1941.
	: <i>Kavak Yelleri</i> , İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
	: <i>Çalılıkusu</i> , İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
Reza Halıcı	: <i>Yaşama Sevinci</i> , Ankara 1986.

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

Halikarnas Balıkcısı	: <i>Aganta Burina Burinata</i> , Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.
Abdülkadir Hayber	: <i>Günortasında Arakesme</i> , Ankara 1986.
Abdülhak Şinasi Hisar	: <i>Çamlıcadaki Eniştemiz</i> , Ötüken Neşriyat, İstanbul 1978.
_____	: <i>Boğaziçi Yalıları - Geçmiş Zaman Köşkleri</i> , Ötüken Neşriyat, İstanbul 1978.
Mehmet Kaplan	: <i>Şiir Tahlilleri</i> , Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, İstanbul 1973.
_____	: <i>Büyük Türkiye Rüyası</i> , Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1973.
Orhan Veli Kanık	: <i>Bütün Şiirleri</i> , Varlık Yayınları, İstanbul 1963.
Şükrü Karaca	: <i>Dünyayı Dolduran Kiraz</i> , Damla Neşriyat, İstanbul 1990.
Mustafa Necati Karaer	: <i>Sevmek Varken</i> , Hisar Yayınları, Ankara 1972.
Yakup Kadri Karaosmanoğlu	: <i>Yaban</i> , Remzi Kitabevi, İstanbul 1964.
_____	: <i>Kiralık Konak</i> , İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
_____	: <i>Millî Savaş Hikâyeleri</i> , İletişim Yayınları, İstanbul 1999.
Refik Halit Karay	: <i>Gurbet Hikâyeleri</i> , İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1965.
_____	: <i>Sürgün</i> , İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1964.
Necip Fazıl Kısakürek	: <i>Şiirlerim</i> , Fatih Yayınları, İstanbul 1969.
Cemal Kurnaz	: <i>Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler</i> , Akçağ Yayınları, Ankara 1990.
Mustafa Kutlu	: <i>Bu Böyledir</i> , Dergâh Yayınları, İstanbul 1987.
_____	: <i>Ya Tahammül Ya Sefer</i> , Dergâh Yayınları, İstanbul 1997.
Cemil Meriç	: <i>Bu Ülke</i> , İletişim Yayınları, İstanbul 1999.

TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

- Ahmet Hikmet Müftüoğlu : *Çağlayanlar*, 1000 Temel Eser, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
- Orhan Seyfi Orhon : *Şiirler*, 1000 Temel Eser, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- Ömer Seyfettin : *Seçme Hikâyeler*, 1000 Temel Eser, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- Peyami Safa : *Biz İnsanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1972.
- _____ : *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1964.
- _____ : *9 uncu Hariciye Koğuşu*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1972.
- _____ : *Yalnızız*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997.
- M. Necati Sepetçioğlu : *Kilit*, Türkiye Edebiyat Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1971.
- Kemal Tahir : *Devlet Ana*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1969.
- _____ : *Kurt Kanunu*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1982.
- Haldun Taner : *Yaz Boz Tahtası*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1987 (2. Baskı).
- Ahmet Hamdi Tanpınar : *Huzur*, Tercüman, 1001 Temel Eser, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.
- _____ : *Beş Şehir*, 1000 Temel Eser, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.
- _____ : *Yaşadığım Gibi*, Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1970.
- Cahit Sıtkı Tarancı : *Seçmeler*, 1000 Temel Eser, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
- Sadık Tural : *Zamânın Elinden Tutmak*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1982.
- Diğer Kaynaklar:**
- _____
- Doğan Aksan : *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayınları, C. 1, 2, 3, Ankara, 1980.
- Şerif Aktaş : *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

Kitapta, Türkçenin söz dizimi kuralları, çeşitli edebî metinlerden seçilmiş örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Yedi bölümlük bu çalışmanın ilk altı bölümünde cümle ögeleri ile kelime gruplarının yapısı, görevleri ve çeşitleri, cümlelerin bağlanma şekilleri, yüklem yeri ve türüne göre cümlelerin gösterdiği özellikler ele alınmış, ayrıca olumluluk, olumsuzluk ve soru kavramları çerçevesinde cümlelerin anlam özellikleri incelenmiştir. Bu bölümde, her yapı, her görev, her sınıflandırma ve her özellik, genellikle edebî eserlerden alınan bir veya birkaç örnekle açıklanmıştır. Kitabın uygulamaya ayrılan yedinci bölümünde ise değişik tür ve yazarlardan seçilmiş cümleler, diğer bölümlerde verilen bilgilerin ışığında tahlil edilmiştir.

ISBN: 978-975-338-279-3

9 789753 382793

AKÇAĞ BASIM YAYIM PAZARLAMA A.Ş.

Tuna Cad. 8/1 06420 Kızılay-ANKARA • Tel:(0.312) 432 17 98-433 86 51 • Fax:(0.312) 432 28 52
www.akcag.com.tr/E-mail:akcag@akcag.com.tr